

ФОТОГРАФІЯ: АГЕНТСТВО США З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ

СПРИЙНЯТТЯ УСПІШНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Дослідження «Сприйняття успішності проведення антикорупційної реформи в Україні: регіональний вимір» представляє оцінку реалізації антикорупційної реформи на локальному рівні. Дослідження проводилось протягом жовтня-грудня 2017 року із застосуванням фокус-групового методу. Звіт містить інформацію від представників та представниць Вінницької, Полтавської, Рівненської, Закарпатської, Чернігівської, Тернопільської, Миколаївської, Херсонської, Луганської та Харківської областей.

Автор та упорядник: Андрій Черноусов, «Харківський інститут соціальних досліджень» (ХІСД)

Координаційна команда Координатора проектів ОБСЄ в Україні та проекту «Взаємодія», що фінансується Агентством США з Міжнародного Розвитку (USAID):

Олег Масик (ОБСЄ), Роберт Сіверс («Взаємодія!»)

Сприйняття успішності проведення антикорупційної реформи в Україні: регіональний вимір. – Київ, 2018. – 124 с.

Це дослідження стало можливим завдяки підтримці американського народу через Агентство Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID) та Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Зміст цього дослідження є виключною відповідальністю авторів та упорядників і необов'язково відображає офіційну позицію Координатора проектів ОБСЄ в Україні, USAID чи Уряду Сполучених Штатів. Жодна частина цієї публікації не може бути відтворена, збережена в пошуковій системі або передана в будь-якій формі і будь-якими засобами, електронними, механічними, шляхом відеозапису або іншим чином, без попереднього дозволу.

СПРИЙНЯТТЯ УСПІШНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ ДО ЗВІТУ	5
1. ВІННИЦЯ	15
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	15
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	16
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	21
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	21
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	26
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	28
2. МИКОЛАЇВ	30
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	30
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	32
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	34
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	35
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	38
3. ПОЛТАВА	39
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНІ	39
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	40
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	42
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	44
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	47
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	49
4. РІВНЕ	50
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	50
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	51
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	52
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	53
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	56
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	57
5. СЕВЕРОДОНЕЦЬК	58
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	58
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	59
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	61
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	63
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	64
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	65

6. ТЕРНОПІЛЬ	66
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНІ	66
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	67
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	68
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	70
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	74
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	75
7. УЖГОРОД	76
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	76
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	77
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ ТА ЗМІ	79
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	81
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ ТА АКТИВІСТІВ НА ЗАКАРПАТТІ	83
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	84
8. ХАРКІВ	86
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	86
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	90
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	92
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	93
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	94
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	95
9. ХЕРСОН	97
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	97
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	102
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ ТА ЗМІ	104
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	109
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	109
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	110
10. ЧЕРНІГІВ	113
I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ	113
II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ	115
III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ	116
IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ	119
V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ	120
VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ	122

РЕЗЮМЕ ДО ЗВІТУ

ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Проведення даного дослідження стало можливим завдяки спільній технічній і фінансовій підтримці Координатора проектів ОБСЄ в Україні та проекту «Взаємодія», що фінансується Агентством США з Міжнародного Розвитку (USAID). Метою дослідження була оцінка на основі опитування у фокус-групах стану реалізації антикорупційної реформи на місцях, і, за можливості, формулювання регіональних пропозицій до Антикорупційної стратегії на наступний період.

Загальна кількість регіонів, у яких проведено це дослідження, складає 10 і охоплює представників та представниць Вінницької, Полтавської, Рівненської, Закарпатської, Чернігівської, Тернопільської, Миколаївської, Херсонської, Луганської та Харківської областей.

Дослідження проводилось протягом жовтня-грудня 2017 року.

КІЛЬКІСНИЙ І ЯКІСНИЙ СКЛАД ФОКУС-ГРУП

Фокус-групи формувалися на засадах добровільної та конфіденційної участі представників та представниць громадських антикорупційних організацій, журналістів місцевих ЗМІ, що займаються антикорупційними дослідженнями, та активістів у

відповідних регіонах. Даний метод дозволяє охопити спектр думок, що формують основний дискурс за темою, побачити лінії аргументації щодо різних спірних питань, поглибити цікаві теми, а також сформулювати уявлення про те, які саме проблеми є у кожному регіоні, що є справді гострим, актуальним і специфічним у даній соціальній сфері. Кількість осіб, які брали участь у фокус-групових дискусіях складала від 8 до 11 людей із урахуванням принципу гендерного балансу.

У ПРОЦЕСІ РОБОТИ ФОКУС-ГРУП ОБГОВОРЮВАЛИСЯ НАСТУПНІ НАПРЯМКИ:

1. Особливості антикорупційної діяльності в регіоні.
2. Найгостріші місцеві корупційні проблеми.
3. Взаємодія з державними органами.
4. Перешкоди у боротьбі з корупцією.
5. Безпека роботи організацій і активістів.
6. Огляд Антикорупційної стратегії.

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Нижче наводяться ключові результати (висновки) у форматі таблиць за кожним із окреслених напрямків у розрізі регіонів.

ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (УМОВИ, РЕЗУЛЬТАТИ) В РЕГІОНІ

<p>Вінниця</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відбуваються зрушення загального характеру завдяки змінам, внесеним до антикорупційного законодавства: <ul style="list-style-type: none"> • відкритість реєстрів і доступу до публічної інформації; • позитивні тенденції у врегулюванні та запобіганні конфлікту інтересів. 2. Спостерігається зростання загальної соціальної активності та бажання тимчасово (до вирішення своєї проблеми) боротися за свої права. 3. Збільшується кількість ситуативних союзів місцевих чиновників або бізнесменів і громадських організацій та активістів, які долучаються до розкриття випадків корупції.
<p>Миколаїв</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основними напрямками роботи місцевих антикорупціонерів є просвітницька діяльність і аналіз документації з відкритих джерел – реєстрів, сайту держзакупівель ProZorro тощо – з подальшим розповсюдженням результатів аналізу через ЗМІ. Водночас відсутня антикорупційна спеціалізація та координація діяльності ГО. 2. Корупція перестала бути інституціоналізованою. Хабар не гарантує успішного вирішення проблеми. 3. Покращилась ситуація з відкритістю роботи органів місцевого самоврядування. Завдяки законодавчим змінам, представники місцевої влади змушені оприлюднювати результати своєї діяльності, значну частину документації, транслювати засідання місцевих рад тощо. Присутність ЗМІ на засіданнях ради та її комісій також сприяє підвищенню прозорості процесів розподілу бюджетних коштів і вимагає від чиновників певної «обережності» у своїх діях.

Полтава	<ol style="list-style-type: none"> 1. Громадські організації мають обмежений вплив на регіональну ситуацію (органи влади переважно ігнорують вимоги громадських організацій). 2. Спостерігаються окремі позитивні результати у медичній сфері (відкритість інформації про доступ до ліків), доступі до публічної інформації, в тому числі у видобувній галузі (видобуток нафти та газу). 3. Соціальна активність залежить від власного успішного досвіду боротьби з корупцією. Інформація про такий досвід часто є шляхом до підвищення активності у сфері антикорупційної діяльності на рівні своєї громади.
Рівне	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основні напрямки антикорупційної активності — журналістські розслідування (частково спрямовані на сусідню Волинську область); навчання та підготовка активістів; робота зі студентською молоддю (юридичні консультації щодо протидії корупції в освіті). 2. Є успішні приклади співпраці з загальнонаціональними проектами, такими як: «Слідство. інфо» (спільний проект UA: Першого та «Громадського телебачення») або «Громадське радіо». 3. У діяльності ГО бракує загальної координації та експертного потенціалу для формування альтернативних рішень або висунення кандидатів на керівні посади.
Севєродонецьк	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основним напрямом антикорупційної діяльності учасників фокус-групи є моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування та представництво інтересів громади в цих органах. 2. Значний вплив на діяльність активістів спричиняє статус регіону, який знаходиться в безпосередній близькості до зони проведення АТО, а міста Севєродонецьк і Лисичанськ у 2014 році були окуповані, а згодом звільнені. 3. Антикорупційна діяльність провадиться здебільшого в рамках грантових програм. Ключовою особливістю громадських організацій Севєродонецька та Лисичанська можна вважати високий рівень консолідації активістів, що зумовлено не стільки територіальною близькістю міст чи політичними уподобаннями учасників, як умовами їхньої діяльності, які можна охарактеризувати як несприятливі.
Тернопіль	<ol style="list-style-type: none"> 1. Значну увагу приділяють регіональним проблемам у сфері незаконного надання земельних ділянок чиновникам і правоохоронцям, журналістським розслідуванням, які стосуються фінансування спортивних майданчиків шкіл, корупції в лікарнях, розробці дорожньої карти реформ (антикорупційний напрямок), моніторингу відкритості бюджетів і аналізу бюджету міської та обласної рад. 2. Важливі досягнення лежать у сфері підвищення прозорості використання коштів бюджету та впровадженні офіційної звітності про благодійні внески у лікарнях. 3. Антикорупційна діяльність фінансується за рахунок міжнародних грантів або власного фінансування (членських внесків). У діяльності ГО бракує загальної координації.
Ужгород	<ol style="list-style-type: none"> 1. Негативне ставлення до поняття «громадські активісти», які надто очевидно пов'язані з політичними силами. 2. Відсутня системна протидія корупції на рівні громади. В основному, це ситуативна боротьба, яка полягає у висвітленні чи розслідуванні схем, що використовуються чиновниками. 3. Журналісти-розслідувачі відстежують наслідки корупційних скандалів за допомогою інформаційних запитів до державних органів.
Харків	<ol style="list-style-type: none"> 1. Особливістю активної громадської діяльності є наявність антикорупційної складової. 2. Громадські організації не завжди є компетентними й ефективними у реалізації антикорупційних заходів. 3. Фінансова недоброчесність у сфері відносин із міжнародними організаціями й іншими донорами.
Херсон	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розслідування корупційних схем і надання їм розголосу, публічності. 2. Розбудова громади, підвищення рівня громадянської свідомості та грамотності. 3. Організація та проведення просвітницьких заходів в сфері протидії корупції.

Чернігів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основними напрямками діяльності антикорупційних організацій є контроль витрат бюджетних коштів. 2. Активісти виконують незалежні експертизи проектів та нормативних документів та намагаються впливати на прийняття рішень. 3. Важливу роль у підтримці антикорупційної діяльності відіграють місцеві профспілки та об'єднання роботодавців.
-----------------	---

НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ¹

У списках ключових корупційних проблем (прикордонні райони) або наявністю спеціалізованих підприємств чи видобування корисних копалин та переробки природних ресурсів. спостерігається цілий блок загальних для всіх регіонів проблем. У свою чергу специфічні проблеми пов'язані, як правило, з географічним розташуванням

Вінниця	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комунальне майно (неефективне управління, розтрати, непрозорі тендери) землевідведення, будівництво). 2. Побутова корупція в освітній і медичній сферах. 3. Політична корупція (лобізм незаконних рішень, непрозорі призначення на посади).
Миколаїв	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комунальне майно (неефективне управління, розтрати, непрозорі тендери) землевідведення, будівництво). 2. Побутова корупція в медичній та освітній сферах. 3. Корупція в діяльності порту та на митниці.
Полтава	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комунальне майно (неефективне управління, розтрати, непрозорі тендери) землевідведення, будівництво). 2. Побутова корупція в освітній і медичній сферах. 3. Політична корупція (лобізм незаконних рішень, непрозорі призначення на посади).
Рівне	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комунальне майно (неефективне управління, розтрати, непрозорі тендери) землевідведення, будівництво). 2. Побутова корупція в освітній і медичній сферах. 3. Політична корупція (лобізм незаконних рішень, непрозорі призначення на посади). 4. Видобуток бурштину. 5. Вирубка лісу.
Севєродонецьк	<ol style="list-style-type: none"> 1. Основним об'єктом корупційних дій є освоєння та перерозподіл бюджетних коштів, що майже не передбачає прозорості та будь-якої участі представників громади. 2. Комунальна сфера: ремонт будівель і шляхів, нецільове витрачання та використання бюджетних коштів, пасажирські перевезення. 3. Нелегальний видобуток вугілля, так звані копанки. 4. Контрабанда з непідконтрольних територій. 5. Перевезення людей через лінію розмежування.
Тернопіль	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комунальне майно (неефективне управління, розтрати, непрозорі тендери) землевідведення, будівництво). 2. Непрозорий розподіл бюджетних коштів. 3. Побутова корупція в освітній і медичній сферах.

¹ Корупційні проблеми розташовані у таблиці в довільному порядку, відображаючи сприйняття учасників фокус-груп без врахування в конкретному регіоні питомої ваги за критеріями фінансових втрат, кількості фактів тощо.

Ужгород	<ol style="list-style-type: none"> 1. Комунальне майно (неефективне управління, розтрата, непрозорі тендери, землевідведення, будівництво). 2. Побутова корупція в освітній і медичній сферах. 3. Політична корупція (лобізм незаконних рішень, непрозорі призначення на посади). 4. Митні органи (контрабанда, в тому числі бурштину). 5. Клановість у місцевій владі.
Харків	<ol style="list-style-type: none"> 1. Житлово-комунальне господарство, дозвільна система, міський благоустрій і громадський транспорт. 2. Корупція в правоохоронних органах має системний характер. 3. Правоохоронці використовують інформацію щодо організацій та осіб з корупційною метою. 4. Медицина та освіта на всіх рівнях.
Херсон	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Розпил» бюджетних коштів міськрадою. 2. Махінації обласної ради та держадміністрації навколо незаконної передачі землі в оренду та нецільового використання приміщень комунальної власності Херсонської облради. 3. Махінації з землею за участі Держземагентства. 4. Махінації з виділення землі учасникам АТО. 5. Митні органи (контрабанда).
Чернігів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична корупція в міській раді. 2. Партійне квотування сфер впливу. 3. Розподіл бюджетних коштів. 4. Сфера житлового та комунального господарства. 5. Ремонт і будівництво доріг. 6. Благодійність в освіті та медицині (система освіти й охорони здоров'я вважаються досить корумпованими в цілому).

ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ

Загальною проблемою в усіх регіонах є ігнорування правоохоронними органами (крім НАБУ та патрульної поліції в окремих регіонах) заяв громадських організацій і активістів. Провадження закриваються або взагалі не відкриваються з формулюваннями «відсутні ознаки складу злочину/порушення», «інформація перевірена і не підтвердилася». У судах справи «розвалюються» або призначаються дрібні покарання. Подекуди відзначається, що порушники використовують «сигнали» ГО для приховування доказів «замітання слідів» своїх порушень. У свою чергу органи іноді використовують цю інформацію для шантажу та вимагання хабарів від тих же порушників для подальшого закриття проваджень або перевірок. Що стосується адміністративних

органів, то подекуди відзначаються позитивні зрушення у доступі до інформації, проте такі факти впливають на загальну ситуацію несуттєво, адже в подальшому реагування посадових осіб (усунення виявлених порушень, проведення службових перевірок, тощо) не відбувається або результати є негативними. Винятком є випадки, коли посадові особи не мають власних інтересів у зв'язку з поданою ГО заявою; реагування на такі звернення зазвичай відбувається належним чином.

Примітка: У таблиці наведено висновки, що базуються на переважному особистому досвіді звернень учасників фокус-груп до органів державної влади, які не обов'язково співпадають із офіційними статистичними даними.

Назва регіону	Правоохоронні органи (поліція, прокуратура, НАБУ)	Судові органи	Органи місцевого самоврядування та територіальні державні органи
Вінниця	заяви ігноруються/ провадження закриваються	позови відхиляються/справи закриваються, крім випадків відсутності власних інтересів або інтересів органів	заяви переважно ігноруються/ використовуються для шантажу порушників

Назва регіону	Правоохоронні органи (поліція, прокуратура, НАБУ)	Судові органи	Органи місцевого самоврядування та територіальні державні органи
Миколаїв	заяви ігноруються/ провадження закриваються	позови відхиляються/справи закриваються, крім випадків відсутності власних інтересів або інтересів органів	заяви ігноруються, крім випадків відсутності власних інтересів. Створюються «кишенькові ГО» так звані GoNGO для дискредитації активістів
Полтава	заяви ігноруються/ провадження закриваються (крім НАБУ)	позови відхиляються/справи закриваються, крім випадків відсутності власних інтересів або інтересів органів	заяви ігноруються, крім випадків відсутності власних інтересів
Рівне	заяви ігноруються/ провадження закриваються (крім НАБУ)	позови відхиляються/справи закриваються, крім випадків відсутності власних інтересів або інтересів органів	заяви ігноруються, крім заяв щодо надання інформації, які переважно задовольняються, за винятком митниці та ДФС
Севєродонецьк	заяви ігноруються/ провадження закриваються. Окремо згадується НАЗК, яке ухиляється від виконання своїх функцій щодо перевірки декларацій	позови відхиляються/ справи закриваються. Суди неуккомплектовані, а поодинокі рішення на користь громадських організацій і окремих активістів в реальності не виконуються	фактично взаємодія відсутня
Тернопіль	заяви ігноруються/ провадження закриваються, правоохоронні органи не надають належної підтримки у розслідуваннях.	інформація щодо співпраці із судовими органами не надавалась учасниками	місцева влада активно протидіє діяльності громадських організацій, а обласна навпаки – повністю підтримує
Ужгород	заяви ігноруються/ провадження закриваються	позови відхиляються/справи закриваються, крім випадків відсутності власних інтересів або інтересів органів	заяви переважно ігноруються, проте посадові особи органів часто коментують свою роботу, що сприяє відкритості
Харків	заяви ігноруються/ провадження закриваються	позови відхиляються/справи закриваються, крім випадків відсутності власних інтересів або інтересів органів	співпраця має ситуативний характер та базується на власній конкретній вигоді чи політичних інтересах
Херсон	заяви ігноруються/ провадження закриваються. Поліція є найбільш відкритою, але не має повноважень щодо остаточних рішень	судові органи корумповані та часто звільняють корупціонерів	за рідким виключенням порозуміння з представниками міської влади відсутнє, бо саме вони чинять найбільший спротив
Чернігів	заяви ігноруються (крім патрульної поліції)/ взаємодія має ситуативний характер. Окремо згадується НАЗК, яке не реагує на запити щодо проведення антикорупційної експертизи	інформація щодо співпраці із судовими органами не надавалась учасниками	ігнорування звернень щодо корупційних проявів і бездіяльність з боку місцевої влади

ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

У переважній більшості перешкоди є типовими для всіх регіонів. При цьому, головною проблемою залишається високий рівень толерування корупції самими громадянами та загальна зневіра у можливість побороти корупцію.

Вінниця	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень суспільної толерантності до корупції. 2. Недосконалість законодавства стосовно покарання та запобіжних заходів щодо корупціонерів. 3. Низький рівень координованості дій антикорупціонерів. 4. Відсутність стабільного фінансування антикорупційної діяльності. 5. Судові перешкоди: обмеження механізмів представлення інтересів у суді та високий судовий збір.
Миколаїв	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень суспільної толерантності до корупції. 2. Відсутність підтримки з боку державних структур, насамперед, правоохоронних органів. 3. Низький рівень соціальної активності, зневіра, суспільна апатія. 4. Фіктивні ГО та псевдоактивісти. 5. Зобов'язання ГО подавати електронні декларації.
Полтава	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень суспільної толерантності до корупції. 2. Недосконалість законодавства, яка дозволяє довільно тлумачити норми правозастосовним органам. 3. Фіктивні ГО та псевдоактивісти. 4. Обмеженість експертних і матеріальних ресурсів. 5. Високий судовий збір і «спротив» судових органів.
Рівне	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень суспільної толерантності до корупції та втома від інформації про корупційні викриття і зневіра в можливість подолання корупції. 2. Недосконалість законодавства, дискримінаційне декларування для ГО. Нововведення не зупиняють корупції – ProZorro тільки показує, що «нечесні» закупівлі відбуваються, але не зупиняє їх. 3. Низький рівень координованості дій антикорупціонерів. 4. Фіктивні ГО та псевдоактивісти. 5. Провал на державному рівні реформи прокуратури, поліції (за винятком патрульної служби), судової реформи, створення недієвого НАЗК.
Севєродонецьк	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недосконалість існуючої законодавчої бази, яка передбачає можливості уникнення покарання за прийняття корупційних чи незаконних рішень. 2. Відсутність реального покарання корупціонерів. 3. Кругова порука в органах правопорядку. 4. Старі місцеві політичні еліти. 5. Суспільне схвалення корупції.
Тернопіль	<ol style="list-style-type: none"> 1. Надмірна концентрація влади в руках міського голови. 2. Байдужість пересічних громадян до проявів корупції. 3. Підзаконні акти й інші бюрократичні перешкоди, створені саме міською владою. 4. Складна ситуація з прозорістю та доступом до публічної інформації.
Ужгород	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень суспільної толерантності до корупції та низька активність населення. 2. Відсутність співпраці органів влади з активістами та журналістами і, як наслідок, зневіра в можливість подолати корупцію.

Харків	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутня активна громадянська позиція. 2. Недосконалість і недотримання законодавчих норм. 3. Відсутність бажання з боку представників органів центральної влади провадити активну антикорупційну діяльність. 4. Непомірно завищений судовий збір. 5. Кругова порука в правоохоронних органах.
Херсон	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень суспільної толерантності до корупції. 2. Бездіяльність правоохоронних органів. 3. Відсутність адекватного покарання корупціонерів. 4. Проплачені ЗМІ, які протидіють громадським активістам, знецінюють їхню роботу, підривають репутацію.
Чернігів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Пасивність громадян у протидії корупційним проявам. 2. Нехтування наявністю конфлікту інтересів. 3. Невиконання чинного законодавства та бездіяльність відповідних органів державної та місцевої влади.

БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Назва регіону	Загрози в діяльності ГО та активістів
Вінниця	<p>Серед існуючих загроз можна виділити наступні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • психологічний тиск з боку представників органів місцевої влади, представників «ручних» ЗМІ; • прямі погрози життю та здоров'ю і фізичні напади з використанням членів фіктивних ГО (активістів-«тітушок»); • використання адмінресурсу: розірвання договорів оренди приміщень ГО, урізання бюджетів комунальних ЗМІ, які видають нецензуровані матеріали; • відкриття кримінальних проваджень щодо представників опозиційних ЗМІ та ГО.
Миколаїв	<p>Учасники навели багато різноманітних прикладів тиску на громадських активістів, журналістів, зокрема, за допомогою правоохоронних або контролюючих органів: «маски-шоу», перевірки, допити, тиск на бізнес тощо.</p>
Полтава	<p>Серед існуючих загроз можна виділити наступні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • психологічний тиск з боку представників органів місцевої влади; • прямі погрози життю та здоров'ю і фізичні напади; • порушення трудових прав (незаконне звільнення з роботи та усунення від виконання службових обов'язків).
Рівне	<p>Серед існуючих загроз можна виділити наступні:</p> <ul style="list-style-type: none"> • психологічний тиск з боку представників органів місцевої влади, включно з правоохоронними органами, з використанням соціальних мереж і телефонів, інформаційні кампанії з метою дискредитації; • тиск на родичів і близьких, створення для них некомфортних умов на роботі, щоб вони самі просили припинити боротьбу, а також правоохоронців; • втручання в особисте життя – несанкціоноване прослуховування; • прямі погрози життю та здоров'ю.

Назва регіону	Загрози в діяльності ГО та активістів
Северодонецьк	<p>Погрози з боку представників місцевої влади стали буденним явищем.</p> <p>Вбивство в ніч з 2 на 3 листопада 2017 року Сергія Самарського в Северодонецьку напругу пов'язують з його антикорупційною діяльністю.</p> <p>З метою тиску на громадських активістів використовується ресурс не лише правоохоронних органів, в тому числі податкової служби.</p>
Тернопіль	Найбільша загроза – тиск і репутаційні втрати («поливання брудом» активістів у ЗМІ).
Ужгород	Особливої небезпеки, пов'язаної з веденням антикорупційної діяльності, представники ГО та журналісти-розслідувачі не відчують, оскільки далі погроз справа зазвичай не йде. Однак справжня причина описаної ситуації пов'язана не з безпечністю такої діяльності, а з пасивною позицією самих представників ГО та журналістів, які «відчують межу дозволеного» та не лізуть на рожен.
Харків	<p>Протидія з боку опонентів антикорупціонерів у першу чергу спрямована на завдання матеріальної, зокрема, фінансової шкоди.</p> <p>Психологічний тиск чиниться шляхом анонімних телефонних погрозі завдання шкоди майну антикорупційних діячів.</p> <p>Проте погрози фізичного насильства реалізуються та закінчуються не лише тілесними ушкодженнями (Булах, Лісічкін), а й летальними випадками.</p> <p>Бездіяльність правоохоронців і незахищеність антикорупціонерів дають підстави прогнозувати ескалацію насильства по відношенню до антикорупційних організацій і їхніх членів.</p>
Херсон	Злочинці чинять тиск на активістів через погрози, шантаж, забруднення репутації та цькування за допомогою «кишенькових» ЗМІ, моральний тиск у вигляді ініціювання різноманітних перевірок, перешкоджання професійній діяльності. Непоодинокі спроби підкупу та шантажу активістів.
Чернігів	<p>Одним з основних методів залякування чернігівських антикорупційних діячів є телефонні дзвінки з погрозами чи натяками на потенційну небезпеку для рідних і близьких.</p> <p>Суб'єкти корупційних дій вдаються до використання адміністративного ресурсу та залучають правоохоронні органи для здійснення тиску на антикорупційних активістів.</p>

ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Назва регіону	Загальні уявлення про Стратегію	Пропозиції до Стратегії
Вінниця	Високий ступінь обізнаності про минулу антикорупційну... стратегію. Окремі учасники брали участь в її громадському обговоренні. Головними проблемами вважають неефективну роботу інституцій – НАЗК, Антимонопольного комітету, Прокуратури; відсутність Антикорупційного суду, збереження недоторканості депутатів Верховної ради.	<p>Серед пропозицій можна виділити:</p> <ul style="list-style-type: none"> • необхідність реалізації практичних і інших заходів для підвищення ефективності роботи антикорупційних контролюючих організацій; • покращення показників роботи судів і правоохоронних органів; • залучення до розробки заходів регіональних експертів з усієї України; • розробка критеріїв оцінки результатів реалізації стратегії та механізму вироблення висновків; • встановлення відповідальності за невиконання запланованих показників.

Назва регіону	Загальні уявлення про Стратегію	Пропозиції до Стратегії
Миколаїв	Слабка поінформованість миколаївських антикорупційних активістів не дала змогу зробити адекватне резюме їх розуміння не/ефективності Стратегії.	Конкретні пропозиції не надавались.
Полтава	Низький рівень обізнаності про антикорупційну стратегію. Водночас, учасники вважають, що регіональний компонент має бути врахований в антикорупційній стратегії з огляду на розпочату реформу з децентралізації.	Серед пропозицій можна виділити: <ul style="list-style-type: none"> • необхідність встановлення дієвого контролю за виконанням стратегії з залученням міжнародних організацій і керівництва країн-партнерів; • проведення реальної реформи правоохоронних органів зі зміною особового складу; • реформування судів, створення антикорупційного суду; • забезпечення реального відкриття та доступу до інформації; • організація на системній основі просвітницьких і виховних заходів для молоді.
Рівне	Більшості учасників не відомо про існування антикорупційної стратегії, як такої. Паралельно висловлено дуже скептичне ставлення до стратегій, особливо на регіональному рівні. Будь-які документи такого роду сприймаються як зайві та недієві інструменти, оскільки в переважній більшості не містять механізмів їх реалізації та не фінансуються. Для ефективної боротьби і запобігання корупції проблеми повинні вирішуватися виключно на національному рівні, а не локально.	Конкретні пропозиції не надавались.
Сєверодонецьк	Про зміст і основні положення антикорупційної стратегії учасники майже нічого не знають.	Побажання щодо змістовного наповнення нової антикорупційної стратегії з боку учасників дискусії можна умовно розділити на два типи. Перший – доцільним є тиражування місцевого досвіду в національному масштабі. Другий – реалізація антикорупційної стратегії можлива лише за умови централізованого контролю за її виконанням з боку органів центральної влади. Основною умовою реалізації антикорупційної стратегії, незалежно від принципів, що будуть лежати в її основі, є наявність політичної волі на всіх рівнях влади та прагнення суспільства до її реалізації.
Тернопіль	Про зміст і основні положення антикорупційної стратегії учасники майже нічого не знають.	Слід розробляти системні інструменти для подолання можливої корупції у ситуаціях, де її ризик досить великий (наприклад, проблема з місцями у дитячих садках), але це вже слід робити на місцях, з урахуванням регіональних нюансів.

Назва регіону	Загальні уявлення про Стратегію	Пропозиції до Стратегії
Ужгород	<p>Більшість учасників не знайомі з текстом антикорупційної стратегії або мають доволі слабе уявлення про її засади.</p> <p>Водночас, учасники вважають, що в стратегії має бути врахована специфіка регіонів або прописані стратегічні заходи для окремих проблем, спільних для декількох регіонів. Для забезпечення відповідності стратегії регіональним реаліям необхідно проводити регіональні експертні обговорення.</p>	<p>Серед пропозицій можна виділити:</p> <ul style="list-style-type: none"> • необхідність розробки та реалізації спільних для усіх прикордонних областей заходів для запобігання та боротьби з корупцією на митниці; • запровадження та практичне застосування адекватних санкцій за корупційні правопорушення.
Харків	<p>Слабка поінформованість антикорупційних активістів не дала змогу зробити адекватне резюме їх розуміння неефективності/ ефективності Стратегії.</p>	<p>Антикорупційна стратегія є декларативною, а тому, слід змінювати законодавство та механізми його реалізації, а не ухвалювати Стратегію.</p>
Херсон	<p>Достатньо добре знайомі з положеннями Стратегії. При цьому вважають, що документ носить теоретичний та декларативний характер.</p>	<p>У новій Стратегії необхідно запланувати низку заходів які б були спрямовані на:</p> <ul style="list-style-type: none"> • залучення якомога більшої кількості людей до антикорупційної діяльності; • зведення рівня толерантності до корупції до «0»; • мінімізацію людського фактору, впровадження технологічних систем; • невідворотність покарання за корупційні діяння на всіх рівнях; • спрощення різноманітних процедур; • скасування пільг і субсидій. <p>При цьому, антикорупційні заходи повинні розроблятися на загальнонаціональному рівні, але стратегія повинна зобов'язувати, а діяльність контролюватися на регіональному рівні.</p>
Чернігів	<p>Про зміст і основні положення антикорупційної стратегії учасники майже нічого не знають.</p>	<p>Необхідність потужнішої інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням і громадськими організаціями, які є активними в різних сферах суспільного життя.</p>

1. ВІННИЦЯ

9 листопада у Вінниці була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил Вінниці. У фокус-групі брали участь 8 осіб (5 чоловіків, 3 жінок). Серед присутніх переважали представники місцевих ГО, що цілеспрямовано займаються антикорупційною діяльністю, а також журналісти місцевих ЗМІ.

Фокус-група проводилася, щоб отримати уявлення про боротьбу з корупцією у Вінниці, зокрема:

- з'ясувати, які корупційні проблеми є найбільш актуальними у місті, хто виненв існуванні цих проблем;
- хто є активним учасником антикорупційної діяльності, яким саме чином вони намагаються подолати корупцію у своєму місті;
- особливості взаємодії активістів з органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у Вінниці;
- з'ясування позиції вінницьких активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Активісти вважають, що певні кроки в подоланні корупції вже зроблені, і ситуація в цілому починає, хоч і дуже повільно, але змінюватись.

Експерти фіксують певні зрушення загального характеру завдяки змінам, які були внесені антикорупційниками до законодавства:

«Три роки тому, щоб отримати інформацію для розслідування, треба було стукатися головою об стінку».

(Учасниця 5)

«Да. Реестры открытые и так далее».

(Учасниця 1)

«Як на запити відповідають. І такий мороз, вообщє. Мороз, мороз. Поки не написав штук 20 скарг на Уповноважену, поки не написав повторних запитів з поясненнями, що вам за це буде і чому ви маєте мені це дати. Зараз в нас вже такого немає».

(Учасниця 5)

Учасники фокус-групи навели приклади зрушень, яких їм вдалося досягти на місцевому рівні за час своєї роботи:

«И, что касается конфликта интересов. Хоть одно дело по конфликтам интересам, по кумовству есть? Вирок? По кримінальній справі? Это сплошь и рядом – жена, муж, брат, сестра – кланы».

(Учасниця 4)

«Мы их, по крайней мере, хотя бы научили заявлять, этот конфликт интересов. Раньше ж такого не было».

(Учасниця 5)

«У нас есть очень интересный прецедент по “Зупини п'яного за кермом”. Потому что на основе нашего опыта, в Винницкой области, полутородового, были изменения в законодательстве. Где один штраф – и лишение прав. Мы, действительно, остановили такую сферу коррупционную, с пьяными, которая десятилетиями, даже больше существовала и кормила всех».

(Учасник 2)

Що важливо, зауважують антикорупційники, зміни торкнулись і пересічних громадян, які завдяки журналістам-антикорупційникам отримують і так чи інакше сприймають інформацію про корупціонерів

і корупційні схеми. Хоча рівень толерантності до корупції залишається високим, проте обізнаність людей вже є певним результатом їхньої роботи.

«Сначала [Учасник] говорил про толерантность [до коррупции среди населения]. Она сейчас есть, да. Но если лет 7 назад ещё далеко не всем понятно было, что на тендерах махлюют, каким образом махлюют. Сейчас это уже понятно».

(Учасниця 1)

Рекрутинг і співробітництво

За словами учасників дискусії, наразі не спостерігається великої кількості бажаних займатись антикорупційною діяльністю. Проте кількість ситуативних союзів збільшується. Під час фокус-групи активісти розповідали про місцевих чиновників або

бізнесменів, які долучаються до розкриття випадків корупції, якщо це співпадає з їхніми власними інтересами. Така співпраця є, найчастіше, тимчасовою, проте вона допомагає антикорупційникам у роботі. Іноді, за словами експертів, ця співпраця діє підсвідомо на «союзників» у якості запобіжника.

«Они свои интересы преследуют. Но это запускает тот механизм страха. Потому что, кто будет следующим – не знают. И не знают, от кого это будет...».

(Учасник 2)

Також експерти фіксують зростання загальної соціальної активності та бажання боротися за свої права, нехай навіть тимчасово, не глобально. І антикорупційники вважають, що це треба

використовувати. Але треба зацікавити певну соціальну групу та спрямувати її діяльність у правильне русло.

«Запрос сейчас есть на социальную активность как среди людей больше пожилого віку, так и среди молодёжи. Они не готовы бороться за какое-то изменение законодательства. Старики готовы отстаивать маленькую добавку к пенсии, маленькую экономию. То есть, борьба с коррупцией должна быть выгодной».

(Учасник 2)

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

Комунальне майно та земля – відсутність єдиного відкритого реєстру комунального майна є показником низького рівня відкритості місцевої влади та великою лаяівкою для махінацій. За словами учасників фокус-групи, з затвердженого у 2007 році списку комунального майна майже все розпродано. Громада Вінниці не має можливості оперативно дізнатися про

те, які комунальні приміщення є у списку, що здається в оренду, яку вартість оренди сплачує до міського бюджету орендар, хто є орендарем тощо. Те саме стосується земельних ділянок. Проконтролювати передачу землі в оренду неможливо, оскільки немає відкритого земельного реєстру.

«У нас немає відкритих даних списку комунального майна, який у 2007-му році останній раз затверджувався. З цього списку нічого не залишилось майже. Ми не знаємо, що там залишилось. Воно все продається потихесеньку, за схемами сплавляється своїм потрібним людям. Те ж саме із землею. Про вільні земельні ділянки нам говориться завжди, що їх немає: «В нас немає списку, тому що в нас немає землі». Але ми бачимо, що на кожній сесії потрібним людям роздається великими кількостями».

(Учасниця 1)

Земельні ділянки передаються забудовникам, не зважаючи на думку громади. Навіть якщо ці землі є цінними або на них знаходяться важливі для городян споруди та заклади. В таких випадках, за словами експертів, міська та обласна влада діють спільно.

Деякі будівлі, особливо, якщо вони є привабливими з точки зору гіпотетичного доходу, свідомо доводять до аварійного стану, щоб їх можна було знести та виділити ділянку для побудови елітного житла або торгових приміщень.

«У нас є П'ятничанський парк, там знаходиться архітектурна пам'ятка, палац Грохольських. І землю у 2013-му році передбачили під багатоквартирну житлову забудову. Це земля біля обласного протитуберкульозного диспансеру №2».

(Учасник 2)

«У 13-му році вони просто в генеральному плані внесли зміни. Ніхто ні сном, ні духом про це... Тобто, в генеральному плані цю землю тихесенько запланували під забудову. Потихеньку закриваємо тубдиспансер. Кажемо, що передаємо з обласного на баланс міста. А місто каже: "А нащо нам це потрібно? А ми його закриваємо"».

(Учасниця 1)

«Ну, от, дивіться. Ця земля знаходиться у межах міста. І цю землю в межах міста, 36, 9 га чи 36, 5 га взяли і вирішили побудувати там кладовище. По-перше, там природоохоронна зона знаходиться поряд із цим кладовищем тих же самих відстійників. По-друге, земельну ділянку міська рада не мала права отримувати, тому що ця земля категорії 1 "Особливо цінні родючі ґрунти". Вона належала Академії аграрних наук. А такі землі відчужуються лише за рішенням Верховної ради України. А такого рішення і близько не було».

(Учасник 6)

Комунальні та державні підприємства, за словами вінничан, є одним із найбільших джерел корупції. Через КП з міського бюджету виводиться значна частина коштів. Кількість КП в місті дорівнює 41, їхня фінансова діяльність є непрозорою для громади, звіти та показники їхньої прибутковості або збитковості відсутні. Мешканці міста не мають жодних

кошторисів, обсягу надходжень і витрат, розрахунків з іншими підприємствами, тобто КП — це суцільна «чорна скриня». Окремою статтею «розпилу» бюджету антикорупційники виділили поповнення статутних капіталів комунальних підприємств. Під час дискусії один з учасників розкрив цю схему.

«Ми, активісти, давним-давно думали, на чому ж більше всього краде **Вінницька міська рада** грошей? Як всьо так ProZorro пробили, там все публікується... А я одного разу дійшов до такого простого логічного висновку. От в нас завжди витрачається постійно дуже багато коштів на поповнення статутних капіталів комунальних підприємств. 50 млн, 70 млн. Ви знаєте, для чого це робиться? Наприклад, "Вінницяміськтеплоенерго" хоче запровадити в себе диспетчерську аварійну службу. І передбачає на це 24 млн гривень. Я одного разу так захожу на тендер. Перша пропозиція – 21-22 млн грн. Друга пропозиція – 6-7 млн. Думаю, як це так, в три рази? А хто ж оцінював попередню, скільки, взагалі має бути така робота? А їм вигідніше чим подешевше робити. Решта-то залишається. Механізму виводу його із статутного капіталу взагалі не існує. Розумієте? І на цьому варяться мільйони просто».

(Учасник 6)

Бюджетні публічні фінанси. Попри зусилля антикорупційників щодо запобігання порушень закону під час державних закупівель, чиновники знаходять «обхідні шляхи». Зокрема, під час дискусії йшлося про неспроможність системи ProZorro перешкоджати недобросовісним учасникам торгів. Йшлося про штучне створення нерівних умов для

постачальників послуг і товарів, коли: а) або замовник пише тендер під конкретного учасника торгів; б) або «свій» учасник торгів демпінгує пропозиції інших учасників, перемагає, а після завершення тендеру з ним укладаються додаткові угоди на реальні суми, які відображають справжню вартість робіт або продукції, що закуповується через систему електронних торгів.

«Дуже зручна», до речі, процедура, яка на ProZorro у Вінниці застосовується. Є два випадки. Або ставлять завідомо ціну здоровезну, необґрунтовану, а потім відсівають всіх неугодних. І вибирають тих, хто дав найнеоптимальнішу ціну. Або інше: ставлять завідомо низьку ціну. І всі кажуть: "Ой. Я так задешево робити не буду". Після цього особа заходить, допустимо, з 1 гривні. Перемагає в тендері. А, оп, додаткова угода, і ще на 4 млн йому збільшили».

(Учасник 3)

«Писали ми за будівництво цього ж самого Київського моста. Спочатку було 57 млн. Потім стало 82. Потім стало 89. Ніхто не розуміє як, тому що по публічних закупівлях можна збільшувати тільки на 10%, коли є тверда ціна договірної».

(Учасник 3)

Корупція в органах місцевого самоврядування, політична корупція

Серед цих видів корупції експерти називали узурпацію влади, зловживання повноваженнями

представниками місцевої влади, самопреміювання, нехтування нормами закону, який зобов'язує депутатів подавати електронні декларації.

«У нас, взагалі, у місті повна узурпація влади. Вінницька міська рада колись давно ще, коли Гройсман був молодий красивий мер, який вперше був обраний, вони повідали делеговані повноваження виконкому Вінницької міської ради. Певні повноваження, які навіть не можуть бути делеговані, вони все одно їх делегували. І ніхто не доказав досі, ні через суд, ні через що, що вони не мали права».

(Учасниця 5)

«Наприклад, виконком, який складається з міського голови, заступників всіх міського голови і ще пару человек из разряда "все же свои". Вони вирішують, що вони мають право себе преміювати, видати премії заступнику міського голови, міському голові у розмірі 150%».

(Учасниця 1)

«І самі підписують. І це кожен місяць у нас таке нараховують».

(Учасник 3)

«Раніше це ще й закрита інформація була».

(Учасниця 1)

За словами активістів, депутати або не подають декларації взагалі, або подають із великим запізненням, або вказують у них неповні дані, що дозволяє їм «сховатися» від деяких форм перевірки їхніх статків за допомоги відкритих реєстрів або, як

мінімум, значно її ускладнити. При цьому, довести в судовому порядку порушення процедури подання декларацій дуже складно. На їхню думку, процедура — строки, вимоги до е-декларування — має бути прописана чіткіше.

«Вони приховали в деклараціях, всі приховують, тому що це законом дозволено — це дата народження. І ви знаєте, на підставі цього дізнатися про транспортні засоби по реєстру нерухомого майна важко. Тому що ви не знаєте дату його народження внаслідок цього тратиться дуже багато лишнього часу, на те, щоб перевірити одного кандидата. І ти не знаєш, наприклад, за того депутата, чи це саме його майно, чи не його. Він може мати і в іншій області щось».

(Учасник 3)

У нас очень большой процент деклараций депутаты вообще не подали. Часть подали с нарушениями сроков. И очень печально, что судебная практика такая, что доказать "навмисно" невчасне подання очень сложно. У нас очень много решений, когда, ну, депутат не виноват, что не подал вовремя. И на следующий год он с таким же успехом не подаст декларацию и скажет: "Ну, я не навмисно"».

(Учасниця 4)

Ще одним порушенням, яке бентежить вінницьких антикорупціонерів, є непотизм — призначення на посади або наймання «своїх» людей, що дозволяє безкарно розкрадати бюджетні кошти. Кумівство,

запевняють експерти, є тотальним, розповсюдженим в усіх сферах: політиці, державному та місцевому самоврядуванні, комунальних і державних підприємствах, медицині, освіті тощо.

«Ну, у нас просто неодноразові випадки, коли в якісь департаменти призначаються люди, які на керівних посадах мають своїх протеже. Їх протежують і просто ставлять. І, виходить, такий междусобойчик-дерібанчик отримується».

(Учасник 3)

«Такий прихований конфлікт інтересів, який не довести. В принципі, в юридичній площині не довести».

(Учасниця 4)

«Найстрашніше, це пов'язане з медициною.

(Учасник 2)

«В медицині, це в нас сімейні підряди. Клани: внуки, діти, куми, свати...

(Учасниця 4)

Побутова корупція: медицина, освіта, транспорт та ін.

Насьогодні, стверджують активісти, корупція пронизує усі сфери життя та йде не лише згори, але й підживлюється самими людьми, тому неясно, з якого боку підходити до вирішення цього питання. На думку антикорупціонерів, люди не мають розуміння, що будь-яке потурання невиконанню правил і законів підготовує корупцію та, врешті, погіршує їхнє власне життя. Створилося «замкнуте коло», в якому вже

складно розібрати, хто є ініціатором корупції: люди, які, виходячи з добромисних спонукань, хочуть віддячити лікарю або вчителю чи іншому працівнику бюджетної (низькооплачуваної) сфери за гарно виконану роботу, чи самі фахівці, які вимагають «подяку». Проте згодом це стає налагодженою схемою та єдиною можливою формою відносин між громадянами та фахівцями, схемою зрозумілою та відпрацьованою поколіннями. І будь-яке її порушення викликає шок як з боку «залежних», так і з боку «тих, від кого залежать».

«А к Насте после операции подошла анестезиолог и сказала: "Я анестезию вашей маме делала". Настя: "Спасибо". "Спасибо?!! Полторы тысячи!».

(Учасниця 4)

«Скрізь ця побутова корупція. Я вважаю, що поки не буде прописана концепція на місцевості, з самого низу. З елементарного маршрутчика, який не дав білетика. А потім перевізники кажуть: "Боже! У нас коштів немає!" Коли 80% тих, хто сидить в автобусі, вони сидять не по білету. І людям це по барабану, як він, там, заплатив. А у перевізника ж убиток по документах».

(Учасник 6)

«И, вот, одна, там, тётенька: "Вот, я на старшего в школу носила, носила. На младшего носила, носила. Сюда ношу, ношу. И носить буду!" Но зачем? Зачем? Говорю: "Давайте мы поинтересуемся, а, вдруг, выделялись средства на внутренний ремонт сада. А, именно, помещений групп". "Ну, это ж, пока ответ придёт..." "Хорошо, – говорю, – допустим, если запит про публичную информацию, ну, пять дней. Если выделялись, то мы поинтересуемся, как они освоены". Тут начинается зависание у активистов родительского комитета и у воспитательницы. "Хорошо, – говорю, – а давайте ещё поинтересуемся, а если они не выделялись, руководством сада ставился вопрос перед Управлением образования или горсоветом о выделении данных денежных средств?" Зависание. Говорю: "Вас доит мент на дороге, вас доят в саду, вас доят в больнице. Вы несёте, несёте... Вы разворачиваете. Вы это всё делаете. И вы плачете"».

(Учасник 7)

«И 30 человек смотрят на вас, как на дебила».

(Учасниця 1)

«Как на врага».

(Учасниця 4)

Про «стокгольмський синдром» батьківських комітетів у дитсадках детальніше йдеться у розділі **Проблеми, з якими стикаються активісти на шляху боротьби з корупцією.**

«Саботаж антикорупційної діяльності з боку міської влади та створення «ручних» громадських організацій».

Фіктивні ГО — під час фокус-групи у Вінниці експерти розповіли ще про один цікавий механізм, яким користуються «винахідливі» представники українських корумпованих обласних держадміністрацій і мерій. У Вінниці, стверджують

активісти, міська рада створює фіктивні громадські організації та через них отримує гранти від міжнародних донорів на боротьбу з корупцією. Через них виводяться величезні кошти, звітність і висвітлення відбуваються через такі ж фіктивні ЗМІ, створені за кошти грантів, які замість того, щоб боротися з корупцією, покривають її та «замилують очі» містянам. Одна з учасниць ФГ поділилася власним досвідом участі в подібній схемі, до якої організація, в якій вона працює, долучилася з метою викриття.

«Міська рада у нас получает гранты на борьбу с коррупцией. Есть некоторые гранты, нужно поучаствовать десятью процентами бюджета. И тогда [міська рада] дают всё остальное. Они заводят эти гранты в бюджет, и потом подсоединяют свои громадські організації. Я, вот, на этом примере могу рассказать, как это заводилось в бюджет, как через свои организации выводилось, как это всё делалось. То есть, мы [мається на увазі міська рада] боремся с коррупцией за деньги, которые дали доноры. Мы показываем, типа, мы боремся. Но мы на этих деньгах выигрываем. Мы создаём свои газеты, через которые пропихиваем нужную вам информацию, как мы побороли коррупцию. Сайты. Мы создаём свои громадські організації, которые... За чужие деньги, за деньги доноров красивые отписки и, наоборот, создание коррупционных схем. Огромных».

(Учасниця 4)

«При том, что там контракт и сумма гранта было что-то в районе 9, 5 млн евро. Большой грант».

(Учасниця 5)

Новостворені ГО беруть також участь у партиципаторному розподілі бюджетних коштів на різноманітні проекти, таким чином допомагаючи «розпилувати» бюджет. Незалежні антикорупційні

організації часто навіть не інформують про оголошення тендерів або повідомляють, коли термін подання заявок майже сплив – у день дедлайну, наприклад.

«Сейчас программные выделения бюджетных денег. Программа на 2018-2020-й годы по чему-то, там, чему-то. Там появляется сразу же в программе: "Так, ГО-шка такая-то делает в этой программе то-то, то-то". Сидят свои люди, через которых эти деньги выводятся. Это никогда не оглашается. Никаких оговорённостей вообще, никаких конкурсов. Откуда взялась та ГО-шка? Мы писали запит и спрашивали: "А почему в программе какие-то? Пришлите нам акты, что собиралась какая-то комиссия, проводились какие-то конкурсы, были объявлены". "Не має. Не було". Всё. Всё объяснение».

(Учасниця 4)

«Они 17-го числа в 2. 30 пишут: "Если вы хотите, громадськість, идите, вместе посмотрим. Но, понимаете, дело в том, что заканчивается термин подачи заявок в этот же день в 5 часов вечера". И всё. И приходят вот те же ихние громадські организации, которым говорят: "Та не всё же прекрасно, всё хорошо". И, вот, это, вот, распиляли».

(Учасник 8)

Воєнізовані угруповання за рахунок місцевого бюджету, що створюються для боротьби з активними представниками громади. За свідченнями експертів, міська влада за рахунок бюджетних коштів створює громадські формування, які насправді

є воєнізованими угрупованнями, «приватними арміями». На сьогоднішній день у місті налічується 4 або 5 подібних ГО, які міська влада використовує проти населення під час громадських протестів.

«ГО или ГФ українською. Громадське формування з охорони правопорядку. И всё. И они там прописывают в Статут, всё, що хотят».

(Учасниця 5)

«Так это не учитывая коммунального предприятия "Муніципальна поліція».

(Учасниця 1)

«И у нас таких пять! И они сидят на бюджете. Этим громадським формуванням всем выделяются деньги. И, если, вдруг, громада вышла и говорит, что: "Не. Здесь не будет кладбища". Опа. И громадські формування уже на месте».

(Учасниця 5)

«Подъехали автобусами, целенаправленно...».

(Учасниця 4)

«Объясняют громаде, куда она сейчас пойдёт и где сейчас будет кладбище».

(Учасниця 5)

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

За словами антикорупційників, завдяки впровадженню системи ProZorro тепер простіше відслідкувати випадки корупції та зловживань, проте належної реакції збоку відповідних органів нема. Активісти скаржаться, що найчастіше на звернення щодо правопорушень місцеві правоохоронні органи – поліція та прокуратура, суди – відповідають, що не вбачають у наданих фактах складу злочину або ознак кримінального правопорушення, навіть якщо антикорупційники додають доказову базу. За словами одного з учасників, правопорушення, які чинять керівники комунальних підприємств, підконтрольних

міській раді, взагалі ігноруються, не порушуються жодні кримінальні провадження.

Під час дискусії прозвучало, що деякі з організацій (наприклад, «Держаудитслужба»), які мають виконувати контрольну функцію, використовують результати розслідувань і факти порушень, що надають їм антикорупційники, з метою власного збагачення, тобто замість покарання винних, представники цих організацій шантажують правопорушників і вимагають хабара за те, щоб вони не порушували кримінальне провадження.

«Прокуратура за это не берётся, УЗЗ за это не берётся. НАБУ присылает... он, по Калиновке. Калиновка сейчас ворует на окнах – 13, 6 млн. Дали им ссылки на реальную цену. Дали им реальных исполнителей. Сослались на все реальные статьи. И невозможно. Повідомлення про корупційне правопорушення. "Ні. Не бачимо"».

(Учасниця 4)

«Ми про щось написали, "Ось, ребята, ми вам підтверджуємо, дивіться, як це все робилося!" – [в поліції кажуть] "Нема складу злочину". Приходимо до суду: "Визнайте, будьласка, що тут слідчий мав порушити хоча б кримінальне впровадження, тому що він не може вирішити, є тут склад злочину, чи немає складу злочину, не порушивши кримінальне впровадження!" Суддя каже:...».

(Учасниця 1)

«... Немає ознак правопорушення. До свіданія».

(Учасниця 4)

«Немає!!! Так вот. Прокуратура. Шо прокуратура? То же самое. Звернення до прокуратури бувають тільки в якихось конкретних випадках, коли то є в їх повноваженнях. Але закінчується воно тим самим. Всі дуже гарно звітують. Нічого, ніхто ніде не карається, нічого їм не робиться».

(Учасниця 5)

Експерти навели ще один приклад використання даних їхніх розслідувань, коли висвітлення результатів йде не на користь, бо корупціонери використовують цю інформацію як сигнал для «замітання слідів». Після висвітлення у ЗМІ ситуації

з несплатою автовокзалами оренди за землю в бюджет міста, чиновники «виправили» помилку, переуклавши угоди з директорами, але так і не сплативши належних податків.

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ

Активісти підкреслюють дуже **високий рівень суспільної толерантності до корупції**. Корупція – це частина загальної культури, і без системних змін і роботи з культурою і свідомістю суспільства загалом цієї проблеми не здолати, бо в українському суспільстві існує толерантне ставлення до цього явища, що зумовлюється різними факторами. По-перше, корупція – це своєрідний **механізм пристосування, навіть виживання**, який дістався нам у спадщину ще

з радянських часів, коли за умов дефіциту продуктів, ліків, обладнання, спеціалістів, люди були змушені «домовлятися» – йти на контакт із посадовцями або тими, хто відповідає за розподіл «благ», і давати хабара за отримання послуг або товарів, які були недоступними. Цей механізм, на думку експертів, став настільки звичним, що часто люди не розуміють, що він є корупційним, або виправдовують його як єдиний можливий спосіб вирішити проблему.

«А меня в последнее время знаете, какой вопрос мучает? Есть ли у нас, вообще, общественный запрос на антикоррупционные какие-то движения. Мне кажется, настолько толерантно общество к коррупции, что, и не нужно никакой борьбы с коррупцией».

(Учасниця 5)

«Это, видимо, уже вроде рефлекса. Люди знают: чтобы что-то, там, открыть, добиться, пойти к врачу, чтобы тебя нормально обследовали надо обязательно что-то кому-то дать. Договориться».

(Учасниця 1)

«В нас чудове місто. В нас дійсно... В нас фонтани, в нас дороги, в нас будується всьо. І 90% людей просто не хочуть рахувати, скільки на тому вкрадено. Ти їм навіть вкладай... А вони кажуть: "Ну, і шо? ...».

(Учасниця 5)

«Ну, і шо, шо вкрали, але ж гарно!».

(Учасниця 1)

Саме в цьому контексті, на думку експертів, розглядається **корупція, пов'язана з веденням малого та середнього бізнесу**. Загалом, у країні малий і середній бізнес існує в максимально непрозорих і нерегульованих умовах, які роблять бізнесменів

«заручниками» начальників департаментів мерії, компаній-постачальників комунальних послуг, представників правоохоронних органів, які чинять тиск на бізнес.

«Це єдина дорога для існування бізнесу. Малого та середнього. Тому що економічна модель, яка у нас існує, вона побудована на тому рівні, десь 80%, корупції. Боротьба з корупцією сприймається спокійно, доки не заважає красти гроші».

(Учасник 2)

По-друге, за словами антикорупціоністів, корупція **в суспільстві виправдується низьким рівнем життя в країні в цілому**. Люди розуміють, що на низьку зарплатню держчиновника/лікаря/вчителя прожити

неможливо, тому той факт, що людина бере хабарі або «заробляє» на розпилі бюджетних коштів, їх не дивує та не бентежить. Вони виправдовують корупціонерів за принципом «їм також треба щось їсти».

«І проблема – це толерантне відношення до корупції. Навіть, таке: сусід знає, що сусід-чиновник із зарплатою, там, 3 тис. , найняв будинок. І це нормально сприймається».

(Учасник 2)

У якості ще одного чинника толерантного ставлення до корупції експерти **назвали «психологію жертви», суспільну віктимність**.

«Очень занятная закономерность: чем меньше достаток у человека, тем больше он несёт. Это какое-то совершенно...».

(Учасник 8)

«Совершенно верно. Да. Это нонсенс. Но это так».

(Учасник 7)

«Я бы добавил – здесь даже не бедность. Здесь у кого психология жертвы, он платит».

(Учасник 2)

«Да, да. Абсолютно. Виктимность какая-то».

(Учасник 7)

На думку учасників дискусії, більшість людей не розуміє або не сприймає поняття «бюджетних коштів», а саме того, що бюджет поповнюється з податків місцевої громади, тобто з доходів кожного

її члена, тож має витратитися на потреби громади. Мешканці мають право отримувати якісні послуги з коштів бюджету, а не покривати усі необхідні витрати з власних кишень, бо вони їх вже оплатили з податків.

«И, если уже говорить о законодательстве, я бы внесла такую норму, чтобы люди сами платили свои налоги. Не работодатель за него платил ПДФО, там, ЕСВ. А, чтобы, получил свои заработанные 10 тыс. , пошёл и 4, 5 отдал. Тогда бы была мотивация у самих людей спрашивать, куда потратились эти деньги. А так, когда они не понимают, сколько за них ещё уходит на содержание всего этого аппарата, им глубоко фиолетово.»

(Учасниця 5)

Яскравим прикладом толерантності до корупції учасники дискусії назвали **стягування коштів з батьків у дитсадках і школах**. Особливо ця проблема актуалізувалася після початку реформи децентралізації, коли місцеві бюджети розвитку збільшилися в рази, а керівництво навчальних і дошкільних закладів (за якими стоять управління та департамент освіти) продовжує збирати кошти на

ремонти приміщень, закупівлю «миючих», охорону та подарунки директору/завідувачам, вчителям/вихователям і персоналу закладів. І батьки самі продовжують збирати кошти замість того, щоб змусити керівництво зробити запит і отримати необхідні гроші з міського бюджету. Більшість батьків навіть захищають цю корупційну схему від тих, хто намагається її зруйнувати.

«Позиция заведующей садом: “Так это не наша инициатива. Родители решили. А мы при чём?”».

(Учасник 7)

«И вы очень правильную вещь сказали, что: а закладывает ли само учреждение вот это в бюджетном запросе деньги на ремонт? И, самое грустное, что, скорее всего, – нет».

(Учасниця 5)

«Скорее всего, что – нет. Тогда можно поставить вопрос: “А, извините, тогда, может быть, менеджмент сада не эффективный?»».

(Учасник 7)

«Или родительский комитет – лохи! Ну, давайте называть вещи своими именами!».

(Учасниця 4)

На думку експертів, зміна **свідомості пересічних громадян**, їхнього ставлення до корупції, розуміння того, що саме є корупцією, зменшення рівня толерантності до неї до «0», відмова від участі у будь-

яких корупційних, навіть найменш масштабних, схемах тощо є однією з найважливіших цілей антикорупційної роботи ГО та журналістів.

«Змінювати менталітет. Допоки в Україні не буде змінено менталітет, не буде зрушень».

(Учасник 3)

Одним з першочергових кроків на шляху знищення корупції є забезпечення максимальної прозорості публічної інформації, тож треба наполягати на

створенні та відкритті усіх реєстрів, які стосуються життя громади.

«Максимальна прозорість взагалі всієї публічної інформації. Ми займалися, любіювали, займалися адвокаційною кампанією стосовно open data. І відкритих даних, взагалі, в місті, які вони мають згідно з Положенням Кабінету Міністрів. Один з основних документів, який повинен бути у кожного міста – це Перелік об'єктів комунальної власності».

(Учасниця 1)

Низька віддача від антикорупційної діяльності, несиметричність покарання порушників злочинам. Однією з перешкод у діяльності борців із корупцією є відсутність видимого результату, відсутність

реакції з боку правоохоронних органів, покарання корупціонерів. Це знесилює, розчаровує, відбирає віру в свої можливості подолати корупцію.

«Знаєте, стосовно журналістів[розслідувальників] є така цікава приказка «Спортивная рыбалка»: «Достала рыбку из водички. Все видели? Все видели рыбку? Всё, плавай, рыбка». Ми ж, як журналісти, не маємо права карати корупціонерів і так далі, і тому подібне. То має робити суд. Показати? Окей. Ми покажемо. Але, от, толку, результативності – вона мінімальна».

(Учасниця 5)

Недосконалість законодавства стосовно покарання та запобіжних заходів щодо корупціонерів. На думку експертів, у випадку, коли йдеться

про шахраїв, які привласнюють гроші громади, застава є запобіжним заходом невідповідним або несиметричним злочину.

«Мы говорим: “Негодяев всех под нож. Коррупционеров всех посадить!” И потом недовольство общества – вот, он вышел под залог. Да. Он вышел под залог. И он вышел под залог законно. По той причине, что по преступлениям, в которых нет человеческих жертв, суд обязан... обязан!!!... делать альтернативу: содержание под стражей, либо залог. Всё».

(Учасник 7)

Низький рівень залучення та координованості антикорупціонерів. За словами учасників фокус-групи, боротьба з корупцією на місцевому рівні є складним процесом, зокрема тому, що у вінничан немає ані загальної стратегії, бачення, як це робити,

ані антикорупційної коаліції. Боротьбою з проявами корупції займається невелика кількість окремих людей, зусилля яких «птопають», за їхнім власним відчуттям, у тотальній корупції.

«У нас очень маленький кружок по интересам. И причём достаточно... разрозненный. Не такого, что есть плечом к плечу. И получается, что все эти наши сотрясения воздуха... Против системы они просто помноженные на ноль. И, плюс общество не нуждается ни в каких изменениях. Они привыкли так, им удобно в этом болоте».

(Учасниця 4)

Відсутність стабільного фінансування.

Експерти наголошують на дефіциті фінансування антикорупційної діяльності, скаржаться на те, що проекти підтримуються лише на національному рівні, великі донори не фінансують регіональні проекти. Тому місцеві проекти переважно є короткостроковими

та не розраховані на безперервну роботу, відсутність фінансування не дозволяє утримувати стабільний колектив та проводити системну антикорупційну роботу, іноді змушуючи людей припиняти займатися справжньою розслідувальною журналістикою, яка не приносить грошей, а йти в комерцію.

«В лучшем случае, что нам достаётся, так это какие-то крохи – субгранты... И, получается, что здесь собираются энтузиасты, которые для себя поменяли философию».

(Учасниця 5)

«Поки у нас виходить отримувати якусь підтримку грантову, чи з США, чи Євросоюзу, ми працюємо. А, коли це ніде не підтримується... Всі хочуть жити, так? Як говорили вже, або вдягати колготки [щоб йти на панель], або просто змінювати професію».

(Учасник 6)

Вирішити цю проблему, за словами експертів, можна залучаючи кошти на антикорупційну діяльність, але для цього потрібно внести зміни на законодавчому рівні,

щоб антикорупціонери, завдяки роботі яких доведено провину того чи іншого правопорушника, отримували відсоток або якусь фіксовану суму з вилучених коштів.

«На прикладі Чехії. Коли правоохоронні органи почнуть платити журналістам, коли вони викривають [злочини]. Якусь частинку від тієї суми, яку було вкрадено. Це було б шикарно! В інших же країнах працює!».

(Учасник 6)

«І МВС видаватиме гранти обачно журналістам-розслідувачам, як превентивну міру. Журналісти-розслідувачі отримують гранти від МВ».

(Учасниця 5)

До того ж, скаржаться вінничани, є певна **корупція навіть у великих національних антикорупційних організаціях**. Мова йде, знову ж, про принцип «кумівства», коли субгранти видаються не за прозорим принципом, а «за знайомством». На думку експертів, грантові кошти повинні виділятися на

місцеві проекти, бо боротьбу з проявами корупції на місцях ефективніше вести за допомогою тутешніх антикорупціонерів, які мають свої джерела інформації, «в темі», зацікавлені у викорененні корупції саме у своєму населеному пункті. Йдеться про необхідність своєрідної децентралізації антикорупційної діяльності.

«О каком конфликте интересов мы можем спрашивать у власти, если у нас самих в третьем секторе вот такой вот бардак? Поэтому надо менять эту грантовую политику. Если кто-то действительно хочет реальных изменений, то деньги должны приходить сюда – к тем, кто реально может что-то сделать».

(Учасниця 5)

«Та же децентрализация. Только в третьем секторе».

(Учасниця 1)

«Там такие прописаны требования, что я понимаю, что они прописываются специально под те организации, которые в Киеве принимают ключевые стратегические решения. А нам сюда спускают какие-то крохи».

(Учасниця 4)

«А потом появляются такие организации, как «...» [Назва великої громадської організації центрального рівня]...».

(Учасниця 1)

«И приезжают сюда учить нас, как нам надо работать против коррупции!».

(Учасниця 4)

«Я знаю, по одному проекту они получили на двух местных журналистов деньги. Ни одного из местных журналистов не привлекли. Они каким-то образом кому-то платят деньги за то, чтобы он подписывался. Сверху чего-то там делают... Шухер-мухер. То есть, два человека могло на местном уровне получить зарплату 300\$. И за эти 300\$ сделать хорошую работу».

(Учасниця 5)

Судові перешкоди: механізм представлення інтересів у суді та судовий збір.

Активісти – представники ГО скаржаться на ухвалення у 2016 році Закону «Про судоустрій і статус суддів», який визначає, що надавати правову допомогу в судах мають право лише адвокати. Таким чином, члени ГО не можуть представляти свої інтереси самі, що значно ускладнює процес. До того ж механізм подання скарг і захисту інтересів громадян в українських судах є складним, на відміну

від європейських, де для того, щоб представляти чиїсь інтереси, вистачає звичайної довіреності. Ухвалення у 2015 році Закону «Про судовий збір», зокрема, затвердження розміру збору, на думку експертів, є також перешкодою в процесі захисту прав громадян України. Це є непрямою завадою антикорупційній діяльності, але загальною перешкодою в процесі боротьби за права людини та спробах довести у судах факти будь-яких правопорушень, зокрема, корупційних злочинів.

«Я коли пишу скаргу в Європейський суд з прав людини, там довіреність на одному листочку. Я пишу свої ініціали, він пише свої і після цього маю право представляти його в суді. По кримінальній, по цивільній – без різниці. То хай мені держава пояснить, якщо я маю право захищати інтереси громадянина у найвищій європейській інстанції, чого мене обмежують

представляти її інтереси в Вінницькому міському суді? Чи так само, представляти інтереси власної ГО? Тепер виключно адвокат має право представляти ГО, яка належить Учасниці 4. Що? А вона – керівник – тепер вже не має права цього зробити?».

(Учасник 6)

«А судовий збір той самий?».

(Учасник 6)

«У меня такое чувство, что сделано специально всё для того, чтобы у людей не было доступа к правосудию».

(Учасниця 4)

«Поняття судового збору – це, взагалі, абстракція. За що ми платимо? Держава і так виділяє гроші на утримання суддів, на їх апарат, на папір і на все інше. Це все напряду закладено в податку. Таке поняття, як "судовий збір" взагалі не має права існувати в українській системі правосуддя. Або, тоді, податки з бюджету забрати і хай на самоокупність живуть».

(Учасник 6)

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Експерти наголошують на тому, що займатись антикорупційною діяльністю у Вінниці досить небезпечно. Серед тих загроз, які існують для борців із корупцією, за результатами обговорення можна виділити регіональні (місцеві) та особисті. Під регіональними загрозами маються на увазі перешкоджання діяльності; відмови надавати належну інформацію, яка має бути у публічному доступі; дискредитація організацій, які займаються викриттям корупції; недопускання на сесії місцевих рад, на територію комунальних підприємств тощо.

Тиск здійснюється багатьма владними «гравцями»: представниками місцевих рад і адміністрацій, керівниками КП, представниками «ручних» ЗМІ. Влада «карає», використовуючи адмінресурс: скасовує договори оренди, урізає бюджети комунальних ЗМІ, якщо вони пишуть «не те, що треба», не повідомляють про офіційні заходи, які повинні висвітлюватись або на яких мають право бути присутніми представники громади, ініціюють відкриття кримінальних проваджень щодо представників опозиційних ЗМІ та ін.

«Протягом останніх п'яти місяців, фактично вживаються заходи, як з боку міської влади, так і з боку обласної Ради, щоб просто знищити засіб масової інформації».

(Учасник 6)

«Була, навіть така ситуація: приїхав народний депутат, Купрій, здається. І вони його не пускали на територію будівництва. Ви розумієте, що будується за комунальні кошти, з міського бюджету! Його не пускали і на сесію міськради...В міській раді у нас стоїть турнікет. Так само нікого не пропускають. Виходить керівник апарату Міської ради і каже: "А ви – нардеп?! Якби ви сказали: "нардеп", я б вас пропустив. А всіх інших активістів, воно мені не надо, я їх не пропущу, всьо равно».

(Учасник 6)

«Після цього [Сабарівських подій] нападки на нас посилюються. Рішенням відповідної комісії профільної Вінницької облради було відмовлено нам у продовженні договору оренди. Хоча протягом терміну дії договору жодної заборгованості, хоча б гривні, не було ніякої. Все регулярно сплачується. Істотні умови договору не порушені: "Нас це не хвилює!". Ставимо питання на сесію. Просим поставити на голосування, Голова обласної ради дає перерву 15-ти-хвилинну для того, щоб депутати зібралися з думками. І після цього вся фракція БПП не повертається до зали голосування. І немає кворуму. Олійник, голова Обласної ради: "Ну, що я зроблю? Ну, немає депутатів Обласної ради так немає. Ми ж все одно не проголосуємо. Все».

(Учасник 6)

«Вінницька міська рада каже: "Гей, хлопці, ви не пишійте за ці речі. Тому що ви нам не комфортні". І таке відбувається з будь-яким регіональним ЗМІ, яке старається хоч раз щось сказати. "Лада-ФМ" згадайте. В Ладжині. Щось вони спробували трохи вознікнути проти мера, і чим закінчилась "Лада-ФМ"? Кримінальні справи, правопорушення, затаскаєм по судах і все інше».
(Учасник 6)

«Так у них зараз забирають теж. Урізали бюджет».

(Учасник 3)

«В нас в області ЗМІ мають говорити так, як це захоче влада. Тому що в нас, якщо мер Моргунов щось сказав, то журналісти мають написати в 18 разів краще. В нас всі ЗМІ приватні знають, коли Моргунов виїжджає на Кур'ятівчів чи, коли він виїжджає на Космонавтів. Крім громадськості і всіх інших журналістів».

(Учасник 6)

«У нас же дев'яносто... не побоюся цього слова... п'ять відсотків засобів масової інформації – це піарники влади. Тобто пропихається через всі засоби інформації потрібні думки, які потрібно нав'язати. «Ми, там, будемо завтра кладовище строїти. І це так круто!»

(Учасниця 5)

«Это называется работа со смыслами».

(Учасник 2)

«І все. Запустилося. Пішла ця машина розкидати. Надо когось... запустили говномьот...».

(Учасниця 5)

Індивідуальний тиск. Місцеві корупціонери не цураються і таких методів боротьби з активістами як прямі особисті погрози, або навіть фізичні напади. Також для боротьби з антикорупціонерами, за

їхніми словами, використовуються угруповання, про які йдеться в розділі **Саботаж антикорупційної діяльності та створення «громадських організацій» з боку міської влади.**

«Нашому активісту в липні 2017 року було нанесено ряд тяжких тілесних ушкоджень. Ледь не призвело до дуже поганого наслідку. Черепно-мозкові травми, переломи рук. Там була дуже жахлива ситуація».

(Учасник 6)

«Наші журналісти виїхали тоді на місце подій в Сабарівський мікрорайон. Там були заворушення. Люди не допускали техніку. У результаті, нашому журналісту було завдано тілесних ушкоджень, було зламано носа. Там тітушки намагалися застосувати до нього ще кілька разів грубу фізичну силу».

(Учасниця 4)

«А тітушки – це в нас, якраз співробітники оцих громадських формувань».

(Учасниця 5)

«Кримінал і все інше».

(Учасник 6)

«Тобто, вони приїжджають на муніципальній техніці і починають...».

(Учасниця 1)

«Там якраз ситуація була в той день, в той ранок, коли приїхали журналісти, були заворушення, що декілька муніципальних цілих автобусів зняли з маршрутів. Туди напхали працівників Трамвайно-тролейбусного нашого управління. І вони всі дружно приїхали кричать на Сабаров: "Мы хотим кладбище!" Попа ще привезли!».

(Учасниця 4)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

На думку вінницьких експертів, **головною проблемою антикорупційної стратегії є те, що вона не працює**, створені інституції – НАЗК, НАБУ, Антимонопольний комітет – видаються недієздатними, з Прокуратури знято загальну наглядову функцію, досі не створено Антикорупційного

суду, не знято недоторканість з депутатів Верховної ради. Без запровадження цих механізмів, а також без політичної волі керівництва країни, на думку активістів, нічого не зрушиться з місця. Серед учасників дискусії відчувається дуже високий рівень розчарування, зневіри в антикорупційні реформи.

«У меня очень мало иллюзий по поводу антикоррупционного суда. Есть у нас НАЗК, сильно эффективно работает? Есть у нас НАБУ, которое с показательными выступлениями иногда выходит, а, в принципе, реальных дел нету. Региональные представительства есть везде? Нету. Как они работают, никто не знает. То есть эффективности от этих всех штук, которые заложили в стратегию, в принципе, общество так и не увидело».

(Учасниця 4)

«Всі ж говорили, Петро Олексійович нам всім пообіцяв, що буде створений окремий антикорупційний суд, який буде займатися розслідуваннями топ-корупціонерів, буде змінено антикорупційне законодавство, буде змінений кримінальний кодекс, пришвидшено притягнення, уникнення можливості виходу під заставу і все інше. Як ми бачимо з подій, які зараз відбуваються в Києві, політичних, що ніхто, по факту, цього не хоче. Я вам скажу одне: допоки в Україні з депутатів не знімуть недоторканість і не буде запроваджено антикорупційного суду, до того моменту говорити про якісь якісні зміни в антикорупційному законодавстві, взагалі немає про що».

(Учасник 6)

«У нас очень немобильное законодательство, несмотря на то, что законов принимается очень много. Но у них КПД – 0. А нужные законы, которые могут что-то реально изменить и дать хорошие показатели, вот, они почему-то не принимаются».

(Учасниця 1)

Активісти впевнені, що ефективність роботи антикорупційних контролюючих організацій має демонструвати конкретні результати, а не лише звіти

про перебіг процесу. Показником роботи мають ставати саме обвинувальні вирокі.

«Эффективность любого правоохранительного органа, любого, в данном случае НАБУ, оценивается не количеством направленных дел, не количеством проведенных обысков, не количеством арестованных, а количеством обвинительных приговоров, которые вступили в законную силу. Всё. Это показатель. НАБУ сколько у нас работает? Два или три года. По статистике, именно приговоров – реально до десятка! Вдуматься! Структура, в которую ввалили кучу бабок. Вот, эти все образцово-показательные программы с набеганием каких-то зелёных набегаторов и красивым разложением «бабок» на коврах. Ну, да, симпатично. Но где приговоры? Их нет. Посему, значит эта структура неэффективная».

(Учасник 7)

«По госзакупкам. У нас Рік DoZorro, вот, був. Два вирокі за весь час. По кримінальних справах. Два. Сколько мы слышим, да? Там украли, там разворовали, там задержали. А вирокі всього два. И оба относительно участников. Ни одного по поводу заказчика. Вот и всё. Вот они все индикаторы и все показатели».

(Учасниця 4)

Як повинна розроблятися стратегія. На думку вінницьких активістів, антикорупційні заходи повинні розроблятися обов'язково за участі регіональних

експертів з усієї України, оскільки вони мають розуміння місцевої специфіки, досвід боротьби та знання про корупційні схеми на усіх рівнях влади.

«Она [Антикорупційна стратегія] розроблена, в принципі, кем? Сама принимала участие, знаю, что это такое. Она писалась, в принципе, очень небольшой группой людей, которые понятия не имеют, что там, «в полях». А по логике она должна с полей-то выйти, потому что иначе не будет никакого эффекта».

(Учасниця 4)

«Любая программа, любой проект должен расти снизу. Это должно быть как пирамида. В любом случае. Потому что любой центральный орган, его задача — обобщить, систематизировать и контролировать исполнение. По большому счёту, для этого центральные органы и существуют. По определению. Для обобщения, систематизации и контроля за исполнением обобщённого».

(Учасник 3)

Учасники дискусії наголошують на необхідності розробки критеріїв оцінки результатів реалізації стратегії та механізму формулювання висновків, покладення відповідальності за невиконання запланованих показників.

«Включать региональный компонент в общую стратегию. И самое главное, — должны быть индикаторы какие-то, на которые потом ориентироваться. Должна быть оценка эффективности. Ну, была стратегия. Окей. Не сработало. Давайте следующую разработаем. А дальше что? А ответственность какая-то у нас есть, хоть у кого-то? До тех пор, пока у нас не будет такого замкнутого цикла, что, вот, нашли и довели до конца, а не выпустили, потом в одеялке гулять, ничего не будет».

(Учасниця 4)

2. МИКОЛАЇВ

12 листопада у Миколаєві була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил Миколаєва. У фокус-групі брали участь 10 осіб (7 чоловіків, 3 жінок). Серед присутніх були журналісти, які займаються антикорупційними дослідженнями, але не спеціалізуються на них, члени різноманітних громадських організацій, юристи.

Завданнями фокус-групи було отримати уявлення про боротьбу з корупцією в Миколаєві:

- з'ясувати, які корупційні проблеми є найактуальнішими у місті, хто є винуватцем цих проблем;
- з'ясувати, хто є активним учасником антикорупційної діяльності, яким саме чином вони намагаються подолати корупцію у своєму місті;
- ідентифікувати особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- з'ясувати, які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у Миколаєві;
- з'ясувати позиції миколаївських активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Під час фокус-групи склалося враження, що в Миколаєві немає «єдиного фронту», певної стратегії боротьби з корупцією, оскільки усі експерти та ГО, які вони представляють, не мають антикорупційної спеціалізації. При цьому спектр корупційних

правопорушень є доволі широким, корупція є повсюдною. Експерти визнають, що війна з корупцією є ситуативною, точковою та не дуже ефективною. В основному, це – публікації в ЗМІ та поодинокі грантові проекти.

«В Николаеве, я повторюсь, проблема в том, что коррупция из единой какой-то пирамиды превратилась в полный хаос и анархию – в маховщину, когда каждый тащит, невзирая на то, что делают окружающие».

(Учасник 3)

«К сожалению, успешность борьбы с коррупцией это скорее исключение из правил. В Николаеве все знают нашу борьбу за ВСК «Спартак» – спортивный комплекс всеукраинского значения. Пять лет жизни мы положили на то, чтобы вернуть его государству. И сейчас опять проблемы пошли. Он незаконно в госсобственности уже два года его не передают в коммунальную собственность. Вот. Хотя бы мы его забрали, как говорится, из рук участников, которые в 2001 году его. . .».

(Учасник 1)

«Просто понимаете, для, ну, по крайней мере тех людей, с которыми я общаюсь, антикоррупционная вся наша борьба не упростила работы в бизнесе».

(Учасник 2)

Але завдяки законодавчим ініціативам, які змушують представників місцевої влади оприлюднювати результати своєї діяльності, значну частину документації, транслювати засідання місцевих рад, ситуація останнім часом потроху змінюється, кажуть експерти. Присутність ЗМІ на комісіях і засіданнях також сприяє підвищенню прозорості

процесів розподілу бюджетних коштів і вимагає від чиновників певної обережності у своїх діях. Під час ФГ експерти досить часто згадували систему ProZorro з приводу того, що вона дійсно допомагає виявляти порушення та на їх прикладі висвітлювати корупційну діяльність і схеми.

«На примере бюджетного процесса. У нас есть такой зам. головы – Валентина Ивановна Бондаренко. До 2015-го года вообще бюджетный процесс – это был черный ящик. Обычно презентация бюджета была – мелькает много-много слайдов мелким шрифтом».

(Учасник 5)

«Никому ничего не понятно».

(Учасник 3)

«Если слушанье, то это был формат – приходили бюджетники, вот так голосовали, ну, умные журналисты хихикали и ничего как бы... То, сейчас, в принципе, это уже стало полем для обсуждений хотя бы в СМИ и практика немножечко изменилась. Хотя бы плановые бюджетные комиссии – это прямая трансляция, присутствие средств массовой информации и поведение... Ну, скажем так, меняется практика от Валентины Ивановны, от гордого взгляда наверх, она стала уже обращать внимание, кто рядом ходит и болезненно уже реагировать. Бюджетные программы уже на сайте размещаются, работает система ProZorro как-никак и в плане того, что-то, чего раньше не было: если открытости и прозрачности в интернет доступе к реестрам и темы обсуждения не было, то сейчас, чем дальше, тем больше это уже становится темой профессиональных журналистских расследований. И то, что говорила Валентина Ивановна – черный ящик, просто он уже более прозрачный черный ящик».

(Учасник 5)

«Я говорю о том, что созданы инструменты, которые позволяют эту коррупцию заметить. Не скажу, что они идеальны, но они уже есть, в сравнении с тем, что было, когда их не было вообще».

(Учасник 2)

Основними напрямками роботи місцевих антикорупційників є просвітницька діяльність і аналіз документації з відкритих джерел даних – реєстрів,

сайту держзакупівель ProZorro тощо – з подальшим розповсюдженням результатів аналізу через ЗМІ.

«Мы занимались в свое время проверкой «прозорості використання депутатів коштів, які вони отримують після виборів». Ну, вот эти там 20-60 тысяч, те деньги, которые дают местным депутатам на их проекты. Мы занимались этими проектами вместе с Всеукраинским проектом «...» [Назва всеукраїнської громадської кампанії]. Эту аналитику мы давали на местном уровне, они давали всеукраинскую уже карту, тот сайт, который они в свое время презентовали. Очень интересный проект. Он был, в принципе, тоже по грантовому проекту проведен. Это была хорошая работа, качественно выполнялась и нами, и нашими партнерами, кто помогал нам».

(Учасник 3)

«Поскольку я работаю в студенческой среде (я преподаю в одном из ВУЗов), к нам было предложение месяц тому назад на Артхауз просто провести обсуждение на серию фильмов антикоррупция – «Кіно проти корупції», такое она имела название. Это было впервые в Украине организовано в нескольких местах, в том числе и в Николаеве. В общем, предложение поступило нам. Мы начали с того, что одна из частей профилактики коррупции – это антипропаганда и разъяснения, и поэтому студенческая среда – это очень хорошо».

(Учасниця 1)

«У нас стратегия организации, одно из главных направлений – это антикоррупционная экспертиза нормативно-правовых актов. И касаются, чтобы механизмы, которые есть законодательные, они стали выявлять имитацию, профанацию. И давление, чтобы система все-таки, чтобы появились те звенья, которые отвечают за наказание. Такая, скажем, как мониторинг и адвокаты того, что мы накопили».

(Учасник 5)

Але, як свідчать антикорупціонери, впродовж останніх років ситуація в Миколаївській області почала помалу зрушувати з місця. За їх словами, після 2014 року старі схеми змінились. Якщо раніше корупція була інституціалізованою, тобто, чітко працюючим механізмом, який гарантував протекцію

й однозначний результат тому, хто дає хабара, то зараз вона є хаотичною, непевною. Хабар перестав бути гарантією успішного вирішення проблеми.

За словами експертів, завдяки впровадженню системи ProZorro тепер простіше відслідкувати випадки корупції та зловживань.

«Благодаря тому, что протолкнули наши западные друзья и партнеры и наиболее такие сильные энтузиасты наверху там: то же ProZorro, те же бюджетные какие-то там паспорта, я не знаю, те же системные изменения, да, то сейчас такие как мы на местах можем увидеть совершенно легально... То есть, если раньше, когда я публиковал совершенно анонимно исследование там о том, как шло распределение земли в Николаевском горсовете, со мной встречались тайком в кафе, там одевали темные очки, чтобы не узнали, в плаще там, шепотом

на ухо, меня перед этим чуть ли не ощупывали, чтоб у меня не был включен диктофон, то сейчас больше информации можно найти в открытых реестрах, нужно только время, чтобы это все свести. И нужно понимать, что означают те или иные факты, а потом просто идешь и уточняешь».

(Учасник 2)

«Если раньше система коррупции была относительно четко работающим механизмом: предприниматель знал, что внеся раз определенный процент, он дальше спокойно работает, то сегодня он вносит процент, ну, условно говоря, в ГПР администрации морских портов – раз, экологической инспекции – два, трансбезопасности – три. И это ему ничего не гарантирует. Потому что завтра придет антикоррупционер, инициированный дружеской фирмой рядом и поднимет скандал, и к нему обратится Генпрокуратура».

(Учасник 2)

Щоб антикорупційна діяльність у регіоні стала не теоретичною, а реальною й ефективною, кажуть експерти, треба добитися певних змін в антикорупційній сфері, серед самих ГО. По-перше, треба на законодавчому рівні ухвалити закон про громадський контроль, вважають миколаївські експерти. Цей закон має надати певні повноваження

громадським активістам, інструменти впливу на представників органів місцевого самоврядування.

По-друге, антикорупційна боротьба, на думку активістів, має бути професійно грамотною, ґрунтуватися на глибоких знаннях законодавства, механізмів роботи органів самоврядування, комунальних підприємств, антимонопольного законодавства тощо.

«Я смотрю вот на всю нашу вот эту вот... сколько у нас общественных организаций, антикоррупционеров, советов и так далее. Сегодня, если не обучить людей хотя бы там мало-мальски там, отличать закон о местном самоуправлении, закон об администрации, регуляторной политике, они будут абсолютно безобидны для государственной власти. Необходимо профессионально обучить людей, которые в каждой сфере будут участвовать в управлении. И тогда это будет решение вопросов. Только системно. Если это мы сделаем по всей Украине, то это будет в общем-то какая-то конструктивная системная работа по изменению чего-то».

(Учасник 4)

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

За словами експертів, корупція є повсюдною та пронизує усі сфери життєдіяльності мешканців Миколаєва як згори вниз, так і навпаки.

«На самом деле полностью вся сфера деятельности общества, в целом, она. . . Да, она пронизана. Вплоть до бытовой коррупции. За любую справку в ЖЭКе надо дать денежку».

(Учасник 3)

«В принципе, чем Николаев знаменит, допустим, наш любимый департамент ЖКХ 12 лет не выполняет законодательство Украины и этим гордится. И пакет коррупциогенных факторов – это выглядит из каждой щели и это проблема безнаказанности. Система местного самоуправления у нас, она же параллельно государственная и фактически демонтирована реальная система борьбы с коррупцией. То есть, можно говорить, это становится темой интересной для общественников, для журналистов, разговоров на кухне, но система в Украине построена так, что местное самоуправление, имея коррупциогенные факторы, считает это как бы благородной болезнью иметь коррупциогенный фактор. Значит, программа или ее решение имеют коррупциогенный фактор, значит есть план для получения коррупциогена. Значит, она будет принята. Если нет коррупциогенных факторов в решении программы, то, скорее всего, это решение не будет принято депутатами. Вот такая практика, наблюдение такое...».

(Учасник 3)

Але, якщо спробувати структурувати ті проблеми або сфери, в яких корупція, на думку миколаївських активістів, є найбільш актуальним питаннями, то

найголовнішими з них будуть **«розпил» бюджетних коштів і махінації навколо комунального майна та землі.**

«Я бы все-таки на первом месте поставил коррупцию, которая связана с освоением бюджетных средств. Это и дороги, это и ЖКХ, и ремонты дорог, и все что угодно».

(Учасник 2)

«Мы проанализировали на примере департамента ЖКХ и выявили, что у нас, допустим, эксплуатация гектаров зеленых насаждений в шесть раз дороже, чем в Киеве. То есть, вот тебе коррупционная рента заложена очень хорошо. По бюджетным программам это видно. Наши выводы подтвердило заключение госаудитслужбы, это был 2015 год. И вот получается, за это время ни одна из рекомендаций госаудитслужбы не выполнена. То есть, мы имеем, в принципе, очень такую питательную среду для неэффективного использования денег и для коррупционной ренты».

(Учасник 5)

«Да. Объекты недвижимости. Вот коммунальное или частное. Это очень, столько подвалов передали».

(Учасниця 1)

«Коммунальная сфера».

(Учасниця 2)

«По общей методике мы проанализировали насколько бюджетный процесс добросовестный, то есть соответствует требованиям законодательства Украины с ускорения программы целевого метода; насколько бюджетные программы отвечают требованиям Министерства финансов Украины и насколько по ним можно судить, насколько эффективно тратятся деньги. И выявили главную проблему – что у нас, как говорится, безнаказанность. Мы нарушаем закон...Ну, как «мы»? Чиновники нарушают закон. Говорить о каком-то эффективном управлении финансами просто невозможно. И, в принципе, коррупция заложена в том, что у нас закрытость, непрозрачность и разбалансированность системы управления. Причем это касается всего юго-востока Украины».

(Учасник 5)

Порт і митниця є одними з потужних джерел корупції в Миколаєві.

«Если из текущих, то в рамках работы нашей агитации, мы уделяем, что касается там связи с коррупцией, больше всего внимания на то, что происходит в нашей портовой отрасли и в водном транспорте – раз. И госзакупки через ProZorro. Делали пару раз такие, как бы аналитические, материалы о том, что происходит».

(Учасник 2)

Побутова корупція: медицина, освіта, транспорт. Деякі експерти вважають, що після махінацій із розподілом бюджету корупцію у сфері освіти можна ставити на друге місце. Вони говорили про шкільні побори, які ініціюються чиновниками департаментів освіти місцевих органів влади, підтримуються чиновниками управління освіти, директорами та

вчителями шкіл і навіть батьками, які в цій ситуації, насправді, є жертвами. Окремою темою прозвучали згадки про хабарництво в закладах освіти. Ще однією можливістю для корупції, за словами експертів, є право директорів шкіл проводити тендери та укладати угоди в обхід системи прозорих публічних закупівель.

«Это может касаться самых разных отраслей. По отраслям Вам назвали в первый раз, тут как бы, не добавишь – медицина, здравоохранение, ЖКХ».

(Учасник 2).

«Я бы образование [поставила на второе место]. Мы в нем лазили, там больше всего. Начиная от учителя...».

(Учасниця 3)

«Начиная от кормления детей».

(Учасник 3)

«От поборов».

(Учасник 5)

«У нас на директоров учебных заведений возложено право прямо проводить торги и заключать договора, без контроля. Потом ездит Департамент образования их проверяет, типа».

(Учасниця 3)

«И попытки создать единый тендерный комитет управления образования закончились очень плачевно».

(Учасник 2)

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Учасники дискусії зазначили, що для Миколаєва характерною є **бездіяльність місцевих правоохоронних органів** на рівні міста й області. Експерти зауважують, що державні структури, як

на національному (НАБУ, НАЗК), і тим більше на регіональному рівні (прокуратура, СБУ, поліція), загалом не зацікавлені в зниженні рівня корупції в регіоні, в захисті прав громадян.

«Есть такой хороший инструмент антикоррупционный – общественная экспертиза. Но она должна опираться на то, что антикоррупционная агенция должна на нее как-то реагировать. Механизм – он декоративный, он не работает. То есть, мы проводили антикоррупционную экспертизу, направляли, обратно связи никакой не было. Подпишите, если вам нравится – занимайтесь этим, играйтесь дальше. То есть, кому это нужно? Народ направил, он написал хороший запрос на депутата [...]. Но, как бы, типа, вроде бы, как бы, на уровне комитета Верховной Рады, под каким-то политическим мотивом, господин [...]. Поэтому какая-то связь получилась. Надежды возлагали на национальные эти органы, они как бы получали хорошую зарплату, они как бы вроде занимаются хорошим делом, но механизм, который прописан в законе, он, как бы, декоративный. И еще и плюс, приняли общественников антикоррупционеров, приравняли к коррупционерам и запустили механизм давления. И такое ощущение, что это сделано специально: «Ага, вы умные, вы находите и корни умеете извлекать, вот нате, копайте типа».

(Учасник 3)

Успішними, тобто результативними, мають шанс стати лише ті випадки розслідувань, у яких задіяні занадто відомі фігуранти. Якщо ж мова йде про

«звичайну» корупцію, «в рамках пристойності», що не вражає задіяними особистостями та масштабами, правоохоронці найчастіше нічого не роблять.

«Второй вариант – когда реакция меньшая, но есть, но присутствуют уж очень убедительные факты и названы конкретные фамилии.

Когда все это, ну, вызывающе, когда все это, ну, просто оскорбительно и не отреагировать, ну, уже совсем никак невозможно. Если же это сформировано по всем правилам и стандартам ВВС и когда нет передавленных обвинений, когда нету допущений и нету привязки, ну, скажем так, не совсем, условно говоря, законно и корректно: особняка тещи и контрактов стоимостью, там, одного квадратного метра ремонта дороги, когда это в принципе не сводится, потому что это, в принципе, не совсем честно, а если очень вежливо, аккуратно, то это проходит вообще...».

(Учасник 5)

Однією з небагатьох причин, через яку антикорупційні розслідування та їх висвітлення мають продовження у вигляді кримінального провадження,

є причетність до корупційного скандалу особистих ворогів представників правоохоронних органів (переважно найвищого рівня).

«Я объясню чуть подробнее, да? Эффект от публикации в СМИ о разоблачении в коррупции зависит от обстоятельств, когда все понимают, что за этим разоблачением стоит чужой конкретный интерес и где-то наготове стоит дядя прокурор. Там реакция очень мгновенная».
(Учасник 5)

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Усі учасники зійшлися у тому, що основною перешкодою, з якою стикаються антикорупціонери, є **відсутність підтримки з боку державних структур, насамперед, правоохоронних органів**. Відсутність підтримки поліції, прокуратури, СБУ, НАБУ тощо — це найбільш проблемна для активістів, бо зводить усю їхню роботу нанівець.

Покарання відсутнє, таким чином, жодні публікації у ЗМІ, заяви антикорупційників про правопорушення

не можуть зупинити корупцію. На думку експертів, для зменшення корупції повинні почати діяти карні заходи: штрафи, звільнення, відсторонення від виконання обов'язків, конфіскація, кримінальні провадження тощо. Окрім безпосереднього покарання, ці заходи повинні зруйнувати почуття безкарності серед тих, хто займається корупцією, стати запобіжником подальших правопорушень.

«Я считаю, что не сделан самый главный шаг... Органы законодательные – суды, прокуратура, следствие – не реагируют на то, что обнаруживается. Берем простой пример этих деклараций пресловутых. Вот, все николаевцы знают, есть у нас такой , который подал декларацию с опозданием на полгода. Я с коллегами некоторыми пари заключал – что ему за это будет?».
(Учасник 2)

«Ничего. Закон не подразумевает».

(Учасник 3)

«Просмотрели, сказали: «Да, он нарушил». Все. То, что декларация абсурдна – это даже никто не проверял. Но то, что она даже формально, она подана на полгода позже – ничего. Но в то же время, когда депутат, скажем так, из Оппозиционного блока, покупает машину и подает декларацию позже на какой-то срок, а тут сейчас нужно их чуть придавить, его оперативно штрафуют на 1700 гривен. Штрафуют – уже какой-то плюс. Но почему не оштрафовали из провластного блока за опоздание с подачей декларации, потому что вышел срок давности? То есть, все эти факты, они не проворачиваются. То есть, не идет наказание. Я считаю, это колоссальная проблема».

(Учасник 2)

«Но, в то же время, реальных коррупционеров, по которым есть доказанные факты, они не несут никакой ответственности. И все на этом заканчивается. Поэтому идиотизм нашей системы, действительно, в том, чтобы пересмотреть законодательную базу об уровнях ответственности и последствиях за эти принятые решения. Соответственно, пока у нас смертной казни нет за коррупцию, это к вопросу о Сингапуре и его опыте».

(Учасник 3)

Серед інших перешкод миколаївські активісти називали **низький рівень соціальної активності**, зневіру, суспільну апатію. Вони кажуть, що миколаївці здебільшого пасивні в плані громадської свідомості,

не просто не хочуть боротися з корупцією, але й не готові захищатися від її проявів, відстоювати свої права.

«Проблема, как мне кажется, в тотальном неверии и социальной апатии общества. То есть, людям кажется, сколько власть не меняется, меняются лица, система остается, где-то она реформируется, но она становится более изоцированной и сделать ничего невозможно, «ну его все нафиг», опустили руки, каждый занимается самовыживанием, то есть живет, как считает нужным и, как бы, на остальное все плевать».

(Учасник 6)

Таким чином, активісти залишаються без громадської підтримки, займаються вирішенням соціальних проблем на «голому ентузіазмі». Але власні ресурси також мають тенденцію виснажуватись,

ентузіазм згасає, активісти потроху вигорають і намагаються займатися чимось, що потребує менших зусиль, або, принаймні, пов'язане з меншими витратами та ризиками.

«И вот так вот по каждому вопросу активность людей, то, о чем говорит [Учасник], что опускают руки. Я сама об этом иногда говорю: «Да идите все бегайте, я сама своим делом займусь, чего я должна ложить на это здоровье?» Мне там угрожают, собственно, и общественникам, и всем на свете, и я еще буду вот это гавкать, когда всем остальным это не интересно».

(Учасниця 3)

Миколаївські активісти відзначають **високий рівень толерантності до корупції в суспільстві**. Корупція – це частина загальної культури, і без системних змін і роботи з культурою та свідомістю

суспільства загалом, цієї проблеми не здолати, бо в українському суспільстві існує толерантне ставлення до цього явища.

«То есть, сегодня есть среда. И когда я встречаюсь с предпринимателями, я всегда задаю вопрос один, я говорю: «Представьте, что вы сегодня стали депутатом местного совета. А теперь сами себе ответьте про себя: вот я стал депутатом, буду ли я тратить все усилия на то, чтобы создавать общие правила, либо помогать людям?» Все опускают глаза. То есть, мы должны понять, что это наша среда и очень много случаев, когда человек занимался общественной деятельностью, становится депутатом, точно также очень часто начинает зарабатывать. Либо предприниматель, и так далее. Мы должны понять, что единственный выход – это создание среды, которая не позволяет заниматься коррупцией».

(Учасник 4)

Ще однією перешкодою, але не локальною, а глобальною, яка змушує активістів обмежувати діапазон антикорупційної діяльності, є внесення та ухвалення ВР **статті 3 Закону «Про запобігання**

корупції», яка зобов'язує громадських активістів, що займаються боротьбою з корупцією, подавати електронні декларації про доходи та майно.

«Наша организация не занимается антикоррупцией, ну, точнее, в последнее время не занимается, с тех пор, как заявило наше волшебное правительство и Верховная рада, что за это нужно будет подавать е-декларацию. После чего мы сказали: «Ребята, е-декларация – удача! Мы будем заниматься аналитикой». Как только мы анализируем любую гривну бюджета – это считается по закону уже антикоррупцией».

«Вот, я не хочу показывать свои доходы, я не обязан их вообще показывать. Я общественник, а то чем я зарабатываю на свой хлеб, это мои проблемы. Я это не смешиваю, у меня юриспруденция и моя общественная деятельность, они никак не связаны. А мне говорят: «Нет, пацан, ты за что-то же живешь, мы хотим знать, чего ты такой умный». А я говорю: «Нет». И я не занимаюсь теперь антикоррупцией. Я теперь уже придумал схему, как назвать это не антикоррупцией – исследовательская деятельность».

(Учасник 3)

Саботаж антикорупційної діяльності та «кишенькові» громадські організації. За словами місцевих активістів, у Миколаєві впродовж останніх років було створено декілька державних або комунальних організацій, департаментів місцевих

органів самоуправління, покликаних до боротьби з корупцією. Проте майже всі вони створені місцевою владою та, відповідно, не здатні боротися зі своїми засновниками. Боротьба ведеться лише номінально, до того ж бюджетним коштом.

«В структуре городской власти у нас создан департамент антикоррупционный. Но, опять же, он как...».

(Учасник 6)

«Ну, пчелы против мёда».

(Учасниця 3)

«Скажем так, не скажу, что я знаю все, но раз, два, три, четыре, пять вот таких департаментов по борьбе с коррупцией, которые создаются внутри ведомства, да, вот городское было, в порту у нас создано, вот портовое (при Николаевском филиале администрации городских портов Украины) там тоже был создан департамент по борьбе с коррупцией. Он единственный отработал очень четко. Он реально обошел все левые коррупционные потоки, которые были созданы предыдущим руководством, но только для того, чтобы их все развернуть в правильное русло».

(Учасник 3)

«Антикоррупционный департамент прописан так, что он не был заточен под борьбу с коррупцией. Он очень хорошо тоже пикетировал малые структурные формы районной администрации. Делать дорогу дороже, чем те же районные администрации. То есть, вывеска «тигр», а там бегемот – не верьте глазам своим. Вот, то же самое. Назывался он департамент антикоррупционный, но когда мы проанализировали его, то, чем он занимается по бюджетным программам, по документам и по действиям – он явно не тем занимался».

(Учасник 5)

Під час фокус-групи у Миколаєві експерти розповіли про черговий механізм, яким користуються міські чиновники та політичні діячі. Це «ручні» або «кишенькові» громадські організації, які створюються штучно для імітації громадської діяльності та подальшого отримання грантів, у тому числі на антикорупційну діяльність.

Ці організації саботують антикорупційну роботу, підривають довіру до справжніх антикорупційних ГО, розповсюджують недостовірну інформацію про стан корупції в Миколаєві й отримують гранти, які мали б отримуватися на справжню діяльність, тобто певним чином «крадуть» у громадських активістів гіпотетичні фінансові ресурси.

«Коллега говорил об организации под названием Агентство развития города Николаева, созданной при мэрии, как коммунальное... не помню предприятие или учреждение. Именно для освоения грантов».

(Учасник 3)

«Чисто таких антикоррупционных проектов у нее не было. Но просто под ее сени наворачивает общественная организация, которая в принципе ориентирована на обслуживание власти, и они могут просто, не являясь, по сути, общественными организациями, войти в нишу, что, типа, они занимаются антикоррупцией».

(Учасник 5)

«Существуют в городе Николаеве «карманные антикоррупционеры», так называемые «аналитики карманные». У нас под каждые выборы или раз в несколько периодов выборных создаются общественные организации. Согласно реестра у нас их там несколько тысяч уже, ну, вот, суммарно. Это так по каждому региону. Но суть в том, что они работают от заказа до заказа. То есть, есть там господин народный депутат, у которого есть собственный аналитический центр. Они пишут замечательный проект, им дают грант, они его осваивают, проводят заказное исследование под конкретного депутата, бабушкам его раздают, презентуют, что «замечательный мужчина, лучший человек в этом городе, за него надо голосовать». Хрясь, он народный депутат. Он взял из бюджета деньги под свой карманный проект и сам их освоил. Молодец! Лучший парень. Хороший, кстати, мальчик. Мы его все любим, он один из миллионеров долларовых официально в Верховной Раде».

(Учасник 3)

«Не только «карманные» наемные общественные организации, есть так называемый «Гонт». Эта организация находится при органах власти, фактически замыкается на коммунальные учреждения. Они точно также берут деньги на открытость, прозрачность и антикоррупцию и происходит такая вот имитация и профанация».

(Учасник 5)

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Як висловилася одна з учасниць дискусії, «Николаевская область яркая в этом плане». Активісти розповіли про спроби фізичного тиску через викрадення або нанесення тілесних ушкоджень, пошкодження або знищення майна.

«Меня в багажнике вывозить собирались за город».

(Учасниця 1).

«Стрельнут в ноги, у нас Денис Барашковский уже был. У нас были сжигания машин. У нас были угрозы. Это было и журналистам. И нападения всякие. Ну, Николаевская область яркая в этом плане. Психологическое давление – у меня были угрозы дочке моей».

(Учасниця 3)

Також експерти навели багато різноманітних або контролюючих органів: «маски-шоу», перевірки, прикладів тиску на громадських активістів, допити, тиск на бізнес тощо. журналістів, зокрема, за допомогою правоохоронних

«Правоохранительные органы – отдельная тема, потому что когда начинаешь открывать рот на МВД или прокуратуру, или суд... У нас источник. . . еще одна форма давления – обыски, уголовные производства, допросы, все остальное. Это уже прямая линия. Сидит начальник говорит: «Эта коза снова что-то про меня написала. Давайте ее как-нибудь, а ну, поройтесь, поищите». И т. д. , к тебе приходят на следующий день «любить». Это тоже есть такое. Ну, у меня такого нет, к счастью, мне повезло, с меня взять нечего, кроме анализов. А вообще я с этим сталкивалась».

(Учасниця 3)

«Это есть, мы, как бы, как общественники, напоминаем гражданам о том, что есть вот те, которые, как бы, работают в черную, которые опять же собирают информацию и передают потом, вот то, о чем говорила [Учасниця], к нам приходят и говорят: «Ребята, вы сильно много знаете, а может на вас камень упадет, а может вас машина собьет, а может вы перестанете рыть там, где не надо». А я такой думаю, что может действительно не надо рыть, а то как бы...».

(Учасник 3)

«Тоже это касается и журналистов и общественников и угроз, и давление на их бизнес, если эти общественники с бизнесом. И всякого рода проверки, ну, вот журналистов, я больше сталкиваюсь. Это и забегание в редакции дядечек в масках от полиции. У меня было такое, что сразу в день решения суда, что мы выигрываем, в этот же день забегает полиция, выламывает двери в редакцию и начинает изымать все».

(Учасниця 3)

У якості гарантії своєї безпеки експерти бачать публічність інформації та повідомлення про свої плани колегам, широкий розголос фактів тиску на антикорупційників.

«У нас есть две части журналистики – это безопасность, полное скрывание своей информации о себе. Либо наоборот – это электронная безопасность и все на свете. У меня позиция, наоборот, у меня полностью все открыто. Т. е. либо открытость, либо закрытость. Элементарно и физические меры безопасности, проверено опытом. Могут тебе дать по голове и возле дома, и днем. А можешь ночью ходить, и тебя никто не тронет. Здесь никогда не угадаешь, от всего не уберешься. Единственное, дети – это отдельный инструктаж. Потому что бывает все. Безопасность физически закрыться в кабинете, тоже было – выламывают двери. Безопасность. . . Оптимальный вариант – обязательно люди, ты оглашаешь о своих действиях публично. Тогда будет сложнее. Вот журналист, которому проломали голову в Днепре, он ни о чем не говорил. И пока он пришел в себя, потом он только рассказал, за что ему могли дать по голове. Никто из коллег не знал. Это очень глупо. Потому что потом не знают, куда бежать, неделю пока ты лежал без сознания».

(Учасниця 3)

3. ПОЛТАВА

18 листопада 2017 року у Полтаві була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил (місцевими активістами, представниками антикорупційних ГО, журналістами).

Завданням фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активним учасником антикорупційної діяльності у регіоні та яким саме чином ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своєму місті;
- які корупційні проблеми є найбільш актуальними у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;
- якими є особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у регіоні;
- які позиції полтавських активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНІ

У дискусії взяли участь 11 осіб (5 жінок та 6 чоловіків). Визначення власної місії більшістю учасників дискусії пов'язано з розбудовою громадянського суспільства в Україні та запровадженням принципів прозорості владних та державних установ.

Основна увага приділяється регіональним проблемам у сфері виділення та використання земель, прозорості видобувної галузі, розподілу та використання бюджетних коштів та «благодійності» в закладах освіти та охорони здоров'я.

Для всіх ГО основним джерелом фінансування є гранти (міжнародні донори), але членські внески та

власні кошти/ресурси теж важливі. Деякі учасники зазначили можливість заробляти гроші експертною діяльністю або організацією курсів/тренінгів, а також державне фінансування.

Антикорупційні організації та активісти добре комунікують між собою та з громадськими організаціями та волонтерами, які представляють інші напрямки громадської діяльності.

Незважаючи на те, що учасники дискусії погодилися в тому, що мають дуже обмежений вплив на регіональну ситуацію, перелік їхніх конкретних досягнень виглядає досить переконливо.

«Наприклад, нам вдалося адвокатувати наказ МОЗу, яким там... забезпечити прозорість у лікувальних закладах. Або ж те, що нам вдалося запровадити електронне врядування в Міністерстві інфраструктури України. Або ж те, що нам вдалося запровадити такий сервіс, який називається «Ліки. ua», який опрозорив також... ну дав можливість в он-лайн бачити скільки ліків знаходиться у відповідній лікарні і розуміти чи можна їх безкоштовно отримати».

(Учасник 8)

«Важливе, що можемо рахувати за здобутки – це відкрито кілька проваджень уповноваженим з прав людини щодо недотримання посадовими особами Кременчука і Кременчуцького району Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» та «Доступ до публічної інформації».

(Учасниця 9)

«Одним з таких результатів більш вагомих, я вважаю – накладення штрафу в 1, 5 мільйони на забудовника, який побудував на території без відповідної документації – це щодо нафтогазової заправки».

(Учасник 10)

«Останніх два роки ми займалися тим, що розповідали про ініціативу прозорості видобувних галузей, яку запровадила Україна і публікує звіти про те, скільки ми видобуваємо корисних копалин, і скільки платежів попадає в державний бюджет».

(Учасниця 1)

Один з учасників дискусії зауважив, що пропозицію отримати кошти за припинення діяльності теж можна вважати непрямым свідченням його «ваги» в регіоні.

«А здобуток?. Ну то, що мінімально – то це не здобуток, а то, що реально от предложили деньгі, ну я вважаю, що це здобуток, це... ну это люди уже реально оценили, что я уже какой-то вес представляю, при чем сумма не была 100\$, там хорошая сумма была. Ну, просто спасибо им... просто спасибо им, что до такой степени подняли планку и показали, что этим нужно заниматься и этого уже может быть бояться и уже, по крайней мере, считаются с этим».

(Учасник 7)

Варто зазначити, що власний успішний або частіше, прикрий досвід боротьби з несправедливістю дуже часто є шляхом до інституціоналізації та

антикорупційної діяльності на рівні своєї громади або на державному рівні.

Ті, хто побували в якійсь ситуації несправедливості, вони потім і стають активними».

(Учасник 7)

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

Розмова про основні місцеві корупційні проблеми почалася з того, що на Полтавщині вони такі ж, як і в інших регіонах.

«Проблеми такі ж самі в Полтаві, як і в інших регіонах. Це відсутність прозорості, підзвітності і відкритості. У всьому. У процесі прийняття рішень, в управлінських певних речах».

(Учасник 2)

«Справа в тому, що нового, не те, що для України в Полтаві нічого немає. Навіть для світу. Чому? Тому що це болячки усіх країн, що розвиваються».

(Учасник 7)

Основними сферами розповсюдження корупції, на думку учасників дискусії, є:

- **житлово-комунальна** сфера – в першу чергу

«Комунальне майно, само собою. Це ЖКГ. Тому що там тендери ключові. Роботи на півтора мільйони».

(Учасник 2)

- **виділення землі, її використання та забудова**

«І все ж таки, забудова. Це дозволи. Видача всіх дозволів на забудову. У нас центр міста такий ласий шматочок».

(Учасниця 1)

- **громадський транспорт, освіта, медицина, культура**

«І ще один напрямок. Це транспорт. Він, може там таке й невелике... Але тут готівка. Поки ходить готівка, це прекрасний привід для корупції».

(Учасниця 1)

«Традиційно, освіта. Ну, зрозуміло. Бюджетні місця, школи, дитячі садочки і таке інше. І третє, охорона здоров'я. Там теж бюджети, звичайно, величезні. Але це традиційні сфери повсюди».

(Учасник 2)

«Освіта і культура, там, звичайно, не так багато грошей. По ЖКГ в нас найбільше».

(Учасниця 1)

Про **судову та правоохоронну системи**, як осередки корупції, згадують упродовж всієї дискусії. Особливістю полтавського регіону можна вважати корупцію **у видобувній галузі**.

«А здесь очень хлестко работают добывающие компании. Скажем, так, “Укргазвидобування”, на мою особисту думку, це афера, в принципі, десятиліття».

(Учасник 7)

«70% полтавчан и области, богатых людей и людей, которые имеют власть, уже как на пенсии. Но, всё равно, участвуют. И их дети, и это всё. Это всё связано с газовидобуванням. То есть, у нас уже сложился слой какой-то людей. Туда зайти невозможно. Вы тонете всё тогда. Это даже не то, что фундамент. Это даже и стены, и трубы, и всё. Полтава, 70% людей, которые имели власть и имеют власть, они связаны с газоконденсатом».

(Учасник 4)

Лобіювання інтересів видобувних компаній та корупція виходять за межі області та сягають загальнодержавного (міністерського) масштабу:

«Полтава ничего не решает. Полтава была донором газа. Сейчас “Укргазвидобування”, насколько я знаю. Давно я от неё отошёл, лет 7 назад. Они даже уже 7 лет назад даже для того, чтобы ящик гвоздей купить, они звонили в Киев. Всё. Киев подавил полностью Полтаву. Но эти ж люди здесь остались все, которые зарабатывали деньги. Они и сей час зарабатывают».

(Учасник 4)

«Единственная особенность Полтавской области, единственное, что мы – украинский Кувейт. Здесь каждый председатель сельсовета, он знает лично половину Верховной Рады. Некоторые председатели сельсовета заходят в Верховную Раду».

(Учасник 7)

Газовидобувні компанії порушують екологічні норми та квоти, що стосуються розробки родовищ і видобування газу. Діяльність компаній, на думку

громадських активістів, непрозора та не відповідає, а інколи й порушує інтереси місцевих громад.

«Полтавщина – це... 40% газу українського добувається на Полтавщині. І всі свердловини, вони, з одного боку, дають багато прибутків, а з іншого боку, вони дають і збиток для тих людей, які живуть навколо, тому що це екологічні проблеми там, дороги і так далі».

(Учасниця 1)

«Но они тоже ограничены какими-то, ну, не знаю, чем-то ограничены. Почему? Потому что напрямую никого не поймали. За взятки или за відсутність екологических норм. А то, что видобувні компанії строять детскую площадку, корда они убили полностью какой-то регион. Да? И построили детскую площадку. Пропиарили её очень хорошо. Там сельчане живут уже на лунных пейзажах. Там построили какой-то водогон, кто-то сделал. В трубу всё. Все счастливы, все довольны. И не понимают ту глубину глубин проблем».

(Учасник 7)

Антикорупційна діяльність у цій галузі спрямована, перш за все, на підвищення прозорості:

«Я хотіла сказати про корисні копалини. Справа в тому, що, яким чином відбуваються звідси вироблення цього? По-перше, ми добивалися того, щоб звіт про кількість видобутих корисних копалин і про кількість платежів. Тому що від кількості, скільки вони добули, вони відповідно платять кошти. Якщо нам показують менше, ніж видобувають, вони відповідно менше коштів платять. І тому тут все відбувається, я думаю, вся корупція. І до сих пір ми домагаємось, щоб звітували вони в цілому».

(Учасниця 1)

«У нас оце розкриття кінцевих бенефіціарів дуже дивно. Оскільки воно все в матрьошку заштовхується. І зараз я якраз працюю над тим, щоб можна було дійти до кінцевого прізвища».

(Учасниця 1)

Тож, учасники говорять про те, що корупція у газовидобувній сфері розповсюджується на всю область (і навіть на Київ), а в самому місті переважно «крадуть на комунальній сфері».

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Щодо взаємодії активних антикорупціонерів із державними структурами, то тут є певні відмінності залежно від сфери діяльності ГО та від тих питань, з якими вони звертаються по допомогу або співпрацю (ще важливо, чи не зачіпаються інтереси тих, до кого звертаються).

Деякі експерти зауважують, що державні, в тому числі правоохоронні, структури загалом не зацікавлені в захисті прав громадян, у зниженні рівня корупції в регіоні та роблять висновок, що співпраця наразі неможлива.

«І фактично, дотик до всіх... багатьох правоохоронних структур, і в тому числі до НАЗК, показує, що наші державні органи не працюють на людей взагалі, на захист їх прав. Фактично державні органи самоусуваються і намагаються відмежуватися».

(Учасниця 5)

«У нас якось ще ніякої співпраці не вийшло. З тим же СБУ, з тим же Управлінням захисту економіки».

(Учасник 7)

Учасники дискусії зазначили, що для Полтави характерною є **бездіяльність місцевих правоохоронних органів** на рівні міста та області. Установа, яка більш-менш реагує на запити — це НАБУ.

«Мабуть, єдиний орган, який реагує на журналістські розслідування і на громадські організації — це саме НАБУ. Всі інші державні органи не реагують».

(Учасниця 5)

«Правоохоронні органи, перш за все, інші правоохоронні органи, крім НАБУ, реагують негативно: «Не заважайте нам працювати своїми запитами, своїми зверненнями», тобто коли це... ну дійсно, коли ти особисто прийшов, ти цю людину знаєш, поспілкувався і кажеш: «Там є проблема», то може ще сприймуть, можливо, ну поспілюються, можливо, якась реакція буде, але це так... — ти не знаєш чи буде реакція чи не буде. Коли направляєш звернення — на звернення реакція нульова, ну або відписка, ну фактично відписка».

(Учасниця 5)

Учасники з Кременчука зазначили, що в них стосунки з державними органами та поліцією складаються краще, ніж у полтавчан — учасників дискусії.

«На мій погляд у нас більш симпатична ситуація... Не можу сказати, що у нас проблема із національною поліцією. Тут ми зверталися на загал, не маючи ніяких зв'язків, був лист у нас на міський відділ поліції. Він зреагував і відправив ці матеріали на Полтаву... Мене запросили до зустрічі особистої, розповіли про можливості і в певних питаннях, на жаль, ми знаємо, які зміни відбулися в законі «Про міліцію», вони не можуть витребувати якусь інформацію, але можемо витребувати на підставі закону «Про доступ до публічної інформації» громадської організації. Тут ми знайшли певне... сприяння. Не можу сказати, що у нас немає налагодження стосунків з правоохоронними системами».

(Учасниця 9)

А от контакт з міською радою в Кременчуці є ситуативно результативним:

«Отже, якщо на першій сесії я вказала в листівці, що недоліки там, там, і міський голова з трибуни заявив, що влучне зауваження, і була внесена поправка на сесії. На подальшій сесії вже були ігнорування листівки і ось на сесії 16 листопада взагалі приділив нам пару хвилин, сказав, що це нісенітниця у листівці, яка формує громадську думку, отже цим необхідно зайнятися... питанням. Запропонував з 17-ого зайнятися. Яким чином? Ще не займався. На нас не виходив».

(Учасниця 9)

Відповідаючи на питання щодо регіональних партнерів, учасники не змогли сформулювати чіткий перелік місцевих структур, з якими є плідна співпраця. Ситуативно згадуються і видобувні компанії, і капітальне будівництво — департамент Полтавської

обладміністрації, і конкретні депутати — залежно від того, у якій сфері працює учасник дискусії.

Але треба зауважити, що **Полтавська обласна рада** згадувалася неодноразово, коли мова йшла про партнерство у сфері підвищення прозорості.

«То партнером нашої організації, можна сказати, певним чином була обласна рада, яка реально йде на покращення певної прозорості. І саме по реорганізації це було, і по підписанню Меморандуму з системою прозорих продаж. Нещодавно було, щоб зробити аукціон саме з того, щоб дорожче продавати, чи здавати в оренду, комунальними. Більше заробляти для бюджету».

(Учасниця 5)

«Я про те, як би хто допомагає. Оскільки ми займалися не боротьбою як би з конкретними якимось особистостями, ми просто інформували про як би механізм прозорості, яким власне і запобігаємо корупції, то тоді у нас нашими партнерами, які допомагали нам і зустрічі проводити і запрошувати людей – це була і Обласна адміністрація – це на рівні області ми проводили зустрічі з депутатськими комісіями Обласної ради, з депутатами».

(Учасниця 1)

Основним партнером в оприлюдненні результатів антикорупційної діяльності є інтернет-ЗМІ (та фейсбук-спільноти). Комунальні ж ЗМІ не зацікавлені в «компрометації» місцевої влади.

«Є відверто куплені видання. Провладні. Які фінансуються. Є програма підтримки засобів масової інформації. Але опозиційних там абсолютно нема. І потім треба імідж меру, там, підняти і ці журнали... Опозиційні є, але їх вплив...».

(Учасник 7)

Така ситуація зі ЗМІ вважається не дуже позитивною також через те, що велика кількість мешканців регіону – пенсіонери, які звикли отримувати інформацію через

друковані видання та телебачення, тож вони не мають доступу до великого пласту правдивої інформації, яка в основному публікується в Інтернеті.

«Щодо **партнерів на національному рівні**, то на фокус-групі у цій якості згадується омбудсмен».

«Тобто головним партнером на даний час, наскільки мені відомо, і по інших організаціям – це саме омбудсмен».

Модератор 1: «А на регіональному рівні?».

«На регіональному рівні, в принципі, практично немає».

(Учасниця 5)

Цікавим видається феномен, який учасники дискусії описали як «влада боїться якихось стресів». Тож, у якості прикладу було наведено події, які відбулися 5 квітня біля арки на вулиці Жовтневій:

«Незаконна забудова і привезли тітушок з Кременчука, які влаштували різанину на центральній вулиці міста. І двоє хлопців, учасників АТО... ножові поранення».

(Учасник 3)

І одразу після цих подій від міської влади прийшли відповіді на велику кількість запитів, що були надіслані і не мали відповіді деякий час.

«То зразу від влади пішли оті всі запити. Ну ми получили за один день десь 20 листів, організація получила. Те, що ми давали запити, те, що вони ігнорували, моментально всі поприходили, тобто влада побоялася. І навіть по будинку по своєму то, що я давала запити, на землю і на решту, і те поприходило».

(Учасниця 6)

«... в стані стресу влада починає щось видавати».

(Учасниця 5)

Досить складна ситуація з національною поліцією в регіоні. Учасники вважають, що патрульна поліція має перешкоди у своїй роботі (зокрема, з боку судів),

і що корупція також не дає новоствореній структурі працювати ефективно.

«З приводу поліції я достатньо компетентно можу говорити, бо останні кілька років довелося спілкуватися. Значить, переатестована поліція, ну, та, що міліція, фактично не змінювала своїх підходів. В них є перелік певних фігур. І вони роблять все, щоб їх злочини не помітити, щоб справа розвалилась, щоб шуму не було. З патрульною поліцією спочатку ситуація була краща. Аж до того, що полтавські патрульні на вулицях міста зупинили, зафіксували порушення судді Конституційного суду, голови Жовтневого районного суду. Мера міста зупиняли. І тому подібне».

(Учасник 4)

«Вони свій особистий час витрачають на постійні пояснення».

(Учасниця 1)

«Крім того, судова система вирішила, що: "Ні! Не буде по-вашому. Ми змусимо вас, як раніше, от, ДАІ працювало в наших інтересах, так і зараз буде". В результаті... цих нещасних патрульних засмикували судовими справами. Коли, там, у суді кілька скарг іде підряд на дії патрульного поліцейського. А він призначить сьогодні зранку, завтра після обіду і тому подібне. І у вільний від роботи час вони змушені іти... В них і так мало вільного часу. Іти і правомірність своїх дій підтверджувати».

(Учасник 4)

Цікаво, що деякі учасники дискусії зазначають, що також користуються особистими зв'язками, коли треба вирішити якесь питання.

«Можна свій пример? На своїм примере боліе понятно. То есть, я Полтаву знаю давно и знаю хорошо. Вот по своему делу, когда передавалось только исполнителям. Я подошел в Белый дом, ну скажем так, лицо входит в п'ятерику руководителей, я его хорошо знаю давно, говорю: «Братик, помоги. Помоги. Надо решить вопрос». Тем более, – я ж говорю – здесь химии никакой нету, есть решение суда, есть исполнительный лист, просто, что б...».

(Учасник 3)

«Значить у нас є досвід такий: була публікація в засобах масової інформації доволі такої гострої статті, але я, маючи особисті зв'язки, спрямувала погляд одного з прокурорів саме на зміст цієї статті і він мені зателефонував, сказав: «Дійсно цікаво, матеріали чекаю». І зараз всі певні кроки по цій публікації він звітує, що робиться».

(Учасниця 9)

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Суспільство, яке **толерує корупцію**, не створює сприятливі умови для подолання цього явища. Корупція існує навіть там, де вона не усвідомлюється як така, вважають експерти.

Хабарництво є невід'ємною частиною сучасного соціокультурного контексту.

«Потім, ну, хабарництво. Це теж є традиційною проблемою. Це і суди, і місцева плата інтересів підприємців проти інтересів влади. І вже міська влада, яка стоїть між цими сторонами обирає там, де хто дає гроші».

(Учасниця 1)

Однією зі стратегій протистояння та дискредитації антикорупційної діяльності в Полтаві є існування **«фіктивних», «кишенькових» громадських організацій**, які створюють ілюзію боротьби з корупцією та співпраці

з владою у цьому, а завдяки участі у координаційних та наглядових радах легітимують корупційні дії та схеми на різних рівнях.

«І що найцікавіше, провладна коаліція, вони створюють, так звану, кишенькову антикорупційну організацію на противагу нам. Розумієте? Щоб перетягнути зацікавлених осіб саме на ті питання, які начебто йдуть під антикорупційні... заплутати. Ти ж антикорупційна організація маєш піднімати нормальні питання... розворушити наші проблеми і сфокусуватися на зовсім незначних».

(Учасниця 9)

«Я б хотів все ж таки загострити увагу на небезпеці дискредитації взагалі от суспільних рухів, створенні всяких фейкових, фальшивих громадських організацій. Це надзвичайно поширено».
(Учасник 4)

«Яким чином? Організовує фальшиві результати експертизи, скажем, і тому подібне».
(Учасник 4)

«Інший приклад: у нас є незаконна добудова до пам'ятника архітектури – кінотеатру Котляревського. Нещодавно в суді, де накладено арешт на це будівництво, з'являється такий собі заступник голови... перший заступник голови ВГО «Комітет з боротьби з організованою злочинністю і корупцією». І знову ж таки він відстоює інтереси оцього забудовника, який порушує права громади».

(Учасник 4)

«Значить, я була членом Громадської ради з 14-го року по 16-й рік. І там були певні особи, коли було колективне якесь засідання, вони зривали це засідання. Кричали, не давали працювати. Якщо комітети працювали, якщо невелика кількість людей була. А потім, якщо вже всі збиралися, з Кременчука приїжджали, все. Тільки хотіли, щось, засідання, якесь рішення колективне прийняти, приходили три особи і зривали це засідання. Тобто, неможливо було працювати».

(Учасниця 1)

Модератор 2: «Це представники якихось громадських організацій?»

«Ну, вони так представлялися. Вони криком кричали, що їх не хотіли брати в цю громадську раду. А потім я дізналася, що всі ці представники, що не давали, зараз представляють Народну раду при Міській раді міста Полтави».

(Учасниця 1)

Модератор 2: «А що таке Народна рада?»

«Народна рада, це ті особи, які захищають інтереси нашого мера».

(Учасниця 1)

«Кишенькова громадська організація».

(Учасник 7)

Окрім «фіктивних» організацій, певною мірою заважають роботі і неефективні активісти, які мають імідж «міських божевільних».

«Їх (державні структури) теж можна зрозуміти, тому що достатня кількість «міських божевільних», вони ну просто дістають, вони паралізують деякою мірою державні структури. Але всіх же ж под одну гребіньку не надо грести».

(Учасник 7)

Суди дуже часто є тим механізмом, який перешкоджає ефективній роботі.

«Але легше сказати, хто точно антагоніст. І це – суд. Це суди».

(Учасниця 9)

«... я просто вражаюся тому, що відбувається і в судах, оскільки я зараз в ситуації... опиняюся і в ролі відповідача, позивача – в різних... тобто в ролі потерпілої. Я бачу цю ситуацію з іншого боку і бачу, наскільки це працює проти людини, в більшості випадків, на жаль».

(Учасниця 5)

Розмір судового збору, на думку експертів, є також перешкодою в процесі захисту прав громадян України.

«І додатковий плюс – досить високий судовий збір для таких оскаржень. Якщо це ГО скаже, то це, навіть, не 640 грн., а 1200 грн. ! Це надзвичайно високі тарифи для ГО, яке повинно жити за рахунок внесків громадян в бідній країні!».

(Учасниця 6)

Кінцеві бенефіціари також часто стають тими, хто не зацікавлені у викритті корупційних схем.

«Опоненти також є завжди повсюди. І це навіть не завжди органи влади, а подекуди кінцеві бенефіціари. В залежності від тої проблеми, яку ми вирішуємо».

(Учасник 8)

Обмеженість ресурсів (експертних, матеріальних) також розглядається як перешкода, яку повинні долати антикорупціонери.

«Знаєте, там, подекуди, семена забросили, там, у офіс омбудсмена, наприклад. Але коштів, звичайно нема. І в таких речах, в тому числі, громадська організація мала виступати тим, хто готовий, наприклад, взяти це приміщення, матеріально забезпечити».

(Учасник 7)

У ході дискусії згадується така проблема як **використання інформації для шантажу** та корупційних дій з боку правоохоронців і контролюючих

органів. Були наведені приклади, коли дані, зібрані у ході антикорупційних розслідувань, були використані опонентами задля збагачення.

«Ще одне, дуже цікаве. Я думаю, що це нова і дуже погана тенденція. Коли замовники, чи з держзакупівель, чи, взагалі, чиновники, кажуть: "А ти ж там копал по фирме. А дай, ми сей час решили их замочить!" Я уже два рази на это повёлся. Они решили замочить. А потом... Ну, Полтава ж город маленький. И они так замочили, что просто... И, фактически, я, проводя антикоррупционную деятельность, я помогаю. То есть, я стимулирую... Наоборот...».

(Учасник 7)

Дискутуючи про те, що саме може змінити ситуацію на краще, учасники перш за все наголошують на **підвищенні прозорості у всіх сферах, у конкуренції, у доступі до інформації**.

«Я вже говорив, що потрібно робити максимально прозорими усі процеси і органи влади. Тобто, починаючи від процесу прийняття рішення, перелік цих рішень. Щоб все максимально можна було бачити. І, звичайно, людський фактор. Максимальна електронізація процесу. Вплив чиновника або групи чиновників повинен бути максимально мінімізованим».

(Учасник 2)

«Відкритість і прозорість, то само собою».

(Учасниця 1)

«Зараз же є при Міністерстві енергетики і вугільної промисловості багатостороння група зацікавлених осіб, як раз із впровадження цієї ініціативи прозорості... ми говорим видобувним компаніям: «Ви можете на нас ображатися чи ні, але люди говорять те... ми просто передаємо те, як люди відчують, як ви там працюєте і що це для них: користь чи...» І це нормально, тому що видобувні компанії зараз уже значною мірою стають нашими союзниками і в зміні законодавства і все, бо вони зацікавлені... як би у прозорій конкуренції, тобто вони просто працюють, добувають і платять податки. Да? І як би різні оці корупційні схеми, можливо, когось вже і не цікавлять».

(Учасниця 1)

Другим важливим фасилітатором змін мають бути **зміни у законодавстві** – точніше, у користуванні законами: вони не повинні трактуватися по-різному, не має бути можливості маніпулювати законами.

«Законодавство має бути жорстко і чітко прописаним. І, можливо, його мають переглянути. Тому що сьогодні всі можуть маніпулювати ним так, як захочеться».

(Учасниця 1)

«І, в принципі, тут треба... певна риса, якісь фіксувати, змінювати моменти саме у державному керівництві, управлінні. Ті моменти, які я говорю. Просто знищити можливість маніпулювати законом».

(Учасниця 9)

«А якщо навіть на регіональний рівень спускається, то в нас немає законодавчої бази. Це вже питання назріло. Усі проблеми, тому що закон не захищає. Закон не описує точно певні моменти».

(Учасниця 1)

Розуміння громадськістю, що **активна позиція та відстоювання своїх прав** є невід'ємною частиною змін, – дуже важливе. Учасники підкреслюють, що

відкрите висловлювання своїх поглядів має бути розповсюдженою практикою.

«І другий момент, і знову ж таки, сила, коли громадськість висловлює свої погляди. Відкрито».
(Учасниця 9)

«Щоб у нас громадяни самі розуміли, що ніхто їхні права не захистить, якщо вони не будуть цього робити».
(Учасниця 1)

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Питання безпеки активістів і представників антикорупційних ГО так чи інакше обговорюється впродовж всієї розмови. По-перше, складається

враження, що відсутність безпеки сприймається якщо не як належне, то як супутній фактор антикорупційної діяльності.

«Були погрози на мою адресу. Погрози на адресу моїх колег там ті, що зі мною виступали, тоді приходили. Ну, як сказати, я уже устала боятися».
(Учасниця 6)

По-друге, приклади, в яких описуються ситуації небезпеки, дуже яскраві, представлений цілий спектр – від словесних погроз до конкретних дій, що мають на меті фізичне або статус неухкодження або,

навіть, знищення. Щоправда, переважна більшість погроз спрямована саме на залякування, а не на заподіяння фізичної шкоди.

«Як правило, погроз не було. Було лише один раз. Коли ми підняли проблему, скажімо так, національного масштабу... Це про побори в лікарнях. І по всій Україні існує один і той же фонд. Майже в кожному районі. Ми розуміли, що у нього є відповідна ієрархічна структура. Але в регіонах люди, які координували цю роботу, від них погрози були. Коли ми зверталися до лікарень за інформацією, робили проекти наказів для департаментів, що, наприклад, давайте ми приймем, будемо звітуватись. Це не вирішення проблеми. Але це перший крок у напрямку. І, коли це відбувалося, були дзвінки від кінцевих бенефіціарів, що "Ребята..."».
(Учасник 8)

Модератор 2: «Вони вам погрожували?».

«Не робіть цього, буде плохо. Будет хуже». Звичайні погрози».
(Учасник 2)

«То, навіть, в усьому світі легше не погрожувати викривачу. Навіть. Його не треба знищувати. Його треба матеріально знищити. Знищити як особистість. Зламати людину. Тобто те, що я відчувала на своїй родині. Намагання в середині колективу, в середині міста... Тобто, матеріально. Тобто, чоловік без роботи. Оце робиться».
(Учасниця 5)

«Лунало від депутата. І щотижня телефонував мені, питаючи: "Як наші справи?" Ну, зараз я вже не помічник цього депутата. Де-юре, помічник. А де-факто, ні. Але вже не спілкуюся скільки. Він намагається показати міському голові, що ніяких стосунків у нього з колишнім помічником немає. Мене спасло, що в мене немає бізнесу ніякого. В мене немає ні земельних ділянок, нічого. А так би вони через це впливали б. Через бізнесові...».
(Учасниця 9)

«Голова суду, про яку я неодноразово згадував, ударив мене привселюдно... Прийшовши додому, ну, в мене тиск підскочив і тому подібне. Мене швидка забрала з дому і вони ж викликали поліцію. І відразу заводять справу. А потім я дізнаюся, що наступний номер зареєстрували заяву суду про те, що нібито, я, там, його утримував разом з одним депутатом міської ради і з дружинами... З лікарні мене виписують буквально на наступний день. . . Чого? Тривалість перебування в лікарні потім вплине на висновок експерта про тяжкість нанесених ушкоджень».

(Учасник 7)

Учасники дискусії зазначають, що телефонні та особисті погрози залишаються без уваги з боку правоохоронних органів.

На думку полтавських активістів, частина погроз

поступають з оточення мера та людей з ним пов'язаних. Виходячи з власного досвіду, двоє учасників фокус-групи розповіли про звільнення з роботи та усунення від виконання службових обов'язків.

«Тобто фактично нашу сім'ю намагаються вичавити із міста. Ми повинні або покидати і їхати, бо, скажем, і чоловіка звільнили з роботи. Я вважаю, це наслідком того, що я є викривачем саме дій мера міста, оскільки в мене була в провадженні справа щодо нього і після цього було зафіксовано злочин, вчинений тиск на суд і пропонування неправомірної вигоди, але, скажемо, справа то в суді, але мер і досі прекрасно себе почуває і ніяких проблем, а навпаки повне зухвальство, переслідування повністю роботи».

(Учасниця 5)

«... у боротьбі із суддею Гольник з першого дня брав участь, як представник мера, колишній полковник міліції, керівник Полтавського управління спеціальної колегії по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю. Тільки от займається він прямо протилежними речами...».

(Учасник 4)

Ситуація з «викриттям» корупційних дій мера Полтави та наслідків цього обговорювалася на полтавській фокус-групі (викривачем виступила

місцева суддя, її та її чоловіка звільнили з роботи). До розслідування долучалося НАЗК, але наразі це ні до чого не призвело.

«От нещодавно була така ситуація, коли Саша Дрік – член громадської ради при НАЗК і вона ж очолює Громадський Люстраційний Комітет, приїздила в Полтаву, щоб поставити певні запитання меру Мамаю по його декларації. Так от, по ходу, їдучи до Полтави потягом, вони зі мною зв'язалися, я допомагав сформулювати запитання до мера, але мер відразу ж скасував цю призначену зустріч. Ну, можливо, Ви бачили відео втечі мера. І, власне, це те, чим я зараз займаюсь. Ну а з вересня цього року я ще й став безробітним, що взагалі розв'язало мені руки...».

(Учасник 4)

Однією зі стратегій, що має на меті припинити антикорупційну діяльність певної людини, є пропозиція їй **зайняти посаду у владних колах.**

«На початку нашої діяльності я активно виступила засобом масової інформації. І транслював місцевий канал, і громадське телебачення. Щодо незаконно розташованих газових заправок. ... Оскільки ціна питання доволі велика, півтора мільйона за одну заправку. А у нас їх три. Міський голова всячески способствує застрою... не застрою, а... не знаю... представителю того, хто это лоббировал. Газових заправок цих. Зібрали на мене досьє. Повністю. Де я працювала, коли я працювала. І, оскільки я і зараз є помічником депутата міської ради. Вийшли на мене через депутата міської ради. Який щотижня... По-перше, він... Перша пропозиція була, міський голова запропонував мені перейти працювати до Виконавчого комітету Кременчуцької міської ради. І друга пропозиція була, що якщо я... Ну, тіпа: "Если не заткнёшься, будут проблемы"».

(Учасниця 9)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Учасники дискусії вважають, що регіональний компонент має бути врахований в антикорупційній стратегії, бо на це є певні причини: децентралізація, потреба у додаткових кадрах, в експертах, які розуміють місцеву специфіку.

Наразі однією зі складностей є масштаб проблем, до якого готові долучатися НАЗК, НАБУ та інші структури. Деякі учасники зазначають, що для планомірної праці на всіх рівнях часто немає ресурсів, до того ж «дрібні» питання не настільки привабливі з точки зору суспільного розголосу.

«Захист економіки, я просто знаю, що там люди не місцеві, але, скажімо, дріб'язкові питання... Ну, от, наприклад, там, можливо, підробка документів, там, чи ще що-небудь. Ну, вони не бачать там серйозної проблеми. Ну, вони хочуть же злочин отримати! Можливо, щоб прозвучати, підвищення по службі отримати. Тобто, для них повинно бути щось надзвичайне. І тому на щось таке невеличке, вони не ведуться. Ну, там, можливо, якийсь мільйон, два. Для них це несуттєві суми, можливо. Навіть, для НАБУ вже це несуттєво.»

(Учасниця 9)

«Те ж саме НАБУ. Я нещодавно спілкувався з директором Харківського управління НАБУ. То він каже. Ну, по-перше, мало в нього детективів. По-друге, детективи зорієнтовані на те, на "хапок" він сказав. Гучні якісь справи. Когось схопити, прозвучати і тому подібне. А планомірні роботи, ну, просто вони не встигають.»

(Учасник 7)

Додатковий контроль – це необхідна складова ефективної стратегії.

«Потрібен жорсткий контроль і за статками місцевих чиновників, і за коштами, якими вони розпоряджаються. А цього наразі нема, бо контрольні органи, аудит, Антимонопольний комітет, вони тісно зрослися на місцевому рівні. Вони реально не контролюють.»

(Учасник 7)

До контролю повинні долучатися міжнародні організації та керівництво країн-партнерів.

«Единственная структура, которая на сегодняшний день может влиять прямо, по сути дела, это Международный валютный фонд, у которого есть коррупционный аспект. А европейцы могут через пресловутое Соглашение об ассоциации. И тоже механизм возможный гипотетический через сокращение либо отмену визового режима, как реакция на отсутствие антикоррупционных, реальных антикоррупционных реформ.»

(Учасник 2)

Щодо інших необхідних складових антикорупційної стратегії, то тут повинні бути передбачені: зміна особового складу, реформування судів, створення антикорупційного суду, відкритий доступ до інформації, зміна законодавства і т. ін. Одним з обов'язкових елементів повинні стати просвітницькі та виховні заходи для молоді.

Неодноразово звучить на фокус-групі, що наявність «ідеалістів», добросесних і порядних людей, які готові бути активними на шляху подолання корупції – це дуже важлива складова успіху.

4. РІВНЕ

10 листопада 2017 р. у Рівному була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил (місцевих активістів, представників антикорупційних ГО, журналістів).

Завданням фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активним учасником антикорупційної діяльності у регіоні таяким саме чином ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своєму місті;
- які корупційні проблеми є найбільш актуальними у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;
- якими є особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;

- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у регіоні;
- які позиції рівненських активістів щодо антикорупційної стратегії.

10 учасників (5 чоловіків, 5 жінок). Серед присутніх переважали журналісти, які або спеціалізуються на розслідуваннях, або інколи їх проводять; від ГО було 3 особи. Розмова мала досить конструктивний характер, що свідчить про певну взаємодію та роботу над спільним розумінням проблем регіону у сфері боротьби з корупцією.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Основна сфера активності борців із корупцією, яку висвітлювали присутні на дискусії — це **журналістські розслідування**. В основному робота має регіональний характер, але є і співпраця з загальнонаціональними проектами, такими як «Слідство. інфо» (спільний проект UA: Першого та «Громадського телебачення») або «Громадське радіо». Частково активність журналістів та громадських організацій Рівненщини спрямована

і на сусідню Волинську область. Фінансування такої роботи «на 90% — це грантові кошти». Критерієм успіху проведеної роботи такого напрямку є, передусім, підвищення рівня прозорості суспільства, взаємовідносин і процесів. Це досягається через публічний розголос корупційних дій, доведення справи до кримінальних проваджень або конкретних кадрових рішень щодо корумпованих посадовців.

«...Тому що ми націлені не лише на те, щоб опублікувати, провести суто журналістську роботу, щоб оприлюднити порушення, але й на те, якщо ми фіксуємо якісь ці порушення, то щоб винні були притягнуті до відповідальності, і це мало якийсь резонанс. Ну то от у 15-му році після наших розслідувань, ми аналізували декларації прокурорів Волині і Рівненщини, то після того, як показали невідповідність доходів і витрат, то прокурор Волині подав у відставку, а щодо прокурора Рівненщини призначили перевірку, яка тривала довго, ну там знайшли якісь порушення і прокурора було звільнено... Рівненщини. Ну, тобто ми націлені на те, щоб якісні зміни відбувалися завдяки нашій роботі».

(Учасниця 1)

«Ми вже так проговорили, зійшлись на розумінні нашої місії — побудувати прозоре громадянське суспільство, громадянське суспільство без корупції».

(Учасниця 1)

Ще одним важливим напрямком роботи, що ведеться в регіоні у сфері боротьби з корупцією, є **навчання та підготовка активістів**. Тут важливо відзначити, що така робота проводиться не тільки у Рівному, але й у районах, де ще складніше у невеликих громадах протидіяти корупційним діям місцевих «царків». Навчання, яке проводилося минулого року однією з організацій, було повністю розраховано для початківців, тобто для тих, хто немає жодного

досвіду. Підготовка стосувалася використання нових технологій, наприклад, реєстрів, способів пошуку інформації, того, як себе подавати публічно, як оскаржувати ті чи інші дії. Така робота спрямована також на профілактику швидкого професійного вигорання, на те, як не тільки підготуватись до подібної діяльності, але й залишитись у даній сфері. Учасники свідчать про позитивні результати цієї діяльності, про поширення в районах антикорупційних ініціатив.

«Крім висвітлення фактів корупції, широко займалися навчанням активістів, не тільки в Рівному, а й по районах. Завдяки цьому, до речі, зараз локальна співпраця... Стараємося з тим, кого ми навчали в районах, вибудувувати стосунки, консультувати, допомагати в різних таких от речах, в їхній маленькій боротьбі. Тому що, насправді, дуже мало шансів... чим менша громада, тим менше шансів, що там взагалі будуть люди, які не просто будуть системно боротися з корупцією, а хоча б говорити про неї. От. Тому там їм дуже важлива ця підтримка, і не тільки інформаційна, а й організаційна, досвідом, іншими речами».

(Учасник 2)

«Ну, принаймні, зараз є невеличкі такі... локальні очаги – як це українською буде? – осередки спротиву в деяких містах, де ми працювали. Де люди намагаються в принципі підтискати місцеву владу і викривати її схеми».

(Учасник 2)

Також окремо проводиться **робота зі студентською молоддю**. Це юридичні консультації щодо протидії корупції в освіті. Один з учасників використав цікаве означення таких дій, розповідаючи про можливі

порушення з боку викладачів та керівництва вузів, – «нелюдська поведінка». До цього напрямку треба додати також намагання зробити прозорошою діяльність профкомів.

«В принципі у нас такий антикорупційний напрямок – це робота зі студентами в форматі юридичної приймальні. Ми збираємо інформацію стосовно якоїсь корупційної поведінки викладачів, керівництва навчального закладу, кафедри. І друга частина цього процесу – в рамках цього ж проекту відбувається... Ми намагаємося стимулювати... вимагати... там є в нас профкоми в навчальних закладах, щоб вони звітували і це було якось відкрито і, власне, правдиво».

(Учасник 3)

При цьому учасники говорили, що активісти антикорупційного руху в основному реагують на якісь подразники чи ситуації, які вже відбулись, а не діють стратегічно. Водночас, обговорювалася необхідність комплексного підходу і системних змін – лише так можна дати раду корупції. Також необхідна політична воля, вирішення проблеми корупції у політичній площині. Слід пропонувати суспільству реальну некорупційну альтернативу.

Основні теми розслідувань та інших антикорупційних зусиль: **«невідповідність доходів і витрат» посадових осіб, проведення тендерів, «прозорість бюджетних рішень об'єднаних територіальних громад», комунальне майно та створення ОСББ, корупція у системі вищої освіти, земельні питання та незаконна забудова.**

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

Головні проблеми регіону: **нецільове використання коштів, «дерібан землі», побори в освітніх та медичних закладах, незаконний видобуток бурштину**. Причина вільного поведіння деяких посадовців по відношенню до майна громади полягає у відсутності реальної відплати, навіть якщо справа набрала

розголосу. Майже не йдеться про кримінальну відповідальність. А щостосується «іміджевих витрат», – цим особливо ніхто не переймається. Якщо ми говоримо про чиновників, то їх і після подібних інцидентів поновлюють на посадах або призначають на якісь інші.

«Ну от, дивіться, якщо ми говорим: «Чому там депутати не сильно переживають, там дерібанять землю і так далі». От на прикладі цього... Наприклад, якщо в Штатах вибори половини Ради відбуваються раз в два роки, не в чотири роки, а у два, то депутат розуміє, що в нього є не 5 років, як зараз він собі: «Та хай пишуть, через 5 років все забудуть все одно».

(Учасник 5)

«Якщо взяти інші, наприклад там, ситуації, наприклад, благодійні, так звані, внески чи умовно добровільні, які сплачуються там у лікарнях, в шкільних установах і так далі. З одного боку – проблема є в законодавстві. Да? їм дозволено, наприклад. Це узаконена корупція. І це на рівні Постанов Кабміну визначено і так далі, що їм дозволено те все робити. Таким

чином відбувається спонукання до зловживання певними правами і це порушує права людей. Та сама ситуація по медичних установах. Тобто їм, умовно кажучи, ніхто не забороняє якісь там «при благодійні» фонди створювати і так далі, і так далі, а це є одною з причин корупції, тому що на цьому відбуваються величезні схеми, «відкати, прикати» і так далі».

(Учасник 4)

«Абсолютно є законодавчі проблеми, які стосуються нелегального видобутку бурштину. Статті Кримінального кодексу, які передбачають відповідальність – смішні, відповідальність смішна, вони відбуваються штрафом. Тобто нікому не страшно скоювати ці злочини, абсолютно. Тут потрібні зміни. І це, звичайно, якимось чином впливало би... Ну ми не маємо закону, ми не маємо права легально видобувати, не мають звичайні фізичні особи можливості. Це те, що на законодавчому рівні треба».

(Учасниця 2)

Побутова корупція у різних закладах підживлюється звичкою населення до такої практики. І також незрозумілим та часто некомпліментарним законодавством. На фоні цього чиновники, які використовують державні кошти чи

кошти громади, маніпулюють ними, крадуть, але «усе ж щось роблять», сприймаються людьми за благодійників. А боротьба проти подібних оборудок викликає навіть обурення людей.

«Ти скажеш: "Так не можна робити, бо ти використовуєш державні гроші, ресурси, повноваження!" А тобі скажуть: "Ти будку піди побудуй, спочатку. Потім будеш нам розказувати, як правильно!" І це сприйняття пересічного громадянина. Від критичної маси критичного мислення... Проміж усього, піде і дасть хабаря тому, кому йому треба буде».

(Учасниця 1)

«У нас от недавно один з наших спільних усіх знайомих балотувався на вибори, то я йому жартував, що людина, яка йде у місцеві депутати, прийде на округ, їй скажуть: «Нам твої високі матерії до лампочки, нам лавочку постав». Він скаже: «Вибачте, депутати не ставлять, я був на тренінгу. Так в мене і грошей нема». А люди йому: «Вкради і постав!»».

(Учасник 3)

Обговорюючи тактику вирішення проблем, учасники говорили про важливість ситуативних коаліцій – таким чином можна у певних випадках

заручитися підтримкою політичних сил (але тут і небезпека – вони можуть хотіти чи очікувати щось взамін).

«Але якщо ти хочеш мати результат, то треба дивитися, щоб той результат був. Тому що на тій стороні футбольного поля грають люди, які домовитися можуть з чортом. Навіть більше, ніж з чортом».

(Учасник 5)

Але загалом про регіон казали, що на Рівненщині ситуація з корупцією і нахабством чиновників, набагато краща, ніж на Півдні і Сході – все ж є тенденція

зберігати хоча б видимість законності і процедур. Досить хороший доступ до публічної інформації. І до того ж є більша довіра до місцевих ЗМІ та журналістів.

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

В основному учасники дискусії зазначали, що ситуація взаємодії громадськості з держструктурами досить непогана. Особливо, якщо порівнювати з колегами із сусідніх областей. Є доступ до публічної інформації (багато хто відзначав, що ситуація з цим набагато краща, ніж 5 років тому; зараз трапляються

випадки «саботажу» з боку окремих представників державних структур (найбільше – митниця і ДФУ), проте загалом доступ є), ведуться розслідування, про них є публікації, навіть відкривають провадження – але до кінця справи не доходять, їх закривають.

«У нас фантастичні можливості, у нас фантастичний доступ до відкритих даних, реєстрів, про все можемо взнати, все можемо розслідувати. У нас на Рівненщині насправді, не знаю чи всі зі мною погодяться, але, як на мене, прекрасна ситуація з доступом до публічної інформації, нам відповідають, нам відповідають всі: і правоохоронці, і органи державної виконавчої влади, і органи місцевого самоврядування».

(Учасниця 2)

Однак, те, якою буде **комунікація** з тою чи іншою службою, по суті, **залежить від особи чиновника**, на якого ця функція комунікації покладена. А отже можуть бути як дуже позитивні приклади, так і суцільний хаос, чи навіть грубість. Часто посадовці нижчої ланки не надають правдиву інформацію ані

журналістам і активістам, ані своєму начальству, намагаючись виставити ситуацію кращою, ніж вона є насправді. Також бояться дати абсолютно відкриті за законом факти, побоюючись, що тим «підставлять» колег або начальство.

«...Відносини якщо позитивні, то з конкретними чиновниками, які демонструють якийсь нормальний рівень праці, відносин, деякі там при третій владі працюють, тобто вони публічно відкриті, вони не впливають системно на процес, а з структурами в більшості своїй, що б оце сказати, що оце структура зразкова – нема такого».

(Учасник 1)

Дуже **позитивні враження** висловлені по відношенню **до роботи НАБУ**.

«А єдиний орган, із місцевих я б жодний не виділив, який там... там де система не сипалась, нема такого, мені здається, але єдиний орган, який мене кілька разів дивував як би якістю комунікації – це Національне антикорупційне бюро. І не тільки мене дивував, вони реально типу нормальні. І в 11 вечора пишеш запит і тобі відповідають через кілька годин».

(Учасник 3)

І навпаки, **антирейтинг очолюють митниця та ДФС**.

«Так, якщо якийсь орган негативно можна виділити, то я би от виділив Митницю і ДФС, тому що ... нема чи якимось там я не знаю. Дуже дивні люди».

(Учасник 1)

Загалом, держслужбовці вважають, що основна аудиторія, з якою вони повинні комунікувати, так звані «прості люди», доступна через телебачення. Тож

Інтернет-війни, в яких бере участь активна частина громадськості, їх мало цікавлять і бентежать.

«Тому що частина посадовців таких, як мер, очевидно вважають, що якщо він піде на «Рівне 1», і він знає, що телебачення, що він там 60% охоплює його потенційних виборців аудиторія, то те, що він на програмі скаже, те люди сприймуть, почують і їм цього вистачить. А для чого йому розпийатися там, переконувати там тих 8% людей, які там в Фейсбуці в Інтернеті сидять?».

(Учасник 2)

І взагалі, репутаційні втрати, які в основному є головним результатом антикорупційних розслідувань, поки що в Україні не впливають на можливість обіймати посаду на держслужбі або балотуватись.

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ

Учасники рефлексували такий побічний ефект своєї багато у чому успішної та активної діяльності як **«звикання» громадськості до корупції**. Постійне обговорення цієї важливої теми, гучні розслідування, викриття та скандали перекривають в інформаційному просторі одні одних. Через це аудиторія не встигає

слідкувати за усіма вражаючими розслідуваннями. Люди втомлюються та при звичаються до того, що мало б шокувати. Корупція сприймається, як щось буденне. І це створює перешкоду на шляху до її подолання.

«Я зараз уже маю таке переконання, що тією величезною кількістю розслідувань, інформації ми настільки втомлюємо людей, що вони звикають до того, що так має бути, корупція має бути! І нічого вже не шокує, не дивує, нічого вже не викликає такий шалений громадський осуд, збурення якість. Тому що, чим більше ми розказуємо, тим більше це для людей стає щоденною, нормальною, звичайною нормою».

(Учасниця 2)

Ще однією перешкодою, пов'язаною частково з попередньою, є **інертність суспільної думки**. І думка ця далека від сподівань і уявлень людей, що намагаються боротися з проявами корупції. Учасники висловили ідею, що часто скептичне ставлення до активності журналістів та громадських активістів з боку людей обумовлене **лояльністю у нашому суспільстві до корупції** – «корупція не живе окремо від суспільства». Наприклад, якщо якомусь депутатові вдасться вибити субвенцію на побудову дитячих майданчиків в окрузі,

а потім поставити фірму дружини чи кума на побудову цих майданчиків, то його не стільки засудять, скільки у чомусь навіть захоплюватимуться зухвалістю та хвацькістю: «Падло, звичайно, депутат той, але красень, як повернув, молодець!» І різноманітні законодавчі перепони, які створюються задля того, щоб недопустити корупційної поведінки, прекрасно обходяться людьми з системи. А для новачків, які справді хочуть працювати чесно, набагато складніше виконати умови системи.

«...Антикорупція не буде настільки ефективною, якщо вона не буде частиною культурного явища суспільства. Тобто значна частина тих людей, які голосують за оцю політичну культуру, вони... ну не значна, но частина, принаймні, ну залюбки би помінялись із тими людьми (корупціонерами) місцями, але не можуть».

(Учасник 4)

«Якщо надто вибиватися у своїх прагненнях від тої реальності, то, звичайно, може так виявитися, що ти в своїх думках там живеш в прозорій, чистій Швеції, а Україна живе там в Сомалі, наприклад. Ну, в деяких населених пунктах, там районного масштабу, це і є, тому, що там правова культура і, в принципі, правосуддя, на рівні Сомалі, тобто там особисті домовленості важать в десять разів більше, ніж позиція державних органів правоохоронної системи».

(Учасник 3)

«Чого старі професіонали завжди затримуються у владі? Хто вміє працювати у цій системі, той в ній і працює, а хто не вміє, от молодий, романтичний, того там зразу в бублик скручують».

(Учасник 1)

Прозвучали також ідеї щодо того, яким чином подолати ці перешкоди. По-перше, головною є системність роботи, що проводиться. Наприклад, треба обирати якийсь важливий для громади кейс і висвітлювати його від початку до кінця, постійно підтримуючи тему, повертаючись до неї. Не

перебивати інформаційний потік іншими скандалами, якщо вони не настільки значимі. Не створювати ситуацію інформаційного шуму. Ще важливо усім зацікавленим у вирішенні ситуації **організаціям та активістам діяти разом, «єдиним фронтом»**. Це дає найкращий результат і вплив на суспільство.

«Парк Слави – це прекрасний приклад того, коли інформаційний простір... ним не бавилися, як іграшкою. . . Коли ми реально не розпорошували свою увагу на тисячі чогось іншого, а працювали разом, там одночасно писали про одне і те саме, одночасно представляли одну і ту саму позицію. А я говорила про те, що насправді роботи в антикорупційному полі настільки багато. Працюють звичайно всі, інформації не бракує, всі можуть робити абсолютно свій якийсь там унікальний контент з того самого приводу».

(Учасниця 2)

Старше покоління у силу свого негативного досвіду **вважає, що боротися немає сенсу**, а хто бореться, той просто хоче «попіаритись». Тому що легше вирішити питання «десь в садочку чи поліклініці» за допомогою хабара. Вони не розуміють мотивацію громадських

активістів. Для роботи з суспільною думкою потрібні конкретні дуже побутові приклади того, як викриття корупції дозволяє зекономити гроші, або навіть повернути їх громаді та покращити повсякденне життя.

«Ну як же, коли всі мовчать, не вкрасти? Це просто неможливо. Тому оцей момент... саме робота з ними і з простими активістами, людьми, з групами, і правильне обґрунтування мотивації їм. Тобто, що це не ставить собі за мету високі цілі, елементарно, навіть борючись з корупцією, ти економиш свої кошти, ти спрощуєш собі життя і далі, далі, далі, далі... світ міняється для тебе, а потім і для інших».

(Учасник 5)

І **важливо залучати молодих людей**, менш інертних, які б розширювали базу антикорупційної активності. Чим більша частка громади стає активною, тим швидше можуть відбутися системні

зміни. Загалом, учасники бачать позитивні зрушення за останні 10 років, та все ж нарікають на недостатню кількість зацікавлених і свідомих співгромадян.

«Як бачу, наприклад, от скільки ми там працюємо – вже одинадцять років, дванадцятий, в оцій сфері. І які позитивні впливи? З'являються молоді люди, які бачать, що таке можна робити, вони підключаються, збільшується кількість людей. Хоч недостатньо ще, але збільшується, які починають якимось громадською активністю займатися, які починають захищати свої права, які починають, як мінімум, скаржитися і писати якісь інформаційні запити. Тобто, нажаль, поки що такої кількості людей недостатньо, щоб такі кардинальні зміни в суспільстві відбулися, але їх все одно більше, ніж там в тому ж 2006 році».

(Учасник 5)

Учасники вбачають велику перешкоду у **недосконалому законодавстві**, наприклад, побоюються наслідків прийняття закону про декларування щодо антикорупційних ГО. А також наголошують на тому, що фактично відбувся провал антикорупційних реформ на державному рівні, зокрема, реформи прокуратури, судової реформи, реформи правоохоронних органів (за винятком

патрульної служби). НАБУ – в цілому дієвий орган, але діє лише у центрі, а от НАЗК – дарма витрачені гроші. Нововведення не зупиняють корупції – ProZorro тільки показує, що «дерібан» відбувається, але не зупиняє його. До того ж, якщо і ловлять та карають за невчасне або неправильне декларування чи проходження інших процедур, то це лише депутатів місцевих рад, які часто просто не навчені правильно заповнювати документи.

«Мало того, поліція, вона зазвичай штрафує... як вона штрафувала і там «условки» давала всяким головам і сільським депутатам, так вона і зараз і по новому законодавству сільських депутатів, ну, максимум, районних. Тобто, якийсь рівень по-серйозніше, тут – абсолютно ні. Там звітується прокуратура, що в нас 5 справ за півроку, що ми депутатів жучимо. Але сільський депутат, його не жучити треба, він комп побачив перший раз, він не здав декларацію, він поняття не має, що це таке. Та їх не вчив ніхто, тих депутатів на державному рівні! Тобто, що вони вчилися – це в інтернеті, на гарячій лінії, в громадських організаціях. От і все, що вони могли».

(Учасник 3)

«НАЗК треба взагалі ліквідувати. Воно ж нічого не робить. Для чого воно? Зробить новий, інший. Воно ж не робить нічого, НАЗК».

(Учасник 2)

Ще є **тема «ручних» організацій**, «ручної» громадськості. Йдеться про те, що органи/структури, які покликані стримувати/контролювати державні інститути, є несправжніми, спеціально підібраними, а от «справжніх» активістів туди або не допускають, або вони там у меншості і не мають впливу. Але поки що не вдалося виробити механізм забезпечення впливу «більш справжніх» активістів/експертів як більш

правдивих виразників інтересів громади загалом і при розробці стратегічних документів, зокрема. Адже була висловлена і в основному підтримана думка, що ГО і журналісти не мають займатися лобізмом, не повинні прагнути просунути «своїх», хоч іноді дефіцит адекватних і професійних людей на держслужбі вражаючий.

«Тобто оця громадськість, так звана, вона ж не окреслена нічим. Ти ж нічого не повинен... немає переліку якихось ні скілів, ні обов'язків, ні вмінь, ні навиків для того, щоб бути громадським кимось там... громадськістю. Тобто збирається якась одна громадськість, вона

ніби збирається при ДФС – у них є своя громадськість, а при поліції є своя громадськість. А ти десь між тими громадськостями.... А з громадськістю, виявляється, судову реформу уже обговорили».

(Учасниця 3)

«Але коли є хороша альтернатива або, принаймні, якась альтернатива, то активні люди можуть зробити або вибір, ну, тобто сказати, що оцей хтось. Або запропонувати, якщо хтось є. Тому, на мою думку, проблема в тому, що тупо немає кого пролобіювати».

(Учасник 5)

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Щодо безпеки – то говорили радше про **тиск, зокрема, через погрози** (особисті, через фейсбук, телефоном). При чому, цього не цураються і представники правоохоронних органів. Іноді тиск відбувається через родичів та близьких, яким через діяльність активіста створюють некомфортні умови, щоб вони самі просили припинити боротьбу. Також правоохоронців підозрюють у несанкціонованому прослуховуванні.

Реальна **фізична небезпека** теж є – від «гопників», які можуть неадекватно реагувати на журналістів, кидатись, розбивати техніку, шарпати, бити. Більш

високі / впливові люди можуть зробити щось погане, але погрожувати не будуть. І, загалом, здатні адекватніше реагувати, бо краще уявляють ступінь відповідальності перед законом за різні вчинки. У розмові відзначалося, що стаття «за погрози та насильство щодо журналіста» нарешті стала діяти, були перші прецеденти штрафів.

Але з найреальнішого і неприємного, що застосовують у практиці боротьби з журналістами та активістами – **це інформаційні кампанії з дискредитації** та обливанню брудом, від чого дуже важко відійти.

«За великим рахунком, з нашого досвіду, дивлюсь, що найбільша зараз небезпека від тих, кого називають гопотою, тобто якісь охоронці, якісь бурштинокопачі, якісь такі... Коли ти стикаєшся десь прямо на місці, він не розуміє, що якщо ти його там сфотографуєш чи викриєш те, що він робить, то його так не покарають, якщо він тобі дасть по голові, то його тоді покарають значно більше. Оці люди, коли... у них немає тормозу, коли вони елементарних речей не розуміють. Різні депутати, чиновники, це все, вони зазвичай розуміють, що ну ок, ми про них напишем, то їм не буде стільки проблем, якщо вони тобі щось зроблять фізично чи що. Тому, в більшості випадків, це хіба що там погроза якимсь судом чи ще щось».

(Учасник 2)

«А я ще відчуваю загрозу прослуховування телефонних розмов».

(Учасниця 1)

«...Коли ти робиш це публічно, коли всі знають, що ти викриваєш, тоді тобі складніше завдати шкоду, ніж ти десь там і ніхто тебе не знає. Ну і законодавство зараз там покращилось: по кримінальному – це відповідальність за погрози журналістам».

(Учасник 2)

«Страшно було, коли телефонували... ну я сам з району, де риють так само по-чорному бурштин, і так само телефонували в школу директору, а директор моїй мамі казала, що телефонували із служби безпеки, там запитували: «Хто такий? Хто родичі?». Це на мене тиснуло, в принципі. Я відчував, що вже не тільки на мене тиснуть, а й на моїх там родичів, які мені казали: «Чого ти цим займаєшся?! Навіщо це?».

(Учасник 4)

«Найефективніший спосіб боротьби і тиску – це дискредитація журналістів, на мою думку. Тому що там погрози якісь чи ще щось – в принципі, це чепуха, тому що зазвичай погрози не реалізуються, якщо хтось хоче заподіяти якусь шкоду, то він її просто заподіє. Тобто спростовувати інформацію недостовірну завжди важче, ніж її поширити, незалежно від її достовірності».

(Учасник 5)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Дуже скептичне ставлення до стратегій та інших документів. Про Антикорупційну стратегію ніхто з присутніх не чув. Сприймалася як ще один неідеальний інструмент чи документ, на який будуть затрачені кошти. Не всі знали, що антикорупційні програми існують на рівні області, міста. Але ці документи були висміяні учасниками – як і наявність у штатах

держструктур осіб, відповідальних за боротьбу з корупцією: «Програму пишуть, бо треба написати програму», тому такі документи нереалістичні від самого початку. Також учасники наголошували, що, як правило, усе закінчується тим, що нема механізмів реалізації.

«Історія із життя. В більшості державних структур є така штатна посада, як головний спеціаліст з запобігання корупції. Головний спеціаліст. Словом, в цій посаді немає жодних функціональних повноважень, які б відрізнялись від звичайного громадянина. І люди 10 років роблять вигляд, що в державних структурах несуть розумне, добре, вичне... І там щось борються з корупцією».

(Учасник 4)

«По закону, щоб вибити гроші, треба програма. І вони пишуть цю програму. Отак, хоп! І дивишся, програма по розвитку там чогось. І кажеш: "Чекай. Щоб її виконати, треба половину бюджету міста! Який смисл в писанні такої програми?" "Ну, як. Ми пишемо. А там, що нам дадуть, то дадуть! Ми все туди заганяємо, а що дадуть, то дадуть!" І в результаті виходить, що жодна з цих програм не буде ніколи виконана, тому що вона пишеться не для того, що щось змінити у суспільстві, а для того, щоб написати програму, щоб була програма, щоб нам дали якісь гроші».

(Учасник 5)

Водночас, на відміну від Вінниці, **у Рівному не говорили про потребу регіональних стратегій** чи складових у Антикорупційній стратегії – один з учасників, підсумувавши необхідні передумови

для ефективнішої боротьби і запобігання корупції, назвав їх такими, що мусять бути впровадженими на державному рівні, а не локально – група погодилася з цим.

«Я от теж думав про те, якою би могла б бути, наприклад, якась там оригінальна програма. Я розумію, що це як би повна фігня щось таке придумувати, тому що тут... В якій площині вона має бути і що вона має робити? Якщо, наприклад, це стосується якихось тендерів, то це законодавчий рівень, якщо це якісь органи там, де люди нічим окрім корупції не займаються, то це теж на законодавчому рівні, бурштин – на законодавчому рівні. Якщо це стосується відповідальності якогось там комунального підприємства, наприклад, да?, то це теж на законодавчому рівні. В принципі, для чого це прописувати у регіоні, якщо це можна зробити для всієї України. Якщо це внески, наприклад, що б вони були там... – ну це теж... Тобто все законодавчий рівень. Розумієте?».

(Учасник 5)

«У нас є 200 обласних програм. Вони не працюють. Не нада нам ще одне щось зверху!».

(Учасник 4)

5. СЄВЕРОДОНЕЦЬК

23 листопада 2017 року в Сіверськодонецьку була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил (місцевими активістами, представниками антикорупційних ГО, журналістами). Завданнями фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активними учасниками антикорупційної діяльності у регіоні та яким саме чином ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своїх містах;
- які корупційні проблеми є найактуальнішими у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;

- якими є особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у регіоні;
- які позиції сєверодонецьких і лисичанських активістів щодо антикорупційної стратегії.

У дискусії взяли участь 10 осіб (6 жінок і 4 чоловіки), які представляли громадські організації Сіверськодонецька (7) та Лисичанська (3).

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Значний вплив на діяльність учасників дискусії має особливий статус регіону, який знаходиться в безпосередній близькості до зони проведення АТО, а

міста Сєверодонецьк і Лисичанськ у 2014 році були окуповані, а згодом звільнені.

«Наше общественное движение было организовано в 2014 году через неделю после освобождения Северодонца».

(Учасник 1).

«Наша организация была зарегистрирована через полтора месяца после освобождения Лисичанска».

(Учасник 3).

Саме з цими подіями пов'язаний початок активної діяльності переважної більшості громадських організацій, а також їхня специфіка. Діяльність організацій, представлених учасниками дискусії, містить патріотичний компонент, допомогу військовим і ВПО. Метою всіх присутніх є розбудова демократичної української держави за європейськими принципами, важливим елементом чого є подолання корупції.

Ключовою особливістю громадських організацій Сєверодонецька та Лисичанська можна вважати високий рівень консолідації активістів, що зумовлено не стільки територіальною близькістю міст чи політичними уподобаннями учасників, як умовами їхньої діяльності, які можна охарактеризувати як несприятливі. Проте варто зазначити, що активна громадська позиція учасників дискусії дала їм змогу стати депутатами міських рад і помічниками депутатів. Так, серед учасників з Лисичанська було два депутати Лисичанської міської ради, а серед учасників з Сєверодонецька – три, тобто, був представлений майже весь склад опозиційних фракцій міських

рад. Також переважна більшість учасників дискусії входить до складу громадської ради при управлінні національної поліції Луганської області.

Усі учасники дискусії з Сєверодонецьку, представляючи різні громадські організації, входять до спільного громадського руху, основною метою якого є розбудова громадянського суспільства на рівні територіальної громади й участь у вирішенні проблем громади. Особливістю руху є принципова відсутність єдиного лідера та колегіальне прийняття будь-яких рішень.

Представники Лисичанська також входять до складу місцевої громадської організації, яка має на меті всебічне сприяння розвитку міста, зокрема, патріотичне виховання, культурно-просвітницьку та інформаційно-правову діяльність, що передбачає й антикорупційну діяльність.

Переважна більшість проектів, що реалізуються учасниками дискусії, має місцевий масштаб і спрямована на конкретні територіальні громади, а не область чи державу.

«Когда мы говорим о влиянии на власть, то властью мы традиционно называем местное самоуправление».

(Учасниця 6).

Основним напрямом антикорупційної діяльності учасників дискусії є моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування та представництво інтересів громади в цих органах.

«Мы мониторили цены на проезд в общественном транспорте».

(Учасниця 3).

«У меня был проект проведения социологического исследования. Мы собирали предложения от жителей города в бюджет 2018 года. Люди откликнулись, заполняли. Мы стояли по городу. Кафедра политологии и психологи разработала нам методологию: сколько и кого нужно опросить, по какой системе, чтобы этот документ представлял ценность».

(Учасниця 4).

«Мы мониторим всех распорядителей бюджетных средств. Занимаемся конкретно «YouControl-ом», день и ночь мониторим конкретно какая фирма кому принадлежит, ещё «ProZorro»».

(Учасниця 6).

«Лисичанск у нас город размашистый, в ширину до 40 км, поэтому мониторить у нас не хватает сил и средств. Поэтому очень плотно сели на открытые реестры».

(Учасник 3).

Фінансування діяльності громадських організацій має наступні основні джерела: кошти міжнародних донорів (гранти), які виділяються на реалізацію конкретних проектів, власні кошти та благодійні внески.

«Нам USAID помог, мы в проект вошли по открытым реестрам, там хорошо поработали».

(Учасник 3).

«Где-то на гранты пишем, где-то за свои».

(Учасниці 5, 2).

У структурі витрат на громадську діяльність кошти міжнародних донорів складають меншу частину, тому що не покривають усіх статей, зокрема транспортні,

рекламні витрати тощо. Антикорупційна ж діяльність провадиться здебільшого саме в рамках грантових програм.

II. НАЙГОСТРИШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

Особливістю корупції в Лисичанську є її **системний характер і наявність чіткого підпорядкування**. Ця система передбачає централізоване прийняття рішень щодо розподілу бюджетних коштів у місті, а кінцевим бенефіціаром учасники дискусії вважають місцевого

народного депутата. На відміну від Лисичанська, у Северодонецьку немає сталої корупційної системи, тому довікола перерозподілу корупційних потоків точиться боротьба основних корупційних суб'єктів.

«Заместитель городского головы даже не стесняется говорить, что Дунаев не даст миллион, Дунаев этого не позволит».

(Учасниця 5).

«Если Северодонецк – это дурдом, то Лисичанск – это болото».

(Учасник 2).

«В Лисичанске монополия, а у нас конкуренция, дуополия. Есть, как-бы, два клана, которые пытаются воевать между собой, но ни у кого из них нету большинства».

(Учасниця 6).

Попри наявність розбіжностей в умовах формування та розвитку корупційних схем і їхніх проявів у Лисичанську та Северодонецьку можна говорити про певні спільні риси. **Основним**

об'єктом корупційних дій для обох міст є освоєння та перерозподіл бюджетних коштів, що майже не передбачає прозорості та будь-якої участі представників громади.

«В 2014 году я всегда задавала один вопрос: как вы принимаете решение о распределении бюджета развития? Руководитель финансового управления мне абсолютно искренне сказал: мы принимаем коллегиальное решение, собираются мэр, руководитель профильного департамента и я».

(Учасниця 6).

«Все решения кому сколько денег выделять и кто у кого закупает принимают в Киеве».

(Учасник 3).

Основними сферами корупції в обох містах є ремонт будівель і шляхів, нецільове витрачання та використання бюджетних коштів, порушення закону

про порядок ведення підприємницької діяльності у сфері торгівлі та пасажирських перевезень.

«Выяснилось, что никто из водителей официально не трудоустроен, нет технического и медосмотра перед выездом. Он происходит чисто формально: заходит водитель, кладёт две гривны, и ему подписывают этот талончик, что можешь ехать. А с чего всё это началось: обратились люди, которые сказали, что для того, чтобы войти в этот бизнес со своей маршруткой, нужно заплатить 1500 долларов».

(Учасниця 6).

«За 2,300,000 был приобретён автомобиль снегоуборочный, который оказался с перебитыми номерами, Б/Ушный. Его арестовали, хотя он сейчас работает. 2,300,000 ушло, а дело прекратили по амнистии, а машину оценили в 400,000».

(Учасник 3).

«Вот такая забава: а давайте всем детям войны, той войны, второй мировой, возьмём и раздадим из бюджета по 300 гривен. Из бюджета развития».

(Учасниця 6).

«На одной из центральных улиц несанкционированный рынок. В случае проблем они звонят заму мэра, который назначил своего человека, котрому они платят, а он ходит им раздаёт бумажки за уборку территории».

(Учасниця 1).

«Дороги у нас строят по супер технологии: без щебня, и их хватает ровно на полгода».

(Учасник 3).

«Потоки все распределены: по теплосети, по водоканалу, у кого что приобретать, а кто зарабатывает деньги».

(Учасниця 5).

«Когда мы начали анализировать зарплаты в 2017 году, оказалось, что аппарат управления настолько обнаглел, что в структуре их заработной платы лишь 30-35% – это обязательные выплаты, а у простых работников от 0 до 1, 5% – это премии».

(Учасник 2).

Для міської влади Северодонецька, на думку учасників, не мають значення джерела фінансування та практична реалізація інфраструктурних та інших

проектів. Головною метою переважної більшості її представників є освоєння коштів.

«Они решили, что за деньги «Международного банка» поставят в городе пеллетные котельные, но когда мы изучили документацию тендерную, то нашли кучу разных замечаний: начиная от описок заканчивая расчётами. В квартале, где стоят девятиэтажные дома высотой

27 метров, они запланировали трубу 15 метров. На наш вопрос: куда же будет дым деваться. Нам ответили: вы по образованию библиотекарь и будете нам указывать? Мы начали писать, подняли волну и закрыли тендер. Первый раз сняли предложение и вернули на доработку. Второй раз они выставили на ProZorro, написали на городского голову, а теперь вторую неделю сам городской голова хватается за голову. Мы указали, что цель этих проектов, цена каждого три миллиона денег, заключалась в том, чтобы поставить только пеллетную котельную. У них нет системного подхода. У них впереди маячат только деньги».

(Учасниця 4).

До зазначених вище проблем додаються також **унікальні місцеві – нелегальний видобуток вугілля, так звані копанки, контрабанда з непідконтрольних територій і перевезення людей через лінію**

розмежування, які учасниками дискусії пов'язуються з незаконною діяльністю правоохоронних структур, які покривають майже всю нелегальну діяльність у регіоні.

«Какая там может быть защита, если они сами всё возглавили: игровые автоматы, приёмки металла, валютчики и всё остальное. Наркоманские притоны – это всё их».

(Учасниця 2).

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Унікальність ситуації Северодонецька та Лисичанська полягає у тому, що будь-яка взаємодія між представниками антикорупційних громадських об'єднань і представниками органів державної та місцевої влади **фактично відсутня**. Незважаючи

на присутність активістів у структурах міських рад, депутатський статус і членство у громадських радах, отримання інформації, яка має бути публічною та відкритою, є фактично неможливе або максимально ускладнене.

«Не всю информацию можно получить из открытых реестров, поэтому с боями, а когут даже не допустить на предприятие, особенно на коммунальное».

(Учасник 3).

Модератор: «какие запросы работают лучше?».

«У нас (в Лисичанске) – депутатские».

(Учасниця 5).

«А у нас (в Северодонецке) – информационные, но есть должностные лица, которые и те, и те при тебе рвут и кидают».

(Учасниця 2).

Реакція на звернення громадських активістів щодо випадків корупції в правоохоронних органах практично відсутня. **На місцевому рівні всі розслідування антикорупційних справ блокуються**. Розпорядження обласного керівництва саботуються або затягуються з виконанням.

НАЗК, на переконання учасників дискусії, ухиляється від виконання своїх функцій, вимагаючи підтвердження доведених фактів порушення антикорупційного законодавства.

«Мы обращались в НАЗК, они очень интересно ответили по поводу гаражей мэра, который сам публично сказал, что у него их два, а в декларации – один. Пришлите подтверждение этого факта».

(Учасниця 5).

У зв'язку з постійною ротацією кадрів у СБУ до звернень і заяв громадських активістів ставляться уважніше, але розслідування зупиняється на етапі збору матеріалів і доказової бази.

«Раз в 4 месяца заезжает бригада УБД получить. Есть такие, которые под собой землю роют».
(Учасник 3).

«У него же тоже есть начальство. Он едет в Краматорск, такой с крыльями, а потом звонит и говорит: девочки, не разрешили».
(Учасниця 3).

Судова система в рамках антикорупційної діяльності фактично не ефективна, бо її рішення на користь громадських організацій і окремих активістів в реальності не виконуються. У Северодонецьку ситуація погіршується тим, що на момент проведення

дискусії, за твердженням її учасників, суди взагалі не справляються з загальною кількістю справ. Це пов'язано з відсутністю достатньої кількості кваліфікованих і атестованих суддів.

«У нас же в городе вообще три судьи осталось. Если дело и дошло до суда, то оно там может лежать очень долго».
(Учасниця 4).

Паралельно з активною протидією громадським ініціативам і їх відвертим саботуванням, **представники місцевої влади вдаються до дискредитації активістів**. Основним механізмом маніпуляції є пакетне голосування в міській раді та виконкомі. Разом з популярними або потрібними громаді рішеннями голосуються корупційні та корупціогенні

постанови. У результаті відмову від голосування чи голосування «проти» представляють у місцевих ЗМІ як нехтування інтересами громади.

Однозначна підтримка антикорупційних діячів є лише з боку Уповноваженого з прав людини, але через надзвичайне навантаження на апарат Уповноваженого вона може бути несвоєчасною.

«Мне не предоставили информацию по запросу. Я пожаловалась Уполномоченному и через два года их заставили мне предоставить всю информацию».
(Учасниця 5).

Місцеві традиційні ЗМІ безпосередньо або опосередковано підпорядковуються міській владі, тому активна співпраця з ними неможлива. Альтернативою **виступають інтернет-ресурси, власні**

медійні майданчики та обласне телебачення, яке виділяє ефірний час представникам громадських організацій, зокрема, антикорупційним активістам.

«У нас есть новостной портал «Час пик» мы там ведём в том числе и образовательную деятельность. Мы не только сами ведём антикоррупционную деятельность, но и в прошлом году у нас было много статей по местным бюджетам: что это такое, как он создаётся. В этом году мы сделали видеоуроки по открытым реестрам».
(Учасниця 5).

«Областное телевидение, в принципе, сохраняет нейтралитет. Оно даёт площадку, в принципе, для всех. По Лисичанску скажу: правящее большинство опоблока туда не ходит принципиально и мэр там не был ни разу. Там можно поблистать свободно. Нам дают полчаса-час времени, можно спокойно рассказать. Местная газета после разгосударствления фактически принадлежит горсовету и пишет пасквили на нас. Местный канал на 49% принадлежит депутату Дунаеву, на 51 – горсовету».
(Учасник 3).

Основним засобом інформування для антикорупційних активістів залишається інтернет, завдяки публікаціям у якому можна привернути увагу загальнонаціональних телевізійних каналів.

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

На думку учасників дискусії, однією з ключових перешкод на шляху антикорупційної діяльності є недосконалість існуючої законодавчої бази, яка

передбачає не лише можливості уникнення покарання за прийняття корупційних чи незаконних рішень, але й цілковиту безкарність корупціонерів.

«Коллективная безответственность на всех уровнях. Депутаты, принимая коллегиальное решение, не несут никакой ответственности. На уровне исполкома – то же самое, На уровне комиссии – тоже никто не несёт никакой ответственности».

(Учасниця 5).

«Непредоставление публичной информации не несёт какой-то конкретной ответственности. Было бы написано, что непредоставление информации по запросу депутата наказывается штрафом 1700 грн. или 3 годами лишения свободы, к примеру, или протоколом о коррупции. Тогда бы было немножечко полегче».

(Учасник 3).

Через **відсутність реального покарання агентів корупції** суттєво знижується завзяття анти корупціонерів і прагнення до активних дій у цій сфері.

«То есть, всё идёт, но чтобы кто-то понёс конкретное наказание – такого нет, поэтому я говорю о том, что пропадает ткаякой-то азарт и энтузиазм».

(Учасник 3).

Безкарність корупціонерів **підсилюється круговою порукою в органах правопорядку**, яка суттєво ускладнює та фактично унеможлиблює об'єктивне

розслідування корупційних схем і дій, а також зводить до мінімуму ймовірність покарання корупціонерів.

«Мы пишем заявление о преступлении, подаём её. Я6 подала. Потом нас вызываетследователь и говорит: поймите, что нет политической воли».

(Учасниця 3).

«Сидит дядя, который решает вносить заявление в единый реестр или нет. Так вот, наши – не вносят».

(Учасниця 4).

«Они не первый год работают в тандеме».

(Учасник 3).

Ще однією стратегією мінімізації покарання за корупційну діяльність з боку чиновників є публічне вибачення, якому передують тривалий судовий розгляд і відповідні клопотання з боку прокуратури. Завдяки

реалізації цієї схеми чиновники, провину яких було доведено, обмежуються сплатою відносно невеликих штрафів і залишаються на волі.

«У нас модно просить прощение. Т. е. «я раскаиваюсь, я ошибался, но я прошу в этом публично прощения». А то, что он проворовался на несколько миллионов, то это он ошибался».

(Учасниця 6).

«Было уголовное дело, которое начиналось ещё в 2012 году, и вот только сей час завершилось. В итоге, тот человек, который крал-крал-крал, его дело закрыли в суде. Много времени прошло, все об этом забыли. Другой случай: директор КП «Электротранс» проворовался, его уличили в этом, довели до суда, около 100000 ущерба. В итоге прокурор заключил с ним сделку в суде. Оказывается, это очень хороший человек, он раскаивается и больше этого делать не будет, потому всё закончилось штрафом 800 гривен».

(Учасниця 5).

Учасники дискусії фактично не бачать можливості зовнішнього впливу на загальнонаціональному рівні. Якісні зміни в антикорупційній діяльності в регіоні можливі лише за умови **радикальної зміни місцевої політичної еліти**.

А в умовах активного впливу контекстного фактору, тобто **суспільного схвалення корупції**, діяльність, спрямована на її подолання, не знаходить підтримки з боку місцевої громади.

«Коррупция пронизывает нас всех от рождения до самой смерти: люди идут в роддом и сами несут этим врачам и нянечкам».

(Учасниця 3).

Ставлення представників місцевої громади можна описати як вичікувальну позицію, тобто вони вважають, що громадські активісти повинні вирішити

нагальні проблеми, а результати громадської діяльності вже будуть оцінюватися пасивними представниками місцевої громади.

«Они не просят у нас удочку, они хотят, чтобы мы поймали рыбу, пожарили, накормили и ещё чтобы было вкусно. А иногда нас даже учат жарить рыбу».

(Учасниця 2).

Ситуація ускладнюється активною протидією з боку корумпованих представників влади, яка призводить до формування в місцевих громадах фаталістичного відчуття щодо корупції та страху протидіяти її проявам.

«Все боятся и все смирились. Таких людей, как здесь (на заседании фокус-группы) сидят – очень мало».

(Учасниця 2).

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Активна громадська діяльність і антикорупційні заходи, на думку учасників фокус-групи, критично впливають на відчуття та рівень безпеки як самих

активістів, так і їхнього оточення. **Погрози** з боку представників місцевої влади **стали буденним явищем**.

«Мне на днях передали, чтобы я успокоилась, а то будет хуже».

(Учасниця 2).

«Зам. мэра периодически говорит, что порвёт нас».

(Учасниця 3).

Основними каналами погроз є цілеспрямовані чутки, тобто спеціально озвучені погрози в присутності людей, які їх донесуть до антикорупційних активістів. Не менш розповсюдженими є електронні листи та

повідомлення з вимогами припинити діяльність і погрозами. Безпосередні телефонні дзвінки трапляються рідше, але теж мають місце.

«Чаще пишут: требуют, чтобы я закрыла свой рот».

(Учасниця 3).

Відчуття безпеки фактично відсутнє, але, на думку деяких учасників дискусії, ситуація погіршилася у порівнянні з 2014-2015 роками, коли можна було розраховувати на певний захист з боку правоохоронців.

«Недавно к моим родственникам приезжали сотрудники полиции и просили передать, что если я не успокоюсь, то [...] отберет мой бизнес».

(Учасниця 2).

З метою тиску на громадських активістів використовується ресурс не лише правоохоронних органів, а й **податкової служби**.

«Налоговая очень хорошо проверила наши декларации за 2015 год и каждому пришло «письмо счастья». Я – коррупционер, не задекларировала 30 гривен. Кому-то пришло за квартиру, явно надуманные: ошибка в реестрах».

(Учасниця 5).

«Декларации лисичанских активистов, которые бумажные, за 2015 год со всеми персональными данными были выложены в интернет и стали доступны всем».

(Учасник 3).

Обмеження щодо ведення бізнесу не менш активно використовуються місцевою владою як метод впливу та залякування громадських діячів.

«Все бизнесмены-оппозиционеры в Лисичанске остаются без бизнеса: им не продлевают разрешения или не выделяют землю».

(Учасниця 5).

«Я веду бизнес везде, кроме Северодонецка. Меня сюда не пускают под любыми предлогами».

(Учасниця 4).

Надзвичайною подією в контексті питань безпеки громадських і антикорупційних активістів стало **вбивство в ніч з 2 на 3 листопада Сергія Самарського в Северодонецьку**.

«Наш товарищ, депутат городского совета, советник городского головы были убит. Это будет тест власти, как будет расследовано убийство Сергея Самарского».

(Учасник 3).

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Ставлення представників місцевої громади можна описати як вичікувальну позицію, тобто вони вважають, що громадські активісти повинні вирішити

нагальні проблеми, а результати громадської діяльності вже будуть оцінюватися пасивними представниками місцевої громади.

«Я смотрела эту стратегию, а также предыдущую. Там всё очень хорошо и правильно написано, только ничего же не исполняется».

(Учасниця 4).

«Все подобные документы носят декларативный характер, но никто им не следует в своей работе».

(Учасник 2).

Побаження щодо змістовного наповнення нової антикорупційної стратегії з боку учасників дискусії можна умовно розділити на два типи. Перший – від тих, хто вважає, що доцільнішим є тиражування місцевого досвіду в національному масштабі, другий – від тих, хто вважає, що реалізація антикорупційної стратегії можлива лише за умови централізованого контролю за її виконанням з боку органів центральної влади.

Кілька учасників зауважили, що стратегія повинна враховувати як універсальні та загальнонаціональні принципи, так і місцеву специфіку.

Основною умовою реалізації антикорупційної стратегії, на думку всіх учасників дискусії, незалежно від принципів, що будуть лежати в її основі, є наявність політичної волі на всіх рівнях влади та прагнення суспільства до її реалізації.

6. ТЕРНОПІЛЬ

14 листопада 2017 року у Тернополі була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил (місцевими активістами, представниками антикорупційних ГО, журналістами).

Завданнями фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активним учасником антикорупційної діяльності у регіоні та яким саме чином ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своєму місті;
- які корупційні проблеми є найактуальнішими у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;
- якими є особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у регіоні;
- які позиції тернопільських активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕГІОНІ

У дискусії взяли участь 10 осіб (2 жінки та 8 чоловіків). Активних учасників дискусії було 5; 4 осіб представляли одну організацію. Активних журналістів-розслідувальників не було (була молодь, яка тільки-но починає цим займатися). Загалом склалося враження, що більшість присутніх на фокус-групі експертів є «новачками» в антикорупційному русі і мають не дуже великий досвід.

Представлені організації переважно працюють на місцевому рівні – або тому, що «молоді», або програмно, бо вірять, що проблеми можна вирішувати тільки на локальному рівні. Тим не менше, більшість має досвід участі у національних проектах і співпрацює з організаціями національного масштабу.

«Ми на самому початку ставили собі на меті діяльність тільки на місцевому рівні, тому що реально орієнтуємося на конкретні результати, тобто ми можемо говорити про те, що там десь далеко, наверху, маючи надзвичайно обмежений вплив, тому ми орієнтувалися саме на місцевий рівень».
(Учасник 4)

«Ну, ми більше зосереджені на міському рівні, тому що ще не настільки обросли професійними якостями, щоб йти на обласний рівень. Поки що будемо розбиратися тут».
(Учасник 1)

Основну увагу приділяють регіональним проблемам у сфері незаконного надання земельних ділянок чиновникам і правоохоронцям, журналістським розслідуванням, які стосуються фінансування спортивних майданчиків шкіл, корупції в лікарнях, розробці дорожньої карти реформ (антикорупційний напрямок), моніторингу відкритості

бюджетів і аналізу бюджету міської та обласної рад.

Щодо здобутків у антикорупційній діяльності, то важливі досягнення лежать у сфері підвищення прозорості використання коштів бюджету та впровадженні офіційної звітності про благодійні внески у лікарнях.

«Одне з досягнень, яке стосується саме антикорупції мало місце минулого року, коли ми досліджували побутову корупцію на рівні лікарень у вигляді благодійних внесків, про які непрозоро звітували лікарні та благодійний фонд. Нам вдалося посприяти укладенню нових договорів між лікарнями та благодійним фондом і формуванню чіткої процедури звітності про отримані та використані благодійні внески у лікарнях. Також ми домоглися встановлення додаткових банківських терміналів у лікарнях і поліклініках, де їх не було, щоб ці благодійні внески могли здаватися у безготівковій формі, заборонили працівникам лікарень отримувати ці благодійні внески в робочий час ось у такому форматі».

(Учасник 1)

«Особисто я займалась адвокаційною кампанією звпровадження відкритих даних у Тернопільській міській раді згідно з постановою Кабінету міністрів №835, вже прописали

стратегію, успішно завершили цю адвокаційну кампанію, написали стратегію, впровадили і зараз більше зосередили свою роботу на виконанні цієї стратегії Миською радою».

(Учасниця 7)

«За підтримки колег, активних ще тоді, у післямайданний період, нам вдалося спонукати обласну владу до прийняття порядку публічного звітування про використання коштів обласного бюджету, де кожний головний розпорядник бюджету розкриває абсолютно всю інформацію. Ще до ProZorro в нас там розкривається інформація про кожен договір і, найголовніше, є показники, які дозволяють говорити про ефективність використання коштів, тому що те, що розкрадається, це напевно менша частка у порівнянні з тим, що неефективно використовується».

(Учасник 10)

«Один з останніх наших антикорупційних проектів – це моніторинг електронних декларацій усіх державних службовців і представників органів місцевого самоврядування першого-третього рівнів нашої області у співпраці з Програмою розвитку ООН».

(Учасник 5)

Активісти кажуть, що їхня антикорупційна діяльність фінансується за рахунок міжнародних грантів або власного фінансування (членських внесків).

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

Найбільш корумповані сфери, які обговорювалися під час дискусії, досить традиційні – **забудови, земельні ділянки, комунальне майно. Також існує проблема освоєння бюджетних коштів «своїми».**

«Ви бачили коли-небудь, щоб дачу дали комусь в Централ парку Нью-Йорка? Під дачу комусь. Не бачили? В Тернополі таке є».

(Учасник 3)

«Земля, це окремих напрямків, де у нас дуже сумна картина».

(Учасник 8)

Експерти також **нарікали на систему ProZorro**, стверджуючи, що вона неефективна, бо привладні структури навчилися оформлювати замовлення

без тендерів. Проблему вбачають також тому, що влада змінює правила гри, коли бачить, що починає програвати.

«В нас запроваджена система ProZorro, яку ефективно обходять, а всі підрядники, які були раніше, так і працюють. Все робиться на дотендерні пропозиції і так далі».

(Учасник 8)

«Всі капітальні видатки подроблені на дотендерні позиції, а гроші освоюють потрібні люди, де відкат зовсім не відкатом називається, тому що. . . Нема ситуації, що когось там нагинають дати гроші, там все добровільно робиться, зрозуміло, що в кошторис дотендерних позицій заганяються 30 чи скільки відсотків приватного заробітку».

(Учасник 4)

Ще однією корупційною схемою, яка згадувалася під час фокус-групи, є **створення спеціальних комісій**, які приймають рішення, що суперечать нормам

законодавства. Це робиться «під керівництвом» миського голови, який є досить впливовою фігурою у місті.

«Містобудівна рада немає права прийняти рішення, яке суперечить державним будівельним нормам, і вони там таке не приймають. Але потім миський голова робить розпорядження, створює комісію, і комісія вже приймає це питання».

(Учасник 6)

На рівні повсякденності проблема корупції проявляється у так званих «колапсах» – у ситуаціях форс-мажорів, які підкреслюють нецільове використання бюджетних коштів (коли після снігопаду немає машин для очистки вулиць, немає газу для підігріву води тощо). Проте люди не пов'язують

ці проблеми з корупцією – зокрема, через те, що нема каналів для інформування людей про це, крім Фейсбука, який використовується для отримання інформації досить незначною частиною мешканців Тернополя.

«Техніка не приїхала, чому не приїхала? Бо там збудували на місці техніки житловий будинок, а чому збудували житловий будинок? А тому, що дали довідку, коли будували житловий будинок влітку, коли техніки там не тримають, а коли прийшла зима треба житловий будинок забрати і поставити техніку на це місце, розумієте? І це все вискакує колапсами».

(Учасник 8)

Дискутуючи про «вразливі» до корупції групи, першими учасники згадали підприємців і суб'єктів земельних відносин. Згодом була озвучена думка,

що ця проблема стосується всіх (бо ж усі стикаються з медициною, школами, садками) і що корупція дає «метастази».

«Підприємці. . . стикаються найчастіше з корупцією, і вони про це говорять, вони називають суми, які треба сплатити».

(Учасник 6)

«Ну, тут про який рівень корупції можна говорити. Якщо на рівні, умовно, міста, то це підприємці, але якщо враховувати всю корупцію, то, з огляду на те, що метастази вони усюди – то кожна група в ризику. Хворий – ризик. Діти в садочку – ризик. Діти в школі – ризик. Щось поліцейський – ризик».

(Учасник 10)

«В школах заборонили побори робити – все одно батьківські комітети нагинають, мами обурюються, я стаю на громадських слуханнях, кажу: «Ну, давайте не будемо той телевізор купувати, може, хай десь там бруківки буде трохи менше».

(Учасник 9)

Так, наприклад, на рівні пліток згадується ситуація у сфері освіти, де навіть ставка вчителя є предметом корупційного торгу.

«Наскільки відомо, в нас не так просто потрапити в школу вчителем, це все погоджується на рівні управління освіти, і там також напевно, я більше ніж впевнений, хоча доказів немає, може, не варто говорити, там є також. . . не просто так потрапити на посаду завуча чи вчителя, це все погоджується на рівні керівництва управління освіти і вся влада у цьому секторі знаходиться в одних руках».

(Учасник 5)

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Під час фокус-групи переважно розповідали про дії міської влади та мера, який, на думку учасників, досить ефективний менеджер, проте корупціонер, і не дозволяє антикорупційній діяльності особливо

розгорнутися. Тож взаємодія з міською владою видається проблематичною. Перш за все, експерти скаржаться на те, що міська влада не надає підтримки, є досить закритою структурою.

«Підтримки немає. Влада діє на самозбереження. Тобто вона старається. . . Є можливість не дати інформацію, є можливість її затягнути за будь-яке. . . скажімо, 20 днів – це один документ робити. . . отаке-то. . . ».

(Учасник 6)

«Нажаль, проблема в тому, що влада просто є, просто влада в собі».

(Учасник 5)

«Ну, міська рада, вона досить так старається не дати, не дозволити, не показати, приховати або дати неповну інформацію, таке. . .».

(Учасник 1)

Обласна влада, на відміну від міської, обрала іншу стратегію – більшої відкритості, приязності до громадських організацій; на її дії скарг фактично не було.

«Хочу підтримати, що, дійсно, обласна влада більш відкрита. . . Дійсно, в моєї організації не було проблем. Якщо ми відправляли якісь запити, то завжди отримували від обласної ради чи обласної адміністрації відповіді, при чому, як правило, розгорнуті відповіді. А от із міською радою, то. . . витискали через оскарження і так далі».

(Учасник 5)

«Хотів би підтвердити, що з обласною не було жодного разу проблем».

(Учасник 6)

«Я відносно обласної ради підтверджую, бо тісно працюємо, вся інформація. . . Ми системно вирішили проблему отримання інформації від обласної ради, коли спонукали депутатів прийняти рішення про розкриття, публічне звітування про використання бюджетних коштів».

(Учасник 10)

Але відкритість обласної ради, як підкреслює один із експертів, не є ознакою відсутності корупції.

«Хоча, скажемо так, не можна сказати, що обласна рада чи обласна влада вже не є корупційною. Це неправда. Там просто зовсім інший характер діяльності. Вони взяли іншу стратегію, вони себе позиціонують відкритими – “ми нічого не ховаємо, будь ласка”. Вони просто інакше працюють. Міська влада працює – “я тут мер, як я сказав, всіх зламаю через коліно”».

(Учасник 5)

Правоохоронні органи викликають нарікання перш за все через те, що на них не можна покладатися, вони не надають належної підтримки у розслідуваннях.

«Ми правоохоронним органам передали цілий аналітичний звіт про декларації: декларація і реальне майно, з фотографіями, з дослідженнями і так далі. Був круглий стіл, були журналісти, були представники правоохоронних органів, кожен отримав по примірнику. Всі посміхнулися, сказали: “Ну, ми можемо обіцяти, що начальник цей звіт отримає.” (сміється) “Більше ми вам нічого обіцяти не будемо”. От і все».

(Учасник 1)

«Ну, менше співпрацює, звичайно, міська рада. Тобто, там завжди стараються щось десь таке зробити, щоб не дати або не повністю дати, або загубити документ, або прострочити термін, це більше міські. . . В інших, скажімо, в поліції, намагання просто відмовитися, скажімо, не відкривати кримінальних справ. . .».

(Учасник 6)

Щодо ситуації зі **ЗМІ**, то експерти зазначають, що у Тернополі вони провладні і не дуже друкують викривальні матеріали про корупційні схеми чи оборудки привладних осіб, а навпаки – активно рекламують мера та його діяльність.

«Влада сама зацікавлена в тому, аби платити ЗМІ за те, щоб вони замовчували певні теми, ставить табу на певні теми, які стосуються роботи мерії, окремих осіб, окремих компаній, які дотичні до мерії і, відповідно, ЗМІ замовчують, місцеві телеканали про це вголос не говорять і, можливо, якщо ЗМІ про це не говорять, то і населення особливо в це не вникає. Це стосується друкованих ЗМІ, Інтернет ЗМІ та місцевого телебачення. Тут є дуже велика проблема, тому що населення має в першу чергу дізнаватися саме з засобів масової інформації, а вони далеко не є об'єктивними в темі антикорупції. І ця тема підкилимна і вона фінансується, щоб про це не говорили».

(Учасник 1)

Цікавим є момент, що самі представники антикорупційних сил **налаштовані на співпрацю з мером**, бо це вважається ефективнішою стратегією

у невеликому місті. Учасники фокус-групи видаються досить поміркованими й орієнтуються значною мірою на те, щоб домовитися, а не воювати.

«Якщо говорити про боротьбу з корупцією, про публічну боротьбу з корупцією, тут є така палка з двома кінцями. Наприклад, наша організація, з одного боку, й хотіла б говорити публічно про якісь фактори корупції, але, з іншого, хотіла б робити адвокаційні кампанії, де би йшла на співпрацю з владою. І це дуже складна грань, дуже тонка грань. Наприклад, коли треба піти до мера і домовитися, щоб прийняти цю стратегію відкритих даних, або оприлюднити інформацію про все комунальне майно міста... І ми розуміємо, що якщо ми сьогодні скажемо, що ти злодій і ти вкрав тут, тут і тут, то завтра нам двері не відкриють».

(Учасник 1)

Тож виникає дилема: влада корумпована, її потрібно критикувати – проте з нею варто і співпрацювати, хоча б для того, щоб проводити адвокаційні кампанії.

Також говорили про можливий «торг» з владою – за співпрацю з нею її можна надати інформаційний супровід/PR-кампанію.

«Ми стараємось і позиціонуємо себе, як експерти, які не лише бачать себе в тому, щоб з кимось повоювати і когось повалити. Ми хочемо бачити себе, як людей нейтральних, які аналізують проблему, а не особистості, і, виходить, певною мірою пробувати пропонувати владі хоча б дискусію. . . Ми і круглі столи з владою проводили, де запрошували, і так далі».

(Учасник 10)

«Ну, ми, типу, вибрали стратегію підходу до влади. Щоб реалізувати адвокаційну кампанію, ми їм пропонуємо інформаційні дивіденди».

(Учасник 9)

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Дискутуючи про перешкоди, з якими мають справу антикорупційні діячі у Тернополі, експерти зазначають, що проблема полягає у тому, що **«вся влада в місті належить одній людині»** – міському голові. Мер

згадується як досить сильна людина, яка прийшла до влади після Майдану та стала чи не головною частиною корупційної структури міста.

«В Тернополі є просто загальногромадська думка, громадських активістів, і я теж думаю, що це на 99, 9% правда, насправді вся влада в місті належить одній людині. Без слова цієї людини в місті не відбудеться нічого, навіть, якщо б ми давали мегакруту пропозицію з повністю розробленим планом дій, як це має робитися, що треба змінити, навіть вже з готовими ресурсами. Поки ця людина не дасть добро на виконання цієї роботи, ніхто з чиновників не підніме і пальця, щоб це зробити».

(Учасник 2)

«Коротко: причина – дуже сильна сама фігура, тобто людина, сильний психолог, швидкий процесор, міський голова. Це комплімент йому. Тут дуже вміло, просто геніально, вибудована система залежностей. І поліція, прокуратура, суди – всі на якихось гачечках. Гарно засіли. Але доказом того, що після революції нічого не змінилося, є те, що головний прокурор міста став деканом одного з факультетів юридичних. Колишній головний поліцейський – член виконавчого комітету міської ради. Тобто система реформувалась і замаскувалась в інших іпостасях».

(Учасник 1)

Неодноразово в ході фокус-групи звучала ідея, що **корупція – це системне явище** і не залежить від того, хто при владі (у країні погано налагоджені грошові потоки – вони сприяють корупційним діям, а також

дуже непрофесійні чиновники). Той факт, що до влади у місті після Майдану прийшли нові люди (в тому числі мер), теж обговорюється в цьому контексті – влада псує людину, робить її вразливою для корупції.

«І я стосовно цього хочу сказати, що це буде завжди і кожна влада має певні апетити. Хто б не приходив, от, люди з Майдану, які прийшли, в них появилися свої апетити, тому що, знову ж таки, існуюча система генерує грошові потоки і все. Тепер питання, як нам на це впливати».

(Учасник 10)

«Влада є такою, якою є, і хто б там не був, він би звичайно пробував, попавши в те крісло, обмежувати різні доступи і не були б ми такими, якими є».

(Учасник 2)

«У перший день, коли був оголошений вихід на Майдан, я пам'ятаю, підійшов нинішній наш голова, підвів групу студентів. Нас тоді було чоловік сорок, тих, хто прагнув змін, і все. Решта сиділа у «Файне місто». І тепер цей чоловік вивів студентів, він вивів студентство, тепер він мер. Тому нарікати на кого? Треба говорити, що система, проблема в системі, а не проблема в особистості. Тому що люди, які тут, з одного боку, надзвичайно чесні, чогось раптово змінюються, коли туди попадають».

(Учасник 3)

Треба **змінювати систему**, щоб людина не сиділа «на потоках», щоб державні кошти розподілялися іншим чином. Тож питання не в тому, як позбутися

тих чи інших посадовців, а в тому, як впливати на ситуацію – таку, якою вона є.

«Так, так. . . От якраз саме грошові потоки. І, відповідно, від того, що є грошові потоки. . . влада має можливість цими грошовими потоками керувати та впливати на те, куди вони йдуть і в подальшому отримувати відкат від них».

(Учасник 4)

«Допоки у самих чиновників є можливість впливати на кошти державні. . . Завданням влади, по суті, є організація процесу роботи міста, в них, по суті, немає чіткого завдання регулювати кошти, це як побічний ефект від їхнього завдання. І коли сама система влади буде побудована таким чином, що завдання чиновників полягатиме виключно у модеруванні роботи міста, без чіткої. . . ну, загальної влади над грошима міського бюджету або державного бюджету, тоді, відповідно, і пропаде їхня влада і можливість отримувати ці кошти, ці потічки, в них просто не буде можливості впливати на те, як ці гроші можуть рухатися».

(Учасник 5)

Упродовж усієї розмови учасники нарікають на **байдужість пересічних громадян до проявів корупції**, а також толерування корупції. Це створює сприятливе середовище для її розповсюдження.

«Мені здається просто, що суспільство, можу сказати лише про Тернопіль, не знаю, як в інших містах, але насправді суспільство досить пасивно ставить до якихось таких складних тем, як-от бюджет, бюджетування і щось на кшталт того».

(Учасник 10)

«Тобто, люди реагують на корупційні схеми лише тоді, коли їх це прямо зачіпає, тобто, на якомусь побутовому рівні».

(Учасниця 7)

Також говорили про те, що **корупція – це елемент ментальності** та культури суспільства. Перекладання відповідальності за те, що відбувається в країні, також підживлює корупцію.

«Сприйняття корупції, воно, ну, напевно, це загальноукраїнське явище, воно таке, дуже цікаве: якщо, умовно, хтось там взяв – то він корупціонер, а якщо мені віддячилися і принесли щось – а що тут такого? . . . Тобто, це елемент ментальності, культури і всієї решти. І тут треба виходити з того, що це є, а ментальність і культура не змінюються моментально. . . ».

(Учасник 10)

Проблема полягає у тому, що немає суспільної зацікавленості у подоланні цього явища: більшість мешканців Тернополя не бажає розбиратися

в нюансах бюджету та корупційних схемах, які працюють у місті. Особливо, коли є зовнішня досить непогана «картинка».

«А фонтани можна гарно показати, красиво там тощо...Візуалізація гарна».

(Учасник 3)

«Людям ще часто замилують очі, вибачте, тим, що зробили перед виборами прибудинкові території в окремих мікрорайонах, так, вклали бруківкою тротуари, і це прояв того, що влада працює, так. А люди яким чином це сприймають? Якщо їхати з таксистами, говорити з ними, то вони люблять часто говорити: "Ну, він хоч щось зробить" – у такому плані. Є бруківка, є асфальт, нові будинки будуються».

(Учасник 1)

Тож мешканці Тернополя схильні сприймати ситуацію у стилі «мер хоч і краде, але й для міста щось робить». Як приклад корупційної діяльності мера згадувалася ситуація з бруківкою.

«Багато що виходить на поверхню, люди знають, що і як відбувається. Для прикладу візьмемо ту саму славнозвісну бруківку, яка у два шари вже все місто перекриває. Всі знають, чому такі шалені гроші йдуть на бруківку, а, наприклад, не на медичне обладнання, у якому є більша потреба все-таки... Він (мер) пов'язаний із заводом. Звичайно, йому цікавіше купити там бруківку, ніж медичний апарат, який врятує життя. А люди про це знають, але кажуть, що "він краде, але хоч щось робить". Така от позиція. Бо ті крали і нічого не робили».

(Учасник 3)

У цьому контексті, на думку учасників дискусії, щоб змусити замислитися над подоланням корупції. Ця **просвітницька місія** є одним із першочергових завдань антикорупційників.

У цьому контексті, на думку учасників дискусії, надзвичайно важливо доносити до людей інформацію, робити її зрозумілою та доступною,

«Ми якраз ставимо собі на меті зробити зрозумілими ці речі. . . Наші колеги розробили посібник "Як розуміти бюджет", у якому ми давали інформацію багатьом людям у доступній формі, щоб далека від бухгалтерії людина зрозуміла принцип, що таке бюджет, навіщо податки, як вони можуть використовуватися, на яких рівнях, на що вони можуть використовуватись і так далі. Тренінги проводили».

(Учасник 9)

«Ця ситуація, ці речі, про які ми говоримо, це проблема просвітницька і від неї нікуди не дінешся, і це дуже довготривала гра, щоб у людей змінилося, що є варіант – або покласти бруківку, або утеплити ваш будинок, щоб ви не платили ці кошти, але ці речі треба артикулювати, треба оприлюднювати і так далі».

(Учасник 10)

«Люди не вникають, що це шкідливо для здоров'я, що для цього уклалися інвестиційні угоди, в які теж потрібно вникати. . . Людям треба чітко, дуже просто показувати, у чому полягає проблема».

(Учасниця 7)

Що стосується перешкод у антикорупційній діяльності, які **є специфічними саме для Тернополя**, то тут експерти згадували два моменти:

- 1) підзаконні акти й інші бюрократичні перешкоди, створені саме міською владою

«У нас є підзаконні такі акти, скажімо, розпорядження міського голови, які зводять нанівець усе. Тобто, якщо зміст був відділити заявника від виконавця робіт, то є підзаконні, такі розпорядження міського голови, які зобов'язують заявника обов'язково зайти до виконавця... Назад повертається відповідь, що ви ще не підписали якісь документи, що вам, що вашу заяву не завізував якийсь, скажімо, відділ, це йде відмова, хоча причиною відмови може бути невідповідність містобудівній документації чи інша об'єктивна невідповідність. З'являється суб'єктивний фактор, який чітко вказує – іди до цієї людини».

(Учасник 2)

- 2) складна ситуація з прозорістю та доступом до публічної інформації (наприклад, не дозволено оприлюднювати проекти рішень міської влади, громада не допускається до бюджетних слухань тощо)

«Про що можна говорити, якщо я, як депутат міської ради, пишу проект рішення. Може він поганий, дурний, незаконний, але право оприлюднити його в мене забирають».

(Учасник 8)

Та чи не найважливіша проблема, що суттєво знижує ефективність антикорупційних ініціатив у Тернополі – **це брак координованих дій**.

Консолідуватися задля спільного вирішення проблем треба не тільки на рівні громадських організацій, але й на рівні громадян.

«Це закид усім нам, напевно, все-таки багато громадських організацій, багато активістів, але все-таки всі, практично більшість, працюють в автономному режимі, як на мене, немає координації, якихось визначених тем і співпраці. От, нажаль, ця проблема, яка не дає досягати якоїсь більшої ефективності в роботі».

(Учасник 9)

«Напевно, все-таки ключове питання – це об'єднання та координація зусиль».

(Учасник 2)

У Тернополі якраз створюється коаліція (вона існує віднедавна, з весни цього року) антикорупційних ініціатив. Прийнята хартія, статут коаліції, створені керівні органи – рада, співголови, а на даному етапі пишеться дорожня карта реформ Тернополя на 2018 рік. У рамках коаліції робляться кроки до консолідації зусиль, створюються площадки, де проводяться зустрічі. У рамках коаліції також створено 8 робочих груп різних напрямків, у тому числі антикорупційному. Серед її учасників – і журналісти, і громадські активісти,

і депутати, і бізнесмени. Була озвучена думка, що така коаліція – добра ідея. Це спроба системної роботи.

Проте поки вона формується, «ворог» стає ще сильнішим, тому необхідна також пряма дія, пікети, протести (але треба зауважити, що не всі експерти з цим погодилися). До того ж один з досвідчених учасників виступив із критикою існуючої коаліції, бо вона немає чіткої мети, а тому не може працювати ефективно.

«Мені видається, що ця коаліція створювалася принципово неправильно. Ця коаліція – то був заклик, що всі хто?! давайте об'єднаємося і будемо за реформи. Ну, це взагалі, за все хороше, за реформи і так далі. У моїй уяві це звичайний проект, а коли ми щось проектуємо, то ставимо собі мету. І ми розуміємо, ми визначили цю мету, і ми розуміємо, що ми об'єднуємося навколо цієї мети.... Тому, можливо, варто переглянути і хоча б у межах того, що є, чисто визначити в процесі дискусії мету, яку ми хочемо досягти, і пробувати об'єднати тих, хто сам діє... у справі приймає участь, а не взагалі, бо взагалі – це взагалі і виходить, не конкретно».

(Учасник 10)

Загалом треба зауважити, що значну відповідальність експерти готові брати на себе – у тій чи іншій формі під час фокус-групи неодноразово висловлювалася думка, що не досягають мети

не через те, що великі перешкоди, а через власну недостатню ефективність – не так пояснили, не досить добре скоординували свої дії, не об'єдналися навколо спільної мети тощо.

«Ми робили певні дослідження, викриття у справі цих пожежних сигналізацій і т. п. І ми публікували це, домагалися того, щоб це змінили, але самі звичайні жителі, громадяни, батьки, пацієнти – вони не помічали цього. Чому? Тому що, мабуть, ми доносили цю інформацію так, щоб ми це розуміли, щоб інші громадські активісти розуміли, щоб депутати це розуміли, але не для того, щоб це зрозуміли самі жителі».

(Учасниця 7)

«Тому питання все-таки, я знову вважаю, у тому, що нам варто сконцентруватися на тому, що ми робимо не так, що не досягаємо ефекту. А не говорити, що... влада є така, яка є, там маса спокус і будь-хто туди попаде...».

(Учасник 10)

«В нас влада погана, в нас надзвичайно потужний міський голова, йому тут рівних не має, тому, звичайно, якщо ви хочете щось десь просувати, то питання в тому, що ви повинні пробувати об'єднатися».

(Учасник 3)

«Це проблема, але, знову ж таки, я вважаю, це проблема наша, на що можна впливати, бо якби ми були об'єднані, могли б більше впливати на ці речі».

(Учасник 5)

Також учасники вважають, що посприяти зміні ситуації на краще може **залучення міжнародних організацій**, бо корупція – не локальна проблема і її неможливо побороти лише місцевими силами.

«Тут уже міжнародні організації треба залучати, інакше ми нічого вже не зробимо».
(Учасник 6)

До того ж на центральному рівні необхідно створити **дієву систему притягнення до відповідальності** за корупційну діяльність. Тоді представники антикорупційних ГО у маленьких містечках будуть

доводити справи «до кінця» – звертатися до правоохоронних органів, доводити справи до суду, до вироків без побоювань за свою репутацію.

«...нам потрібно говорити вголос, об'єднуватися і говорити про ці корупційні механізми, схеми . . . конкретні, вказувати на конкретну корупцію конкретних людей і старатися доводити це до звільнення чи до суду, тому що ми, громадські активісти в маленьких містах або журналісти, часто просто боїмося про це говорити, тому що є окремі люди команди влади, які репутаційно тиснуть, знищують інформаційно цих людей, які починають говорити правду».
(Учасник 10)

Виникла дискусія щодо **ефективності публічного обговорення зловживань** влади. Більше говорити вголос про зловживання влади є дуже важливим, але не всі з цим погодилися – бо, ніби, «й так усі все вже знають».

«Моя думка така, що влада найбільше боїться, коли про її злочини будуть говорити відкрито і вголос».
(Учасник 10)

«Всі все знають, ніхто не боїться».
(Учасник 3)

Традиційно важливим чинником покращення ситуації є **підвищення прозорості дій влади й отримання доступу до інформації**, бо наразі з цим є проблема. Як приклад викривленої інформації, один

із експертів наводить надання земельних ділянок учасникам АТО – ситуація полягає в тому, що земля була фактично непридатна до забудівлі, тим не менш у ЗМІ це було подано як «гарна справа» мера.

«Інформація повністю схована і зникає не тільки в міській раді. Вона зникає навіть у розробників».
(Учасник 3)

«Мало інформації, мало інформації. Не можемо вирватися за межі, скажімо, Фейсбуку, за межі якихось листівок... Тобто, ми відірвані від інформації. Інформація зомбується в кожному троллейбусі: 15 хвилин я їхав від однієї зупинки до другої, за цей час мер три рази повторював, розказував, допустимо, як землю дали учасникам АТО, розказував як це санстанція погодила. Хоча в реальності санстанція дала висновок, що яєць глистів там немає, а реальний висновок санстанції, що будувати на тих земельних ділянках не можна і в перспективі не можна. Це реальний висновок. А людей зомбували, що от – ми молодці, ми дали учасникам АТО земельну ділянку, оце все. І це люди запам'ятовують. А голосує хто? Пенсіонери. Хто в троллейбусі їздить? Пенсіонери».
(Учасник 8)

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Що стосується безпеки, то без питання з боку модератора скарг на це не було. Найбільша загроза – тиск і репутаційні втрати («поливання брудом» активістів у ЗМІ). Доречі, експерти зазначили, що

вони могли б почуватися впевненіше, якщо б були згуртованішими та якщо б функціонувала ефективна система покарань за корупційну діяльність.

«Ну, в пресі ми завжди маємо цікаві ситуації».

(Учасник 6)

«У якому плані? Поливають вас. . . ».

(Модераторка)

«Ну, так, є. . . ».

(Учасник 6)

«З брандспойта».

(Учасник 2)

«Є подання, подання в поліцію, досить цікаві. Я навіть дізнався, що коли я лежав у лікарні, то, виявляється, ще навіть працював, підписував масу документів, це ще до того всього. . . проколосся на разі. А другий раз теж цікаво: коли я вже був переведений у цей ЦНАП, я теж, виявляється, щось підписував (нерозбірливо). Чи то вони залякують, спеціально вибирають, що саме тут. . . бо, в принципі, працюючи у владі, я скажу, що вони запросто можуть підставити, це без проблем».

(Учасник 6)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Про антикорупційну стратегію учасники фокус-групи не чули. Один з учасників брав участь у розробці обласної програми боротьби та запобігання корупції – після Майдану все починалося дуже серйозно, але не спрацювало.

Що стосується співвідношення «регіональне-центральне» у стратегії, частина експертів наполягала

на більшій ролі регіонів, бо в Україні існують значні відмінності, але теж звучали голоси, що для системності потрібно цю стратегію розробляти на загальному рівні. Громадські організації мали б відігравати значну роль і при розробці, і при моніторингу такої стратегії.

«Думаю, має бути регіональне... Тут є специфіка. Я просто працював по всій Україні, і проектні роботи дуже часто пов'язані з корупцією. Я ще колись їздив із . . . ми працювали з обкомами і райкомами. І скажу – дійсно є специфіка. В Закарпатті – одна, скажімо, Закарпаття відрізняється. Тернопільщина, Львівщина – дуже відрізняється. Ті райони – Хмельниччина, Вінниччина, східні райони теж – це зовсім своя специфіка».

(Учасник 6)

«Все-таки більше на центральному рівні, на мою думку, тому що повинна бути дієва система відповідальності за впровадження. Не буде цієї системи відповідальності, ми можемо боротися з корупцією довго і нудно. . . а такі питання можуть тільки на центральному рівні вирішуватися».

(Учасник 5)

Також слід розробляти системні інструменти для подолання можливої корупції у ситуаціях, де її ризик досить великий (наприклад, проблема з місцями у

дитячих садках), але це вже слід робити на місцях, з урахуванням регіональних нюансів.

7. УЖГОРОД

20 листопада в Ужгороді була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил Ужгорода та Мукачева. У фокус-групі взяли участь 10 осіб (6 чоловіків, 4 жінок). Майже всі учасники є журналістами-«універсалами» різного рівня ЗМІ: місцевих телеканалів, друкованих видань та інтернет-ЗМІ, власкори національних ЗМІ в Ужгороді та Мукачеві. Лише троє учасників фокус-групи спеціалізуються суто в антикорупційній тематиці: двоє з них є громадськими активістами, один – журналіст.

Завданням фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активним учасником антикорупційної діяльності на Закарпатті та яким саме чином

ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своєму місті;

- які корупційні проблеми є найбільш актуальними у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;
- якими є особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам Ужгорода та Мукачева;
- які позиції закарпатських активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

У присутніх журналістів досить негативне ставлення до поняття «громадський активіст», бо, на їхню думку, на Закарпатті вони себе дискредитували. На думку учасників фокус-групи, ті люди, які

називають себе активістами, надто очевидно пов'язані з політичними та іншими силами. Тому журналісти вважають, що реальні інтереси громади Ужгорода представляють саме вони.

«...Мабуть, журналісти більш адекватно і об'єктивно в цьому напрямку діють. Всі масові акції, пов'язані, до речі, переважно з корупційними діями конкретно в Ужгороді. . . Масовість їхня складає до 40 чоловік, з яких 20-25 це є журналісти, які задають тон, які інформують з різних боків... Тому так, журналісти тут все таки мають вагу як лідери думки більшу, ніж громадські активісти, які дуже претендують на цю функцію. Ті, хто займаються дослідженням громадського активізму на Закарпатті, знають, які конкретно прізвища стоять за тим чи іншим активістом, і чому той активіст стоїть конкретно в тому місці».

(Учасниця 5)

За словами експертів, справжніх громадських активістів майже немає, бо люди виходять за межі Інтернету лише у випадку, коли якесь порушення стосується їхніх особистих прав та інтересів, «адресно».

Певної антикорупційної стратегії на Закарпатті немає, бо, по-перше, мало хто займається боротьбою з корупцією систематично та цілеспрямовано. В основному, це ситуативна боротьба, яка переважно полягає у висвітленні найгучніших прикладів

корупції, розслідуванні схем, які використовуються чиновниками-шахраями. Одиниці з них йдуть далі і у випадках, коли корупція є вкрай очевидною, подають скарги до правоохоронних органів. Єдиною умовною стратегією можна назвати те, що вони тримають держоргани у тонусі за допомогою інформаційних запитів, відстеження наслідків корупційних скандалів. За словами одного з учасників дискусії, «у нас є принципова позиція в роботі, а не стратегія».

«А щодо формальних коаліцій – їх у нас не існує. Якщо мова йде конкретно про якісь такі, типу, уже речі більше уніфіковані і доведені до пуття. Це все на рівні співпраці окремих людей з окремими людьми. Крім якихось випадків геть одіозних ЗМІ не було такого, наприклад, щоб я комусь відмовлялась допомогти або... Інша справа, що є ЗМІ, з якими ти співпрацювати не хочеш і ідентифікувати себе з ними не хочеш».

(Учасниця 5)

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

У цілому, корупційний профіль Закарпаття не дуже відрізняється від решти регіонів: **хабарництво, розтрата та нецільове використання бюджетних коштів, побутова корупція, тендерні махінації, незаконне відчуження землі** тощо.

Проте, звичайно, є певна специфіка. Насамперед вона пов'язана з тим, що Закарпаття межує з чотирма

країнами. Відповідно, одним із найголовніших джерел корупції тут є **кордон і митниця, на яких основною проблемою є контрабанда та хабарництво**. Під час дискусії, зокрема, прозвучала репліка про контрабанду бурштину, яка є суттєвою локальною проблемою.

«Тому, що у нас є кордон. І 70% гучних корупційних скандалів пов'язані з чиновниками, які так чи інакше відносяться до контролю [митниці]... От з Чернівцями дуже багато спілкуюся, бо ми говоримо однією мовою, ми ще говоримо про те, що Москаль у вас був і пішов, а в нас ще є, так само кордони, ліс, у нас угорці, в них румуни, усе те саме, спільні теми по прикордонню».
(Учасниця 2)

Другою, характерною, на думку учасників фокус-групи, особливістю закарпатської корупції є **клановість та/або кумівство**. І це, по-перше, призводить до непотизму, по-друге, значно ускладнює

процес розслідувань антикорупційникам, оскільки майже немає інсайдерської інформації, усі з усіма неопублічно «пов'язані».

«Мені знадобився рік, мінімум, у професійній діяльності журналіста, щоб зрозуміти, що Закарпаття – це не Кіровоградщина, що це не бандитський Дніпро чи Харків, це те тихе болото, де стільки чортів водиться. І ти не знаєш хто з них кому брат-сват».
(Учасниця 3)

«Вони всі пов'язані, якщо не напругу, то через одне рукостискання. Якщо вони один з одним не працюють, то вони все одно на одному дні народження гуляють».
(Учасник 10)

«Оскільки я працюю на всеукраїнському... я знаю специфіку своїх колег з інших регіонів. І якщо вони говорять: «це заявив в Одесі Труханов», це точно злиття інформації проти цього політичного клану. Якщо у нас щось десь якийсь політик, який публічно протистоїть ось цьому політичному клану – завтра може бути заява від цієї людини, яка скаже: «А Вітя молодець!».
(Учасниця 2)

Побутова корупція у вигляді хабарництва присутня, за словами експертів, усюди, де є повноваження на вирішення якихось життєво важливих побутових питань: у медичних закладах, у дитсадках і школах, у паспортних столах тощо. Декілька разів учасники фокус-групи згадували про те, що від корупції дуже потерпають приватні підприємці.

Цікаво, що під час дискусії в Ужгороді експерти підкреслюють, що саме люди, а не чиновники, є джерелом побутової корупції. Експертка, яка висловила цю думку, вважає, що це притаманно усім українцям, проте закарпатцям – особливо. На її погляд, до хабарництва людей підштовхує бажання зробити щось швидше, зручніше, ніж це встановлено правилами тієї чи іншої установи.

«Хабарництво. Це освіта, садочки, школи, паспорт зробити, це отакі от. Побутова корупція полягає в тому, що переважно ініціатор не чиновник. Твої знайомі будуть тобі плакатись на погану державу, на поганих корупціонерів і так далі, і коли доходить до того, що вони мають можливість щось швидко зробити, або обійти процедуру, вони однозначно самі будуть ініціаторами цього хабара. Вони будуть самі питатися як це можна вирішити – о, в нас черга в садочку, ти ж розумієш, цей, давайте я з вами договориюся. От паспорт мали зробити, от ні, вона піде, буде давати, пропонувати ці гроші, в нас самі ці люди. Легенди про закарпатців, про баранів, яких возили у Київ, бо там діти поступали в університети, вона не просто так взялася, насправді. В нас є отой жарт, що ми любимо «по-бистрячку» це все вирішити. Я розумію, що це загальноукраїнська проблема, але в нас це є».
(Учасниця 2)

Тема **поборів у школах і дитсадках** викликала в експертів дуже великий резонанс. Багато років дитсадки та школи були істотно недофінансовані, діти навчались у невідремонтованих класах, підручників, посібників, шкільного приладдя, меблів та іншого катастрофічно не вистачало. Керівники дошкільних і навчальних закладів зверталися до батьків з численними проханнями про фінансову допомогу «у фонд групи та дитсадка / класу та школи». Система дофінансування батьками закладів існувала багато

років і стала настільки звичною та стабільною, що навіть після розгортання децентралізації та початку нормального фінансування учбових закладів, учасники цієї схеми – Департаменти освіти, районні управління освіти, керівники закладів та, що найдивніше, батьки не можуть зупинитися. Деякі не лише продовжують здавати необліковані гроші у «фонди», а й примушують, соромлять тих батьків, які не в змозі або не хочуть здавати гроші.

«Конкретно ті люди, які є ініціаторами побутової корупції, у них мотивація дуже благородна – я це роблю для своєї дитини. Я просто зараз трошки дотична з цим, я думала, що це частково легенди про те, що є хворі на голову батьки, які говорять: «знімаємо паркет, тут має бути вікно, ми вирубаємо, тут закладаємо вікно, тут рубимо вікно, треба новий бойлер, нову посуду, бо я не хочу, щоб дитина їла з цієї посуду», хоча вона абсолютно нормальна. І це все просто пре, і ти на це дивишся і наче це якась, не знаю, проказа, чума і вона розповсюджується. Тому що, коли ти кажеш: «Ти ненормальна, на це держава дає гроші», а вона каже: «Ви не любите своїх дітей. . . » І коли от ці активні, ініціативні угруповання збираються в якійсь одній площині, перетинаються з керівництвом навчального закладу, незалежно – садочок це чи школа, це просто ядерна зброя».

(Учасниця 2)

Але, звичайно, **найбільшу вигоду від цих поборів отримують чиновники сфери освіти та керівники дитсадків і шкіл**. За словами експертів, батьки не розуміють, що кошти, виділені на освіту та невитрачені на справжні потреби навчальних закладів, все одно кимось привласнюються, і ці гроші

не підлягають жодній звітності. Тобто батьки можуть лише сподіватися на цільове та чесне використання коштів, оскільки проконтролювати витрати майже неможливо. Цим успішно користуються «збирачі», прикриваючись власним бажанням батьків покращити умови, у яких перебувають їхні діти.

«Напередодні 1 вересня ми робили опитування серед ужгородців, молодих батьків. Така проблема була: «Підручниками не забезпечили і як ви з цим, десь ходите, вимагаєте? «Та ні, купуємо». Я кажу: «Але ж держава зобов'язана забезпечити, це ж підручники». «Ну а як же своїй дитині не купити?». І все. Я кажу: «А керівництво школи?» «А керівництво школи ще дякує, нормально все». Ця стратегія, що дитині треба допомогти, її треба всім забезпечити, це використовують. Але, коли я наприклад, як журналіст, прийду в цю школу, скажу, дивіться, у вас тут батьки купують, скажуть: «А ми їх не змушуємо. . . ».

(Учасник 9)

«Відповідь на ці питання на поверхні – керівнику навчального закладу набагато легше розпоряджатися невідзвітними коштами батьків, ніж потім звітувати про кожну копійку з тих, що виділяє міська рада. Я чула про це від своїх колег і на Закарпатті, і на Київщині, Львівщині і Сумщині, Харківщині, про те, що навіть директори шкіл, які мінімально користуються бюджетним коштом, потім отримують типу премії за невикористання бюджетних коштів».

(Учасник 9)

«Сходив одного разу на батьківські збори. Почув фразу, що цих батьків [які не здають гроші] треба вивісити на дошку ганьби тому, що вони не хочуть скидатися по 800 гривень на пластикові вікна. Я хотів відкрити рота, але потім промовчав, але в мене на руках програма енергоефективності, розроблена для усіх садочків, у якій написано, що в цьому році будуть поміняні вікна у цьому садочку. Я просто потім зайшов до завідувачої садочком, показав цю програму, кажу, покажіть їм, бо. . . Як виявилось ще пізніше, батько цих ініціаторів займався установкою пластикових вікон. Тут потрібна корупція: гроші списуються з бюджету... Я потім по цій бюджетній програмі перевірів, мені стало цікаво скільки грошей на це виділяється, потім порахував, що як мінімум у два рази ціни завищені».

(Учасник 9)

Експерти наводили також приклади абсолютно нахабного **здирництва з боку чиновників, коли вони вимагають «відкати»** просто за підпис як представника того чи іншого управління, по суті – **за виконання своїх службових обов'язків**. Одна з учасниць фокус-

групи розповіла про те, як керівник департаменту обласної адміністрації вимагає «відкат» за отримання Закарпатською спортивною федерацією матеріальної допомоги від закордонного партнера.

«Від нашої області потрібен був просто підпис нашого начальника в ОДІ, просто підпис на документах, аби цей реманент без проблем провезти через кордон. Більше нічого, ні коштів, нічого, вплоть до того, що ми там мали сплатити, але він цього не робить, бо йому потрібен відкат і це говориться прямим текстом, у сумах, з відсотками і так далі. І у підсумку спортсмени просто цей реманент розкладають по своїм сумкам і завозять як власний, як такий, з яким вони їздили на змагання. Тому спортсмени, які досягають результатів в Європі і світі, мусять займатися отакою от діяльністю, аби мати чим грати».

(Учасниця 3)

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Під час дискусії щодо взаємодії з державними структурами учасники переважно говорили про рівень публічності, а не про сприяння антикорупційній діяльності активістів. Проте готовність представників місцевих органів самоврядування та силових відомств

коментувати свою діяльність журналістам частково є показником відкритості та прозорості їхньої роботи.

За словами експертів, найбільш відкритою для журналістів є Ужгородська міська адміністрація та рада, зокрема, мер і його заступники.

«Міська рада зараз дуже відкрита до коментарів. Мені здається, мер зараз 2 години на день витрачає тільки на коментарі. І заступники мера. Тобто вони коментують всьо і вся».

(Учасник 7)

«Це не зменшує масштаби корупції в Міській раді, але коментувати вони коментують».

(Учасник 1)

З керівництвом Закарпатської обласної адміністрації, стверджують журналісти, ситуація є іншою. Це зумовлено персоною голови ОДА. На думку місцевих експертів, у публічній площині він поводить себе радше як політик, ніж чиновник. Тож

він є відкритим для журналістів, проте ця відкритість є вибірковою, в залежності від особистої прихильності губернатора до конкретного ЗМІ або журналіста. Він дозволяє собі грубо поводитись із представниками преси або ігнорувати їхні запитання.

«Жоден чиновник міськради не дозволить собі агресивно поводитись із журналістом, якщо відкритий до преси мер. Інша ситуація в ОДА. Якщо губернатор агресивно налаштований, вони собі теж це дозволяють, тому що вони знають, що вони по шапці не дістануть зверху».

(Учасник 7)

«Більше інформації дає, наприклад, губер. Я думаю, навіть не всі журналісти в курсі, хто там у нього заступник, а от він дає, про що говорити і не лише місцевим ЗМІ. Я думаю, всеукраїнські більше смикають його, бо вони більше знають, про що він там розказує».

(Учасниця 5)

«Як журналісту є просто велика ймовірність що він тобі просто нахамить, якщо ти будеш його дожимати».

(Учасниця 2)

«Він тебе пошле».

(Учасник 7)

«У нього є списки журналістів, які не угодні на рівні прес-служби, і ми це знаємо чудесно – які канали, хто що».

(Учасниця 2)

Журналісти скаржаться, що працівники обласної адміністрації наслідують приклад керівника щодо поведінки, а до того ж взагалі не вважають за потрібне надавати публічну інформацію та коментарі.

«Ну, наприклад, той же Ерфан [Начальник управління молоді та спорту] – він нічого не коментує».

(Учасниця 2)

«Ні-ні, керівництво коментує. А якщо говорити про структурні підрозділи – там інша система. Вони взагалі не розуміють, що вони мають бути публічними. Вони іноді проводять заходи загальнообласні, які навіть самі не анонсують».

(Учасниця 5)

«От в мене неодноразово, коли був візит президента і так далі. Мені було простіше додзвонитися в прес-службу Адміністрації президента і отримати щось там, ніж отримати інформацію від нашої ОДА. Тому що вони там працюють більш чітко, звичні до роботи з великими масивами журналістів і їх запитів, вони реагують спокійніше. Тут у нас починається канітель».

(Учасниця 5)

Обласна прокуратура, за словами журналістів, зовні є відкритою до співпраці з ними, але якщо треба прокоментувати щось неоднозначне, «незручне», від них важко отримати інформацію.

«Якщо говорити про обласну прокуратуру, наприклад. У мене ніколи не виникало з прес-службою... [проблем]».

(Учасниця 3)

«Так, до речі».

(Учасник 7)

«Тому що ви не ставили запитання, які би були незручні».

(Учасниця 5)

«У мене виникали, наприклад, питання, чим закінчилися попередні справи. Вони навіть дуже морозилися. І про запити теж казали, що це не публічна інформація. Слава Богу, що ми тепер маємо реєстр судових рішень».

(Учасник 6)

СБУ, скаржаться журналісти, взагалі дуже важко змусити дати коментар. До того ж прес-служба СБУ є неоперативною, дають інформацію через 2-3 дні після події, коли ця інформація вже є неактуальною.

«Зазвичай ці коментарі дуже сухими виглядають. Речення неповні, ти починаєш щось питати – “я не можу відповісти на це”, посилаються на держтаємницю».

(Учасник 4)

«СБУ в нас некомунікабельна структура в області, тобто, жодного слова, жодної коми без погодження з Києвом ніхто нічого не скаже. І в основному звертання до СБУ йде з проханням: «Дайте, будь ласка, коментар, що ви не коментуєте». Спочатку СБУ сміялося. Я кажу: “Ні, мене влаштує такий коментар”, це вже сигнал до Києва».

(Учасниця 5)

Що стосується, власне, співпраці з правоохоронними органами на антикорупційному «фронті», за свідченнями закарпатських активістів, вона майже повністю відсутня. Вся інформація, яку журналісти «накопують» на місцевих корупціонерів, залишається лише на сторінках

їхніх видань або в телепередачах. Максимум – це відкриття кримінального провадження, яке згодом закривається через невідомі причини або звільнення з подальшим відновленням на посаді. Тобто, за словами антикорупціонерів, реальних результатів своєї боротьби вони не бачать.

«Немає фактично результатів нашої роботи. Все, що ми робимо і показуємо, воно в кінцевому результаті ні до чого не призводить. Люди лишаються при посадах».

(Учасник 6)

«Так, 50 відсотків – це взагалі ніякої реакції, 50 відсотків – це реакція – відкрите провадження, і потім успішно забуте».

(Учасник 7)

«Дуже-дуже рідко якась реакція компетентного органу, маю на увазі, якщо ми говоримо зараз про лісове господарство. Ну там, не знаю, умовно – по шапці дали, звільнили – це максимум».

(Учасник 6)

«В більшості – відсторонили і потім повернули».

(Учасник 1)

«Треба бути дотошним, наполегливим для того, щоб моніторити ситуацію далі. Людину можуть звільнити і перепризначити на аналогічну посаду. . . І ще дати премію за то що ну. . . "ти терпел, чувак, на!"».

(Учасниця 5)

«От в мене якраз у цьому проблема найбільша – це реакція. Тому що звернення до правоохоронців – це якби добре, але правоохоронці можуть відреагувати, а можуть не відреагувати. Так, в мене була практика, коли порушувалися провадження, але, знову ж таки, ці провадження або не доходили до суду, або в суді вони розвалювалися, або ще таке, що там якийсь символічний штраф».

(Учасник 1)

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ

Відсутність результатів. Уся антикорупційна діяльність місцевих активістів та журналістів впирається у відсутність результатів. Учасники

дискусії зауважували, що майже вся їхня робота наразі здається їм даремною, при тому, що, виконуючи її, вони іноді ризикують власним майном/здоров'ям/життям.

«В нас все дуже гучно стартує, але не пам'ятаю жодного випадку гучного старту і логічного завершення. Тому доводиться кілька разів піднімати одну і ту ж тему в продовженні і показувати, що нічого не рухається».

(Учасник 6)

«Дуже мало справ. Купа гучних заяв про те, що після перешкоджань журналістам відкривають кримінальні провадження проти тих об'єктів, тобто до суду, фактично от зараз один вирок, за всю історію Закарпаття, за 25 років був винесений, і це було там рік умовно. За місяць його зразу випустили. Тобто, це був один прецедент. От, в моєму випадку, напевно там справ 9 починали про перешкоджання професійній діяльності – жодна до суду не дійшла».

(Учасник 7)

«Ми багато їздили по лісах, і дотепер багато їздимо по лісах – там бувають різні ситуації: і просять залагодити, і різні варіанти. На жаль, всі ці справи закінчуються тим, що вони пропадають у міліцейських цих. . . ну зменшують нанесену шкоду і так далі, і врешті-решт практично нікого не притягають».

(Учасник 8)

Детальніше ми описували цю проблему в розділі III. Взаємодія з державними структурами. Відсутність вироків, штрафів, фактів позбавлення повноважень, звільнень корумпованих чиновників породжує у них відчуття безкарності та зводить нанівець усю діяльність антикорупціонерів.

Страх. Складність журналістських антикорупційних розслідувань полягає, на думку учасників ФГ, у тому,

що для сюжетів – газетних і тим більше телевізійних – потрібні реальні люди, які погодяться розповісти про корупційні порушення на диктофон або на камеру. Це стосується і населення, і експертів та самих журналістів. Адже в Ужгороді проживає 115 тис. населення, усі усіх знають і ніхто не погоджується робити різкі заяви проти шахраїв. Про небезпеку для журналістів детальніше у наступному розділі.

«Знайти у нас спеціалістів, які грамотні, досвідчені, які компетентні, які будуть говорити правду, — дуже важко. В нас свого часу сюжет по контрабанді вловився, тому що ми не знайшли спеціаліста, який готовий сказати, що по факту, я почула тричі, що контрабанда цигарок українській економіці не шкодить на такому містечковому рівні. Тобто так, там політичні ризики і тому подібне, але вони мені це говорять, в мене є аудіозаписи, кажу: «Ви готові це сказати?», кажуть: «Ні, я не готовий». І ти впираєшся в те, що в тебе не має спеціаліста, який це озвучить, а той, хто це озвучить, не має того авторитету, щоб із його вуст це звучало і було схоже на якесь вже розслідування».

(Учасниця 3)

«Більше того, для висвітлення цих тем приїжджає команда з Києва сюди, а це не роблять навіть власкори, і взагалі є певні теми, за які не будуть братися місцеві журналісти, тому що їм тут жити далі. Не всі про це говорять вголос, який не завжди це розуміє, «а ти можеш в прямому ефірі з таких-то, таких-то питань?», «а ти знаєш, що з цих питань сюди вже приїжджали знімальні групи з Києва, з 5-6 каналів?», і ти розумієш чого вони приїжджали, і ти говориш: «Ні, я з цього приводу не буду ані говорити, ані писати». І тебе починають розуміти, це теж специфіка, ми знову повертаємося до моменту наскільки ти захищений у своїй професійній діяльності. Поки що така реальність, можливо, колись це зміниться, але не факт, що на нашій професійній долі це станеться».

(Учасниця 5)

Високий рівень толерантності до корупції та інфантилізм населення.

Байдужість та інфантилізм. За словами експертів,

до антикорупційних розслідувань пересічні люди ставляться байдуже, їм або нецікаво, або вони зневірилися у тому, що зміни можуть відбутися.

«Є платформа соціальних мереж, там, звичайно, люди більш активні, але, звичайно, за моїм особистим спостереженням, 99, 9 % тих людей за межі Фейсбуку ніколи не вийдуть, тобто, або це буде зачіпати їхні права та інтереси, от, прямо, конкретно їхні, адресно. . . ».

(Учасниця 5)

«Потому что их очень часто касается вопрос коррупции и так дальше, в плане защиты от коррупции, скажем так. Когда непосредственно человека касается, он сам бежит. Вот, бежит в объятия, а когда, к сожалению, не касается, то процентов 80 люди инертные абсолютно и ждут этого момента, когда же их коснется. Получил яркий пример, там и суд выиграла, и уголовные дела возбуждены, но...».

(Учасник 8)

Але, за спостереженнями експертів, навіть у випадках, коли порушуються інтереси мешканців міста, багато хто намагається перекласти вирішення проблеми на журналістів. Люди вважають, що

вони свою справу – повідомлення – вже зробили, а розбиратися та добиватися виправлення ситуації повинен хтось інший, бо це займає час, гроші тощо.

«Але, з іншого боку, ніхто не відміняє того, що ти журналіст, йди й зроби. «Що ви нічого не робите?». . . є претензії».

(Учасниця 2)

«Нам, наприклад, щодня в редакцію телефонують і розказують про якісь подібні речі, і коли ти кажеш, без питань, ми до вас ідемо хоч прямо вже, але ви нам маєте це розказати на камеру, показати і так далі. . . “Так я ж вам подзвонив”. . . ».

(Учасник 8)

Толерантність до корупції – це окрема тема, тому що люди часто не розуміють, що є корупцією, а що – ні. Вони вважають корупцією розкрадання грошей з бюджету або роздачу міської землі. Проте невеличкий хабар для прискорення отримання документів або

подяка лікарю, який працює в державній установі, абсолютно не ідентифікується ними як «корупція». Люди не вбачають у цьому злочину, наполягають на «нормальності» такої поведінки, тим самим підживлюючи щоденну побутову корупцію.

«Перекопати людину, що коли ти пропонуєш [хабар] – ти корупціонер і ти є джерелом корупції, і це може з маленького містечкового перерости в більш глобальне, – категорично не сприймається. Це щось таке фантастичне...».

(Учасниця 3)

«Ще є питання статусності, коли ми в 2014 році зробили цю організацію, приходять людина, і каже: «В тебе ніколи з корупцією не вийде, я по статусу собі не можу дозволити прийти до лікаря, чи до освітянина і не лишити йому щось. Я можу собі це дозволити, значить я виділю ці 200-500 грн, які для мене не є проблема. Якщо я піду, не дам, то про мене будуть говорити, що я втратив статус...».

(Учасник 9)

Учасники фокус-групи вважають, що необхідно продовжувати просвітницьку діяльність серед населення як професійно, шляхом висвітлення засад, причин, винуватців і результатів корупції через ЗМІ,

так і в особистому порядку: розповідати знайомим про корупцію, переконувати їх не брати участь у корупційних схемах, не потурати їх відтворенню.

«Інформування. Іноді не вистачає певних знань одній людині, щоб вона змогла доступною мовою донести цю інформацію. На прикладі побутового, коли сказали, що народ, крім того, що зробили євроремонт у класі, який до цього був зроблений попередніми батьками, все було ок, давайте ще зробимо новий майданчик для класу. А це початкова школа, з якої діти підуть. То єдиний аргумент, який спрацював, щоб зупинити ось це “давайте будувати, давайте збирати” – давайте напишемо запит в міськраду, про те, що є конкретні потреби, об’єктивні потреби».

(Учасниця 2)

«То я перше, що зробила, я своїй кумі розтлумачила, кажу: «Донеси інформацію [до решти батьків у класі, де навчається дитина], що буде не 5 з чимось, а 7, 6 млн виділяють, вже все підписано, щоб це враховували. Ти маєш максимум отримати з того, що тобі дає держава, а вже потім, якщо ти хочеш щось-щось-щось, то вже консолідуєш думки кожного обов’язково приходять до якоїсь згоди».

(Учасниця 2)

Треба консолідувати зусилля юристів, журналістів та активістів, які борються з корупцією на Закарпатті, вважають експерти.

«Я – наоборот – за консолідацію в этом вопросе, как громадських організацій, так и средств массовой информации. Почему? Потому что вообще огласки боятся очень многие люди, сейчас огласка наиболее устрашающий фактор, поэтому, говорю, что было бы очень даже неплохо».

(Учасник 8)

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ЖУРНАЛІСТІВ ТА АКТИВІСТІВ НА ЗАКАРПАТТІ

Учасники дискусії стверджували, що особливої небезпеки пов’язаної з веденням антикорупційного розслідування, вони не відчують, бо далі погроз справа, зазвичай, не йде. Але, як ми вже з’ясували,

місцеві журналісти, за їхніми ж власними словами, завжди пам’ятають про те, що їм тут жити та не лізуть на рожен.

«Є момент, коли вони розуміють, що ти підеш далі, і вони просто тебе не зачіпають. Прийшли молоді люди, яких вони не впізнавали – знімальна група – і тут уже можна було розвернутися від всього щирого серця. Там він уже не втримався. Він мене пам’ятає по старих справах, знає, що в мене вже були кримінальні справи попередні рази, але отаких якихось моментів аж геть небезпеки – в нас таке насправді рідко відбувається. Оці погрози, оце все – воно нікуди нікого не приводить».

(Учасниця 2)

«Це теж, до речі, далі Фейсбуку часто не доходить».

(Учасниця 10)

«Ті, хто погрожує – вони ніколи не переходять до діла. В Ужгороді, принаймні».

(Учасник 7)

У журналістів-телевізійників є свій «запобіжник» — включена камера, тому усі погрози, які лунають на їх адресу, вони майже завжди мають змогу зафіксувати.

«Ну, тобто, як правило, ми виставляємо відео з цими погрозами. Телевізійному журналісту це простіше, тому що там завжди включене відео. В мене таких випадків – мільйон просто».

(Учасник 7)

«Телевізійникам простіше, це правда».

(Учасниця 2)

«Є і відеодокази цих погроз, і все, але реакції правоохоронців все одно немає».

(Учасник 7)

Випадки, коли журналістам погрожують ізалякують, звичайно, трапляються, проте це, зазвичай, пов'язано не з корупцією.

«Люди, які можуть спалити машину або розбити вікно на машині – такі прецеденти теж були. Декому палять машини, ну мені, слава Богу, поки лише б'ють вікна. Це не обов'язково буде якийсь чиновник. От ми там робили про проституцію і мені погрожували проститутки. Мовляв, у них є зв'язки з чиновниками, які мені зроблять проблеми!».

(Учасник 7)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Більшість учасників ФГ не знайома з текстом антикорупційної стратегії або має доволі слабке уявлення про її засади.

«Відверто, я особисто – ні».

(Учасник 9)

«Я дивилася це по діагоналі, але це великий програмний документ, там треба дивитися з роз'ясненнями і з тим усім, що описувалось. Це реальна програмна штука, тому, що продивився – зрозумів, що будемо боротися на таких-то на таких-то, це треба вчитуватися, з цим треба працювати».

(Учасниця 2)

«Я це теж не чув, але я не бачу сенсу. Цих вже стратегій, в кожній міській раді, уже скоро може і в сільській раді буде антикорупційний... І це все... У мене вже дежавю 2007 року...».

(Учасник 4)

Місцеві експерти вважають, що в стратегії має бути врахована специфіка регіонів або прописана стратегія для окремих тем, спільних для декількох регіонів. У якості прикладу вони навели «кордон» — заходи, які мають використовуватися під час боротьби з корупцією на митниці, є актуальними для усіх прикордонних областей, вважають активісти.

Для того, щоб вироблена антикорупційна стратегія дійсно відповідала регіональним реаліям, на думку експертів, потрібно проводити кваліфіковані обговорення «на місцях».

«Ось ці окремі структури, які прив'язані до певної категорії діяльності. Вони можуть залучатися до конкретних проблем. А не всі... взагалі приходьте всі, всі прийшли, сфоткалися в сесійній залі. Міськрада відзвітувала у Фейсбучі і на розсилці, що всі прийшли. А потім, коли вже є рішення починаються коментарі від вузьких груп «а як так?», «а ми взагалі вперше чуємо», «чому не врахували це», «а ми ж говорили». . Це має фіксуватися обов'язково, хто, що, де говорив, для того, щоб можна було повернути трішки процедуру назад, бо цього не має».

(Учасниця 2)

У той же час пролунала думка, що Україні не варто «вигадувати велосипед», треба запозичити реально дієву стратегію, адаптувати її та імплементувати.

«Я противник створення велосипеду, я вважаю, що вже десь це конкретно придумали, нам треба це взяти, де воно успішно реалізовано, і уже працювати над тим, щоб воно було імплементовано у нас. . . . Погодьтеся, що якщо ми щось беремо і його удосконалюємо, це набагато легше, ніж ми починаємо...».

(Учасниця 3)

Показником успішності реалізації будь-якої антикорупційної стратегії, на думку закарпатських активістів, буде лише покарання — введення та реалізація адекватних санкцій за корупцію.

«Тому що коли пересічний громадянин боїться покарання гривнею – це спинає. Так само це має спиняти корупціонерів. Стільки було написано, сказано на камеру, свого часу цими чиновниками, які були після Майдану, які уже звільнились після Майдану. Але держава поки що не отримала в розпорядження жодної живої копійки. Є заблоковані, заарештовані, вилучені, акумульовані якісь матеріальні активи, які висять незрозуміло де мертвим вантажем, але це нам не дає нічого. Паралельно, на хвилі цієї боротьби з янучковістю, з'явилась купа антикорупціонерів і ніхто не може ідентифікувати, хто ті антикорупціонери. Можливо, ми трошки не тямимо в антикорупційній діяльності, можливо, для того, аби ми щось побачили, має пройти певний виробничий цикл, який в економіці дорівнює 7 рокам і вони його ще не пройшли...».

(Учасниця 2)

«Кількість посадок».

(Учасник 9)

«Рішення суду...».

(Учасник 4)

«Показати, що в певній галузі збільшилися надходження. Тому що ми розуміємо, що головна шкода корупції, що у нас крадуть більше, ніж дозволено. Не може бути 100% прибуток, частину з нього забирають, але якщо нічого не вкладають, то ми отримуємо постійний спад економіки».

(Учасниця 2)

8. ХАРКІВ

7 грудня 2017 року у Харкові була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил (місцевими активістами, представниками антикорупційних ГО, журналістами)

Завданнями фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активним учасником антикорупційної діяльності у регіоні та яким саме чином ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своїх містах;

- які корупційні проблеми є найактуальнішими у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;
- якими є особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у регіоні;
- які позиції харківських активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

У дискусії взяли участь 10 осіб (3 жінки та 7 чоловіків), серед яких були представлені активісти громадських організацій Харкова й області, а також журналісти, що спеціалізуються в антикорупційній діяльності. У ході дискусії більшість її учасників зазначила, що **особливістю активної громадської**

діяльності є наявність антикорупційної складової. Це зумовлено тим, що, на думку учасників дискусії, громадська діяльність в Україні пов'язана з розв'язанням проблем, які не вирішуються державою, а одною з ключових причин їх виникнення і є корупція.

«Надо понимать, что общественный деятель, так или иначе, борется с коррупцией. Вот сколько, наверное, есть организаций, тех, которые действительно работают».

(Учасник 2)

«Все борются!».

(Учасниця 1)

«Действительно, не просто так созданы, абы существовать, они действительно работают против».

(Учасник 2)

Проте, визнаючи надзвичайно широке поширення корупції, не всі учасники дискусії погодилися з тим, що боротьба з корупцією є елементом діяльності всіх громадських організацій.

Одним з факторів, який зумовлює таку ситуацію в громадському секторі, є особливості фінансування антикорупційної діяльності. Основним джерелом фінансування антикорупційних організацій і проектів є міжнародні фонди. На думку учасників дискусії,

існує певна специфіка у визначенні пріоритетних напрямків фінансування міжнародними донорами та розподілу грантових коштів. Зокрема, збільшення обсягів фінансування антикорупційної діяльності, на думку учасників дискусії, зараз призводить до збільшення кількості залучених до антикорупційної роботи громадських організацій, **які не завжди є компетентними й ефективними** у її реалізації.

«Сама схема. Мы открываем общественную организацию, помогаем, допустим... Вот, очень классная тема, все бежали на ВПЛ. То есть, помочь, там, доставить какие-то продукты, помочь, там, что-то оформить. Вот, это в какое-то время в 2014-2015 годах хорошо себя зарекомендовало, как игрок на этом рынке, могу сказать. И теперь уже, как совестному такому грантоисполнителю будут давать какие-то деньги. То есть, ты светился на паре форумов, что-то ещё. Потом ты думаешь: «Таак. Что сейчас модно? Тема ВПЛ уже подсыхает. Займёмся мы, антикоррупцией».

(Учасниця 2)

«У нас есть фонды международные, которые международную помощь оказывают. И они каждый раз меняют векторы своей... Да, вот, одна из участниц говорила, несколько лет назад в тренде была тема переселенцев. Потому что она, действительно, была одной из самых

больших проблем в Украине. Сейчас в тренде – борьба с коррупцией. И масса организаций, которые раньше занимались, там, я не знаю, белочками, бабочками, переселенцами, учили детей дорогу на зелёный свет переходить, помогали армии, они срочно начали писать проекты по борьбе с коррупцией. Зачастую сами. Они пишут эти проекты. Иногда выигрывают, а потом получается, что они не знают, как их реализовывать».

(Учасник 6)

«Я тоже сталкивался с ситуацией, когда мы подавались на конкурс и его проиграли. А те, кто выиграл, пришли к нам и попросили: «А шо делать?». То есть, это буквальная ситуация, которая у нас произошла. Я честно объяснил, что делать. Ну, чисто по-дружески. Но я не считаю, что это правильная история. Что одна организация должна заниматься всеми тематиками от, я не знаю, помощи беженцам, до антикоррупции, каких-нибудь экономических реформ и так далее. Вот это всё, я считаю, что люди занимаются просто ничем. Но есть проблема не только таких организаций. Есть проблема фондов, которые дают на это деньги».

(Учасник 7)

Зазначена специфіка пов'язана з відсутністю у переважної більшості громадських організацій чіткої спеціалізації та профілю роботи.

«Если в западных государствах устойчивая демократия, там традиции работы в частном секторе несколько другие. Как правило, там есть филантропы, фонды, которые из года в год помогают каким-то проверенным организациям. Та же самая, например, «Трансперенси интернешнл» занимается антикоррупцией, а «Гринпис» занимается экологическими проблемами. У них масса доноров, которые им дают деньги, потому что знают, что они делают что-то полезное. А у нас такой традиции нету».

(Учасник 6)

В Україні, на думку учасників дискусії, запорукою успішного отримання грантового фінансування є відповідність формальним вимогам і наявність успішного досвіду співпраці з певним донором.

«Появились прослойки между фондами и гражданскими организациями. То есть, фонд даёт здесь деньги, условно говоря, определённой организации, которая потом объявляет конкурс на проекты. И потом она уже принимает решение, кому давать, кому нет. Дают постоянно одним и тем же».

(Учасник 4)

«Ті, хто вміє правильно оформити документи для тих, хто дає ці гранти, от, вони і отримують».

(Учасник 3)

«Потому что фондов и других организаций, которые являются грантодателями... Есть пул организаций, которым они дают деньги постоянно. Причём, дают деньги на антикоррупцию, на ВПЛ, на образование, на танцы, на рисование, вот, на всё. Одной организации».

(Учасник 7)

Надзвичайної уваги вимагає інший аспект розподілу грантових коштів, який можна охарактеризувати як **фінансову недоброчесність у сфері відносин із міжнародними організаціями** й іншими донорами. Проявами такої недоброчесності

можуть бути як нецільове використання коштів донорів, так і відверто корупційні дії, що можуть ініціюватися **всіма сторонами, залученими до процедури виділення й освоєння грантових коштів**.

«Речь может идти о непрофессионализме. За эту тему хватаются, потому что на ней есть возможность выиграть. А на чём-то другом это сделать сейчас сложнее. Они берут. Где-то делают лучше, где-то делают хуже, где-то прикарманят деньги».

(Учасник 6)

«Предположим, 10 или 5 тысяч. Какая разница, если эти деньги не дойдут до конечного получателя. И функции, которые должны выполнять эти деньги и услуги, которые должны

предоставляются, это уже, я считаю, как минимум, нечестная игра. И 10 тыс. , ну, 5 тыс. , к примеру, даётся за час работы. Хорошо. Тысяча гривен за 10 часов тренинга. Это можно 10 тыс. срубить. Этот человек работает как ФОП. Потом у тебя с ним негласно: «Слушай, ты придёшь, ты там что-то порасказываешь, а мне за это штук 5 отвалишь». Ну, к примеру. Примерно 50/50. Это коррупция в антикоррупции получается. К примеру, обед, классная штука, вообще. Можно считать по 200 гривен на обед, кофе-брейк и всё такое. А сколько из этих денег дойдёт до нужного рта».

(Учасниця 3)

«Есть ещё одна проблема. Но мало кто говорит. Когда выделяются грантовые деньги, не обязательно на непосредственного исполнителя. Иногда это промежуточный какой-то. Как уже говорилось. Кто честно скажет, какая часть выделенного гранта возвращается администрации фонда-распределителя?».

(Учасник 1)

«Иначе они тебя забракуют, когда ты будешь в следующий раз, когда будешь».

(Учасник 5)

«И это реально так».

(Учасниця 2)

«Потому что я разговаривал с людьми. И я знаю, что по целому ряду фондов, которые являются распределителями грантовых средств по Украине, существует такая практика возвращения части выделенных средств обратно».

(Учасник 1)

«Я не сталкивался. Но слышал».

(Учасник 6)

«Вот. Через структуры, которые они подставляют для выполнения технических работ. И так далее. Но часть этого возвращается к менеджерам фондов».

(Учасник 1).

Проте фінансування антикорупційної діяльності не обмежується лише грантами та коштами міжнародних донорів. Є приклади як залучення коштів зацікавлених підприємців, так і власних ресурсів.

«Собственными средствами. Всё. Я лично содержу сам свою организацию. За счёт своего бизнеса. И всё».

(Учасник 2)

«У меня тоже, пожертвования от бизнеса».

(Учасник 1)

Ключовою відмінністю між використанням грантових коштів міжнародних донорів і пожертв бізнесменів / власних коштів є відсутність необхідності у звітуванні або спрощена його форма.

«Я не беру гранты, потому что я не хочу за них отчитываться. И, в принципе, мне достаточно пока».

(Учасник 2)

«У меня есть опыт и тот, и тот. Отчётность грантодателям жёстче».

(Учасник 7)

«И бизнесмены честнее. Они чётко требуют то, что им нужно. Это чисто отчётность номинальная».

(Учасник 5)

Більшість учасників дискусії, які мають досвід залучення коштів альтернативним грантовим, зазначає, що не відчуває тиску на власну діяльність з

боку суб'єктів фінансування, проте в ході дискусії було висловлено й альтернативну точку зору:

«Нет, ну, скажем так, есть организации, которые работают на заказ. Будем честными».

(Учасник 1)

Незважаючи на наявність певних розбіжностей серед учасників дискусії щодо джерел фінансування антикорупційної діяльності, основними її напрямками присутні вважають підвищення рівня правової /

юридичної компетентності громадян і їхньої поінформованості про корупційні прояви, що, на думку більшості активістів, є запорукою подолання корупції.

«Главное – это воспитание, как бы, я считаю, население информировать и все, иначе мы ее не поборем просто никогда, а кто не хочет, тот не хочет».

(Учасник 4)

Також до основних видів антикорупційної діяльності в ході дискусії було віднесено моніторинг судових засідань і прийняття рішень органами місцевої влади, заходи щодо підвищення рівня прозорості місцевої влади, аналіз статків чиновників і використання бюджетних коштів.

Учасники дискусії висловили спільну думку щодо системного характеру корупції, але не відносно її розуміння. Зокрема, були висловлені наступні думки:

«К сожалению, вот здесь я слышу в очередной раз подтверждение того, что все, кто называет себя борцами с коррупцией, абсолютно не представляют себе, что такое коррупция и как это выглядит. Потому что все, кто заявляет, что они борются с коррупцией, они борются не с коррупцией, а борются со взятками или другими инструментариями, которые являются следствием. Коррупция находится... существует в одном месте, она существует в Верховной Раде, когда по предварительному сговору принимается закон или группа законов, дающих возможность поступать так или иначе. Основная коррупция у нас лежит в тексте закона каждого. И выглядит она следующим образом. Юристы, люди с юридическим образованием, я думаю, сталкиваются с этим регулярно. Вот идет текст закона, а дальше идет: «кроме случаев» и перечисляются все случаи, которые нивелируют закон. И вот в тот момент, когда одна половина принятого закона позволяет, а вторая половина запрещает, появляется коррупция, появляется возможность трактовать или так, или так. Все остальное, о чем Вы говорите – это следствие. Когда берут взятку, это значит, что можно сделать либо так, либо так. И от наличия конверта с деньгами зависит какую часть утвержденного документа – закона или нормативного акта – применят в применимо к вам случае, конкретно. Вот в этом месте коррупция, все остальное – следствие, вымогательство взятки. Построение системы, когда людям дают документ и позволяют поступать или так, или так. Говорят: «Ну ты ж понимаешь, что за применение этого документа в том случае ты должен принести энную сумму денег». Все остальное, на мой взгляд – следствие. И до тех пор, пока мы не будем, говоря о коррупции, подыматься на этот эшелон, все остальное будет борьбой со следствием, а причина останется».

(Учасник 1)

«Вы немножко допустили ошибку в определении, вы сузили определение коррупции, потому что сказали, что коррупция – это когда закон предоставляет некоторые варианты, но я считаю, что не когда предоставляет некоторые варианты, потому что коррупционер может выбрать вариант, которого и нету в законе, и не могло быть, он может его просто обойти. Поэтому вот сужать не надо, мне кажется, это не совсем корректно».

(Учасниця 3)

«Коррупция – это ж не только получение денег, условно говоря, да? Коррупция – это взаимно услужность. Я ее так тоже вижу».

(Учасник 2)

Попри наявність розбіжностей у розумінні корупції учасники дискусії погоджуються з тим, що **переважна більшість пересічних громадян не розуміє всіх особливостей і тонкощів корупційних проявів, але толерує їх.**

II НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

Корупція, на думку учасників дискусії, є масштабним явищем, що **проявляється в усіх елементах суспільного життя**.

«Ну, Вы представьте... представительство любого человека... коррупция везде: она начинается, буквально, еще со входа в троллейбус. Да, вот? Она уже здесь начинается. Ну, вот, не выдали талончик и все, вот это – это элементы коррупционной связи».

(Учасник 6)

«Рано или поздно ты сталкиваешься с тем моментом, что есть вопрос, есть сложность действия. У тебя есть два пути: растянуть это на полгода, на месяцы, там, на 4 месяца, либо ты можешь, там, что-то где-то... Понимаете, коррупция на сегодняшний день в стране – это уже как самосуществующий организм, которого... ты даже уже не чувствуешь».

(Учасник 2)

«Коррупция начинается с роддома, как выше было подмечено, а заканчивается кладбищем. Да, а заканчивается кладбищем, потому что похоронные услуги, они уже монополизированы, которые мы все знаем. От начала и до конца своей жизни мы везде сталкиваемся».

(Учасник 5)

«Есть люди, которые говорят: «Как? Ты в Антикоррупционном совете? А зачем с ней бороться? А мне с ней хорошо, я могу решить с ней любой вопрос».

(Учасниця 1)

«У нас якраз виходить, ти їдеш, тебе зупинили, а ти їдеш на похорони, або ж на весілля. І тобі треба бігом доїхати, то ти радий дати будь-який хабар, бо тобі треба їхати».

(Учасник 3)

Як уже зазначалося вище, **корупцію** учасники дискусії розуміють як **системне явище**, пов'язане з високим рівнем толерантності до неї та наявністю

певного законодавчого підґрунтя, з одного боку, та неформальною корупційною ієрархією, з іншого.

«Где заложена коррупционная составляющая действий, где проявляется у нас бюрократия, условно говоря? Положения, инструкции, внутренние нормативно-правовые акты, выписанные Кабинетом министров, либо ведомственные. Что интересно, в Украине уже 25 лет создаётся целая структура».

(Учасник 2)

«У нас со времён Кравченко, если помните, был такой министр, который 2 раза стрелялся, он построил систему полную... Он уничтожил организованную преступность, которая в 90-х годах заполонила всю Украину. И на это место привёл ещё лучше организованную преступность под названием МВД. Ну, часть сфер, всё-таки, и существует...».

(Учасник 6)

«Коррупция – это система и система, которая, я уверен, инсталлирована в общество сверху. То есть, общество, там, имело какие-то предрасположенности, может, не супер, там, пассионарное или, там, достаточно патерналистское, но, тем не менее, эта система инсталлирована сверху, в том числе и законодательными актами, тяжёлыми регуляциями, все создано для того, чтобы было легче обойти через неправомерные действия. И я не вижу воли менять эту ситуацию, я вижу волю получать дальше коррупционную лепту и все остальное. Спускается вниз и, соответственно, там, до учителей, до врачей это все доходит – как бы, это нижний уровень, на котором там уже «бытовая» коррупция так называемая, когда мы уже сталкиваемся с этой системой».

(Учасник 7)

«Это стало национальным... это уже механизм... вот, как сейчас, если бы произошло что-то невероятное: там, упал метеорит или, там, еще что-то и коррупция исчезла бы, остановилось бы все в этой стране, то есть, не принимались бы никакие... это был бы паралич, машины не ездили бы, суды бы не работали».

(Учасник 6)

Говорячи про корупцію, учасники дискусії зазначають, що можна говорити про її прояви в рамках системи управління (державного/місцевого) та прояви, з якими стикаються пересічні громадяни.

Найбільш корумповані сфери, на думку учасників дискусії, пов'язані з перерозподілом бюджетних коштів.

«Потому что это через государственное предприятие делается. Знаете, почему? Потому что деньги, которые в чистых бюджетах... Социалку? Социалку не раздерибанишь. Там мониторинг. Там ещё попробуй это всё сделать. А, вот, создать коммунальное или государственное предприятие, дать ему деньги. И предприятие спишет на хозяйственные нужды... Какие, там, хозяйственные нужды?!? Стаканчики купить, бумагу. И так далее. Вот, расписали тебе эти деньги, ты ещё в убытке... «Без прибыли вообще!!! Нету денег у предприятия!», что мы дотируем с города, со страны, ещё откуда-то. Существует это. Оно будет покрываться кем? Мэром. Как будет бороться с этим следствие? Следователи будут получать за это определённые вещи. И так далее».

(Учасник 2)

«Органы власти местного самоуправления, которые могут дерибанить бюджет. То есть... Это их любимая деятельность. Рада – это орган коллективной безответственности. Это орган, через который легитимизируются уже принятые решения».

(Учасник 6)

Найбільш проблемними сферами на місцевому рівні в ході дискусії були названі **житлово-комунальне господарство, дозвільна система, міський благоустрій і громадський транспорт**.

«Куча разрешений. Вот это всё объединяется в так называемую разрешительную систему. Каждое разрешение, каждая справка – это деньги. И, как правило, необоснованные».

(Учасник 1)

«ЖКХ это не просто услуги, но и состояние коммуникаций, состояние инфраструктуры и так далее. Ну, то есть, в об щем смысле это вообще соединение тарифов с госзакупками определёнными. Это, вот, такая сфера. Не все осознают, что это следствие неудовлетворительного состояния коммуникаций либо инфраструктуры. И, как следствие, распилы и откаты...».

(Учасник 7)

Однією з найкорумпованіших сфер учасники дискусії вказано назвали **правоохоронні органи, з корупцією в яких можна зіткнутися як на системному, так і на повсякденному рівнях**.

«Я назвал бы правоохранительные... (оговорился, смех) правоохранительные органы. Почему правоохранительные? Потому что это насос. Это насос, который работает для отсоса денег у граждан и передачи их вверх. У нас очень любят, и любили, и сейчас это сохранились, называют эти органы силовыми, которые крышуют другие структуры. Рынок весь поделен. Практически всё, с чем они борются, они же всё это, фактически, и крышуют».

(Учасник 6)

«Она – главный хребет вот этой вот коррупционной вертикали. Это правоохранительная система в широком смысле. Причём, я отнесу сюда даже НГФС, в том числе, как налоговую бывшую. То есть, это такая... полу... Налоговая, это как бы, не силовой орган, это больше такой сервис. Должен быть. Но, по факту, там есть и налоговая милиция до сих пор. Хотя её нет, как бы. Ну, вот, вся система правосудия – это основные, в том числе и выгодополучатели и такие предохранители от развала этой системы. Коррупционной».

(Учасник 7)

На повсякденному рівні найбільш **проблемними для пересічного мешканця** Харкова й області, на думку учасників дискусії, є **медицина й освіта на всіх її рівнях**. На системному рівні корупційна складова присутня у непрозорому використанні готівкових

коштів із благодійних внесків батьків (освіта) та пацієнтів (медицина), які є не добровільними, а обов'язковими. На індивідуальному ж рівні в обох сферах трапляються випадки вимагання хабарів.

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

Учасники дискусії вказують на **низьку ефективність взаємодії з державними структурами й органами місцевого самоврядування. Запорукою взаємодії може бути лише вигода принаймні однієї зі сторін**, але антикорупційна діяльність ісприяння їй з боку органів державної та місцевої влади має найчастіше **декларативний характер**.

Взаємодія з депутатами різних рівнів та іншими політичними діячами, на думку більшості учасників дискусії, не повинна містити корупційної складової,

а взаємне використання є усвідомленим і певним чином взаємовигідним. Для антикорупціонерів вигода полягає в отриманні інсайдерської інформації, піарі та сприянні антикорупційній діяльності. Для політиків і чиновників вигодою від співпраці з активістами може бути отримання публічного розголосу, який використовується у конкурентній боротьбі, та піару. Проте така **співпраця здебільшого є кулуарною та не передбачає оприлюднення**.

«Отдельные депутаты Верховной Рады, которые, имея свой интерес, выступают партнёрами, помогают получить информацию, в том числе помогая сделать эту информацию доступной. Определённым образом. Понятно, у них есть свои, личные интересы, но они не настолько видны, как коррупционные. Мне, во всяком случае. Это позволяет мне с ними сотрудничать, считать их своими партнёрами».

(Учасник 1)

У контексті взаємодії з **правоохоронними органами** основною формою реакції на звернення антикорупційних активістів є **бездіяльність**, але випадки співпраці мають місце, хоча носять **ситуативний характер**.

«Подними вопрос. Да, просто, как журналист, заяви, что, вот, журналистское расследование, и ты вывел. Мы тебе всё принесём готовое. Сделай, оформи и принеси нам». Я говорю: «Что, повод нужен?». «Да. И денег дадим».

(Учасник 1)

«Наша организация регулярно обращается и в УЗЭ, и в аудиторскую службу, и в Антимонопольный комитет, и в НАПК, реже в НАБУ. Работают, они, конечно, отвратительно. Ощущение у меня яркое, что мы помогаем им зарабатывать. Они уже вышли на продвинутый уровень, сами звонят нам, говорят: «У вас там что? Давайте!».

(Учасник 7)

У зв'язку з можливістю **використання правоохоронцями отриманої інформації з корупційною метою** більшість учасників дискусії намагається до них не звертатися, а співпрацювати

зі ЗМІ, серед яких ключовими є інтернет-видання й інтернет-портали, а також власні інтернет-сайти й інформаційні майданчики.

«У нас раньше были средства массовой информации в Харькове, которые, так сказать, принадлежали бизнесменам, находившимся на приличной дистанции от власти или в оппозиции к власти. И за счёт этого можно было надеяться на хорошее информирование. В том числе и о коррупционных скандалах и так далее. Сейчас, я знаю, журналистов харьковских в Киеве гораздо больше чем в Харькове, потому что все валят в Киев. В Харькове ловить нечего. Получается, что сейчас средства массовой информации, которые могут информировать о коррупционных каких-то проявлениях, загнаны в нишу интернета».

(Учасник 6)

«Мы можем говорить ещё, что появились социальные медиа. И иногда в посте в Фейсбуке прочитаешь больше чем посмотрев ту же новость где-то там, в газете или по телевидению. У нас был опыт на примере Чугуевщины, когда мы выставляли в Фейсбуке информацию о коррупционном прошлом человека, которого хотели назначить на какую-нибудь ответственную должность. И после этого его не назначали. То есть, после скандала городской совет не голосовал за это».

(Учасник 6)

Традиційні місцеві та загальнонаціональні ЗМІ учасниками дискусії майже **не сприймаються як потенційний простір для оприлюднення результатів** антикорупційної діяльності.

«Это печатные и электронные издания, но это не средства массовой информации. Это бизнес-проекты политические. Политические бизнес-проекты».

(Учасник 1)

«Всё зависит от информации. Ну, громкие темы. Там, где селебритиз».

(Учасник 7)

Основними партнерами в антикорупційній діяльності для всіх учасників дискусії є ідейно близькі громадські організації, громадські рухи й окремі активні громадяни.

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТБІ З КОРУПЦІЄЮ

Одним із ключових факторів, який впливає на успішність боротьби з корупцією, на думку учасників дискусії, є активна громадська позиція мешканців міста, області та держави, яка фактично відсутня.

На рівні держави ключовими перешкодами для боротьби з корупцією є **недосконалість і недотримання законодавчих норм**, а також **відсутність бажання з боку представників органів центральної влади** провадити активну антикорупційну діяльність.

«Виявилася така цікава ситуація, що коли Янукович приїхав з Сінгапуру, тоді прийняли закон аналогічний сінгапурському закону. Ну, тут часто згадували сінгапурський досвід: посадив міністрів, посадив своїх родичів. Але у 2015 році цей закон розширили і, фактично, його так розмазали, що виходить, що є корупція, а є ще якісь зовсім інші неправомірні вигоди. І отут якраз і починається це плавання. Крім того, якщо брати досвід того ж Сінгапуру, тієї ж Румунії, то у нас настільки далеко буде... і, от, приклад того, що розкрила прокуратура НАБУ. Оце, що зараз там проблема виникла. Коли я задавав питання, що без зміни законодавства і скасування 370-ї статті Кримінального кодексу, нічого створювати ще один суд».

(Учасник 3)

«НАБУ, НАПК, Антикоррупционный суд. Они нафиг не нужны нашей власти. Но они вынуждены их создавать, потому что они выполняют требования, которые перед нами Европа ставит. И Европе просто надоело давать нам деньги, которые просто проворовываются и уходят в небытие».

(Учасник 6)

«Я приезжал в Минюст. Ты ему, чиновнику, показываешь закон, а он не смотрит даже на закон. Он советуется с начальником. Непосредственным. Всё. Ему некого здесь бояться. Телевиденья нету. Общественников нету. Ты один. Тебе никто не озвучит... Вот, когда простой человек».

(Учасник 4)

Відсутність ефективної антикорупційної діяльності та її результатів учасники дискусії пов'язують із так званою **«круговою порукою»** в органах центральної та місцевої влади.

«Щодо кругової поруки якраз на місцевому рівні. Дивіться, призначений суддя, призначений прокурор. Протягом трьох місяців згідно із законом забезпечуються квартирою. Значить він уже залежить від місцевої влади. Друге. Начальники міліції. Поліції. Узгоджуються згідно з Законом «Про місцеве самоврядування» з місцевою владою. Тобто вже йде кругова порука з самого призначення. Уже ніколи негодна людина не може бути призначеною на ці посади. І це питання якраз і залишається одним із таких, серйозних, які обмежують права інших людей, адже люди не можуть добитися реалізації якихось своїх прав».

(Учасник 3)

Загальна невисока оцінка ефективності судової системи не виключає її потенціалу в антикорупційній діяльності, але його нівелює система **сплати судового збору, який вважається непомірним і завищеним**.

«Суд, в принципе, как универсальный орган, помогает. Но до одного момента. Подать в суд и заплатить 640 грн. судебного сбора. Суд может помочь человеку. Но он где-то доступен, а где-то не доступен. И мы играем в ту игру сейчас, что суд будет доступен исключительно для богатых людей».

(Учасник 2)

«Апелляция ещё дороже. Кассация – вообще сумасшедшие деньги».

(Учасник 6)

У рамках судової системи, на думку деяких учасників дискусії, активізувався механізм протидії й опосередкованого перешкоджання антикорупційній діяльності у вигляді позовів про захист честі та гідності.

«У нас раньше была норма, что, если ты подаёшь иск, в котором ты выставляешь материальные претензии, то ты должен оплатить определённую процентную сумму от суммы иска. Правда, это тоже обходили. Но, это, по крайней мере, немножко останавливали. Сейчас эта норма не работает, потому как миллиарды выставляют».

(Учасник 6)

Відсутність ефективної взаємодії з владою, наявність суттєвих перешкод у веденні антикорупційної діяльності посилюються гострим відчуттям незахищеності антикорупційних активістів.

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Безпечні умови антикорупційної діяльності та безпека тих, хто нею займається, на думку учасників дискусії, можливі на даний момент лише якщо це

імітація, а не справжня змістовна та спрямована на боротьбу з корупцією робота.

«Заниматься правозащитной деятельностью профессионально, это, да – опасно, и, да, очень многие не хотят. Но у нас заниматься правозащитной деятельностью хотят все, потому что это выгодно. Вот, об этом уже говорилось. Антикоррупционной, сорри. Статус борца с коррупцией выгоден. Поскольку борцов с коррупцией не боятся, то это не опасно. Но опасаться может только тот человек, который может сложной коррупционной системе нанести реальный вред. На сегодня кто бы, что бы ни говорил, какие бы заявления не подавал, вред это приносит крайне редко».

(Учасник 1)

Протидія з боку опонентів антикорупціонерів у першу чергу **спрямована на завдання матеріальної, зокрема, фінансової шкоди**. Для

цього використовується широкий арсенал методів: від судових позовів до стягнення адміністративних штрафів.

«В отношении руководителя организации «Правники проти коррупции», преподавателя юракадемии, очень неплохого человека, женщины с активной жизненной позицией, подан иск о защите чести... О защите, собственно говоря, того, чего никогда не было. Иск подан о защите чести и достоинства. Там очень хорошие суммы ей ввалили. И мы долго искали, кто бы мог представлять это дело в суде, потому что юристы просто не хотели ввязываться во всё это. Поэтому необязательно бить кирпичом, можно бить судебным иском, выставлять суммы пятизначные. И это хорошо выбивает человека из этой сферы. Я думаю, что такие случаи будут и дальше».

(Учасник 6)

«Но ещё одна фишка начинается... Материально тоже бьют, но бьют технично: газом, коммунальными проблемами... То есть, начинаются сразу проверки, начинаются сразу: «Это незаконно...», то-сё, пятое-десятое... Сумасшедшие штрафы на это всё накладываются. Начинают давить вот таким образом. И ты, конечно же, переключаешься на домашние вопросы: «Чёрт возьми, и как это, что у меня проблемы такие?».

(Учасниця 3)

«На меня давят исключительно через коммунальные предприятия, это «Водоканал», ... Вот, только ты куда-то серьёзно вмешался, всё, на следующий день жди. «Водоканал», «ХТМ» придёт обязательно».

(Учасник 2)

Психологічний тиск чиниться шляхом **анонімних телефонних погроз і завдання шкоди майну** антикорупційних діячів.

«Ну, угрозы по телефону я не называю. Это само собой. Достаточно часто. Особенно самым рьяным. Анонимные, но очень точные, к сожалению».

(Учасниця 3)

«Главному редактору «Инсайдера» сожгли машину. На ХАЦ было нападение с нанесением телесных повреждений».

(Учасник 1)

Проте погрози фізичного насильства реалізуються та закінчуються не лише **тілесними ушкодженнями, а й летальними випадками**.

«Дали кастетом по голове и проломили череп. И, привет. Но, мне повезло, наверное, что я высокий. Что они ниже и снизу вверх били. Поэтому погасили силу удара. Поэтому оно как-то обошлось плюс-минус».

(Учасник 7)

«Я, кстати, хотел вспомнить о журналисте Клементьеве. Его год не нашли».

(Учасник 7)

«Он исчез. Я так понимаю, его убили, потому что он занимался – это было ещё при Януковиче или при Ющенко – коррупцией в правоохранительных органах».

(Учасник 1)

Бездіяльність правоохоронців і незахищеність антикорупціонерів дають підстави прогнозувати ескалацію насильства по відношенню до антикорупційних організацій і їхніх членів.

«К сожалению, будут. Потому что нет реакции на эти... нет реакции, значит это можно. Можно. Это нужно понимать. И я вам скажу, что это началось ещё с Киева, с истории с Шабуниним, с вот этими всеми его провокациями СБУшными. И когда не было на это реакции... В регионах это всё ещё хуже. То есть, в Харькове будут бить, а в районах области могут уже убивать. Вот, на данный момент. Потому что беспредел, вниз опускается, он увеличивается. Поэтому реакции нет. Я думаю, к сожалению, это будет продолжаться».

(Учасник 7)

Відсутність безпеки діяльності антикорупційних організацій і їхніх членів сприймається учасниками дискусії вкрай негативно, але не стає для них приводом припиняти свою діяльність.

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Зі змістом антикорупційної стратегії знайомі були лише кілька учасників дискусії, та й то поверхнево.

«Я смотрел что-то по диагонали».

(Учасник 7)

«Я по диагонали. Я не верю в стратегии».

(Учасник 3)

Учасники дискусії, зазначивши **декларативний характер антикорупційної стратегії** та її фактичну неефективність, заявили, що умовою її реалізації має бути зміна законодавства та механізмів його реалізації.

«Чтобы они работали, должна быть конституциональность государства хоть какая-то. Так это всё, ..., если честно. И болтология. И стратегия соответствующая. Это на мой взгляд. Но борьба с коррупцией, это всегда сверху вниз. Вот, всегда, я убеждаюсь, сверху вниз. Снизу вверх никогда эффективно это не было. Мы можем на своём уровне тут упираться, биться головой об стену и каких-то минимальных результатов тут добиваться. Но если нету централизованной системы по борьбе с коррупцией, нет реальной государственной задачи. Не формальной, в

виде антикоррупционной стратегии, а реальной, это всё до лампочки. Поэтому, я, наверное, всё-таки, «сверху вниз». И так, как это показывает мировой опыт. Только так это работает.

(Учасник 7)

«Стратегию должны написать специалисты, а не энтузиасты. И дальше, вот, как тёзка сказал, реализация должна идти строго сверху вниз. Пока наверху не будет явного политического и экономического интереса побороть вот эту систему, разветвлённую коррупционную, она всё равно останется на определённом уровне. В тех же Штатах, то «Боинг» («Boeing») взятками побеждает в тендерах, то «Локхед» («Lockheed»). Там есть коррупция, но на этом уровне. Она там и будет. В любой стране. А вот на более низком уровне её победить можно только волевым решением сверху. Сложно. Трудно. Но перед этим должна быть группа очень квалифицированных специалистов, которая напишет стратегию. А не, вот, эту концепцию. А стратегия – это: с такого-то по такое-то число делаем это, ответственный вот этот, за невыполнение вот такое вот наказание. И так далее. А то, что написано, это красивая идея. Это не стратегия».

(Учасник 1)

«Я згодна з колегами, що реалізація цієї стратегії повинна проводитися зверху вниз. Але розробка повинна бути кваліфікована спеціалістами і спочатку в низах. І знизу вверху. Тобто, навпаки».

(Учасниця 3)

Визначаючи вектори реалізації антикорупційної стратегії, учасники дискусії майже одностайно висловилися щодо вертикалі її реалізації, але не лише залученням адміністративної системи впровадження антикорупційної стратегії, а й

урахуванням міжнародного та регіонального досвіду. Треба не калькувати міжнародний досвід, а враховувати регіональну специфіку, що й забезпечить успіх реалізації антикорупційної стратегії.

«Я вообще не понимаю какая может быть стратегия, по борьбе с коррупцией? Типа, давайте, вот, мы через два года будем на 20% меньше воровать, а через 5 – будем на 40% меньше воровать. Есть закон, который предусматривает, как нужно поступать в соответствии с понятиями морали, права, честности и так далее. Это относительно концепции, стратегии и всего остального. Относительно того, сверху, снизу, сбоку или на боку, я думаю, что все эти элементы, они нужны. Мы вряд ли дождёмся... Ну, у нас очень большая вера, хотя мы говорим, что мы сильно отличаемся от России, у нас общество достаточно патерналистски настроено, и все до сих пор ждут, когда же придёт добрый Ющенко. Он построит такую систему, при которой все будут жить хорошо и честно. Оказалось, нет. Добрый Янукович – тоже нет. Добрый Порошенко – тоже нет. И не придёт. Я думаю, что мы вряд ли дождёмся, когда придёт добрый и честный. Потому что надо создавать условия, чтобы они пришли. Единственная прелесть от того, что мы интегрируемся в Европу, это то, что теперь деньги нам Европа даёт на определённых условиях. И под создание этих всех НАПК, НАБУ и других структур».

(Учасник 6)

9. ХЕРСОН

12 листопада у Херсоні була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил. У фокус-групі брали участь 10 осіб (7 чоловіків, 3 жінок). Серед присутніх були журналісти, які займаються антикорупційними дослідженнями, члени різноманітних громадських організацій, представники громадськості, які не займаються систематичною антикорупційною діяльністю, проте свого часу зайняли активну позицію у вирішенні міських проблем, пов'язаних із корупцією.

Завданням фокус-групи було отримати уявлення про боротьбу із корупцією в Херсоні, з'ясувавши:

- які корупційні проблеми є найактуальнішими у місті та хто є винуватцем цих проблем;
- хто є активним учасником антикорупційної діяльності, яким саме чином вони намагаються подолати корупцію у своєму місті,
- особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у Херсоні;
- позиції херсонських активістів щодо антикорупційної стратегії.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Щодо своєї місії та загального уявлення про те, з якими проявами корупції та яким чином варто і треба боротись, активісти Херсона висловлювалися досить чітко, що свідчить про певне системне бачення своєї роботи та розуміння ситуації в цілому. Ті з учасників дискусії, які цілеспрямовано займаються боротьбою з корупцією, вже обрали напрямки своєї роботи та чітко намагаються дотримуватися їх.

Основними двома напрямками роботи антикорупційників у місті є: 1) розслідування корупційних схем і надання їм розголосу, публічності та 2) розбудова громади, підвищення рівня громадської свідомості та грамотності, виховання громадян, які готові відстоювати свої права. Під час дискусії

було озвучено ще одну ідею, яка є важливою для загального процесу боротьби з корупцією: діяльність, спрямована на доведення до кінця антикорупційних справ задля створення прецедентів, які дадуть людям – як антикорупційникам, так і пересічним громадянам – надію на те, що ця боротьба має сенс, таке собі «світло в кінці тунелю».

За словами учасників дискусії, власне, організаторів – тих, хто безпосередньо та систематично займається боротьбою з корупцією, не так і багато. Проте, коли є потреба в масових діях, цим людям вдається організувати навколо себе активних містян. На думку експертів, важливим є навіть кількість, а хто саме долучається до боротьби.

«Как кадровая дивизия. Знаете, что такое «кадровая дивизия»? Когда не очень много людей, но в необходимый момент эта дивизия превращается в полноценный полк, потом количество снова уменьшается».

(Учасник 7)

«Как мне кажется, дело не в количестве, а в качестве. С троллейбусами мы начинали тупо вдвоем. Просто вдвоем списались случайно, за кофе это все обговорили. Потом к нам присоединились. В целом воевали достаточно активно, наверное, человек 15. К концу войны осталось 4 человека. Но качество, тут очень важен вопрос все-таки качества – какие люди будут воевать. Потому что, когда с определенной проблемой воюет по 100, по 300 тех, кому там заплатили или угрожали, или еще что-то, качества не будет все равно. Мы, например, пришли к выводу – один разбирается в финансах, другой – медиа, третий – правовые аспекты. Вот втроем можно сделать любое дело».

(Учасниця 4)

Під час дискусії активісти проявляли значний рівень взаємоповаги та солідарності. За їх словами, ті організації та ЗМІ, які працюють у Херсоні давно, ще до подій 2014 року, є дійсно незалежними та суспільно-орієнтованими.

«По поводу вообще независимости. Я согласен с ... и хочу сказать о том, что как раз тем организациям, которые дорожат своим реноме, и которым доверяешь, которые из года в год подтверждают свой авторитет, в том числе, которые тут сейчас представлены, за этим столом».

Вот они по-настоящему независимы. И пусть у них нет прямой деятельности прописанной в Уставе, именно антикоррупционной, но, тем не менее, они связаны с этой работой. Другие же организации, например, в которых прямо прописано в названии, я специально пересматривал – есть «Антикоррупционный форум» у нас в области, «Антикоррупционное бюро Херсона», «Антикоррупционное бюро области»...».

(Учасник 5)

«Стоп коррупция!»...

(Учасник 1)

«И так далее. На волне 2014 года и далее появлялись. Чем они занимаются, как они независимы, тут ничего не могу сказать».

(Учасник 5)

Одним із пріоритетних напрямків роботи херсонських активістів є **розслідування корупційних схем і надання їм розголосу, публічності**. На думку учасників дискусії, розголос – це дуже дієвий механізм у боротьбі з правопорушеннями.

По-перше, злочинці його бояться та намагаються уникнути, відповідно, чим більше джерел інформації є відкритими, чим більше розслідувань проводиться,

тим більшим є ризик викриття корупційних злочинців і тим меншим є відчуття безкарності.

По-друге, донесення до якомога більшої кількості людей інформації про факти корупції мають на меті викликати реакцію, змусити людей замислитися над тим, чи готові вони й далі терпіти таку ситуацію, нахабство чиновників, змусити їх почати захищати свої права, свої гроші тощо.

«Мы видим нашу миссию в том, чтобы, во-первых, все было открыто, да. Чем больше прозрачности, тем меньше возможности для коррупции».

(Учасник 7)

«Главная миссия газеты – это содействие прозрачности в работе органов власти и придание фактов коррупции огласке».

(Учасник 8)

«Т. е. миссия – акция прямого действия. Когда выбирается какой-то объект коррупционный, выясняется вся его подноготная и передается гласности».

(Учасник 7)

Розбудова громади, підвищення рівня громадської свідомості та грамотності є другим за важливістю напрямком діяльності місцевих ГО. До цього напрямку ми віднесли активність, пов'язану з загальною просвітницькою місією активістів.

За словами учасників дискусії, це дуже важлива складова загального процесу боротьби з корупцією – роз'яснювати людям, що саме є корупцією і чому це погано, як саме корупція погіршує їхнє життя.

«Крім прозорості, ще дуже важливий фактор в антикорупційній діяльності – це пробудження свідомості в кожній людині і виховання відповідальності наших співгромадян за своє життя і за свої дії... Корупція має два боки – ті, хто вимагає або бере хабарі, та ті, хто дає. То дуже великий момент є в тому, щоб унеможливити взагалі ситуації корупційні».

(Учасниця 6)

«Миссия всей антикоррупционной работы состоит в формировании в обществе критической массы нетолерантных к коррупции людей. Вот этих людей, которые могут в какой-то момент выйти и сказать: «Понимаете, нас задолбал!»».

(Учасник 8)

Розуміння того, що відбуваються порушення правил, і бажання це зупинити, на жаль, замало для того, щоб зрушити ситуацію з місця. Щоб діяти результативно й ефективно, треба мати хоча б базові поняття про ті сфери життєдіяльності, де можуть і

найчастіше вчиняються корупційні правопорушення, розуміти, що саме є корупцією. З цією метою присутні на ФГ експерти проводять різноманітні семінари, тренінги для громадян для підвищення рівня їхньої політичної, економічної та юридичної грамотності.

«Чем лучше люди будут знать свои права и уметь их отстаивать, тем меньше будет возможности для коррупции. Вот это две составляющие нашей миссии, в этих направлениях мы работаем. Мы проводим просветительские семинары, например, сейчас провели серию семинаров по конфликту интересов в сельских ОТГ, где рассказывали гражданам, нашим активистам сельских громад, о том, какие сейчас механизмы. Сейчас очень сильно меняется законодательство, очень много возникает прозрачности, порядок наводится и нужно знать. Как бы, сейчас мы доносим данное».

(Учасник 7)

Одна з організацій, представниця якої брала участь у дискусії, навчає громадських активістів, антикорупціонерів, журналістів фінансової грамотності, що допомагає їм у їхній діяльності.

«И одна из миссий, в которой я себя вижу – это обучение, донесение специфики политики антикоррупционных расследований, именно с точки зрения использования финансов. Потому что это действительно актуально, есть запросы, есть журналисты, которые хотят это знать. Ну, не только представители СМИ, но и общественные деятели, которые не являются экономистами по образованию, но им необходимы дополнительные знания. Я себя вижу еще и в этой миссии».

(Учасниця 4)

Те, про що ми говоритимемо нижче, є не напрямком роботи, а, радше, метою, досягнення якої є важливим результатом роботи активістів. Це, так би мовити, моральна підтримка усіх учасників боротьби з корупцією та щось на кшталт «заохочення» нових учасників цієї боротьби. Мова йде про те, щоб доводити антикорупційні

розслідування до результативного кінця – від початку до винесення вироку правопорушнику. Зважаючи на спротив з боку представників влади, власне, корупціонерів, на бездіяльність з боку правоохоронних органів, на пасивність населення, активісти ставлять собі це за мету – добиватися справедливості та висвітлювати це.

«Тобто, місія і стратегія – доводити до кінця, щоб люди бачили, що є якась справедливість, що є якесь біле світло в кінці тунелю».

(Учасник 1)

Важливо зауважити, що активісти Херсону є досить результативними – вони мають вже декілька історій успіху в боротьбі з порушенням прав містян.

Одним із них була спроба мерії закупити «металобрухт» у вигляді 10 тролейбусів за вдвічі

вищою від ринкової ціною. Активісти змогли запобігти намірам міської адміністрації та змусити чиновників закупити необхідні транспортні засоби, але за адекватною ціною та в прийнятному стані.

«Это не только мои действия, но и моих коллег, многие к этому присоединились. Результатом стало то, что деньги, наши налоги, не были потрачены на эту закупку. А спустя год закупили именно те троллейбусы, о которых мы просили 1, 5 года назад».

(Учасниця 4)

Акція протесту з наметами та плакатами, влаштована активістами під будинком мера, свого часу змусила чиновника посприяти проведенню електрики у трьох вулицях міста, на яких люди з 90-х років не могли побудувати житло, бо не мали технічних умов.

Серед досягнень громади під час дискусії також згадали перемогу у так званій «тарифній

війні». Мешканці Херсона добилися, щоб депутати Херсонської міськради проголосували за відміну рішення виконкому про підвищення ціни на проїзд у маршрутних автобусах до 5 грн. і встановили старий тариф – 3 грн. Щоправда, зараз тариф знову підняли, але завдяки позиції активістів підвищення тарифів наразі письмово обґрунтовується.

«9 месяцев горожане еще могли ездить по тарифу, который более-менее обоснован когда-то был. И второй момент: в регуляторных актах стали появляться условия, прописанные на 3 страницы, а не на 3 абзаца. Да, там очень много и подводных течений, тех камней, которые

громаду не устраивают. Но это хотя бы 3 страницы условий, с которыми можно идти в суд. А не 3 абзаца, которыми просто устанавливаются [тарифы].

(Учасниця 4)

За словами активістів, історія успіху є важливими для формування свідомості мешканців міста. Якщо люди отримують надію, на те, що активними діями, зокрема, участю в судах, мітингами тощо можна щось зрушити з місця, це впливає на подальші рішення –

чи приймати ситуацію такою, якою її нав'язують чиновники, чи ні. Важливим результатом дій активістів стає формування альтернативного порядку денного – того, що є важливим саме для мешканців міста.

«Меняется, во-первых, общественное мнение. Даже я уже заметил через 9 месяцев неудачной борьбы за тарифы на пассажирский вид транспорта. Но через 9 месяцев многие люди в социальных сетях говорят о том, что мы говорили в январе. Т. е. они уже об этом говорят. Т. е. это остается повесткой дня. Следующий шаг – они будут голосовать за этих людей. И депутаты будут именно вынуждены поддерживать мнения людей, потому что это уже в тренде находится».

(Учасник 7)

До того ж, конкретно в цій ситуації, активістам вдалося переконати в своїй правоті представників однієї з ключових політичних партій у міській раді.

Тепер представники цієї партії відстоюють інтереси громадських активістів у сесійній залі.

«В начале этого года, в январе, представитель одной из политических партий пришел на заседание общественного совета и сказал нам: «Давайте Вы не будете бороться, это итак уже все решено. И вообще – зима, и нужно менять шины, и все это дорого». И так далее, и тому подобное».

Потом, через очень короткий промежуток времени, эта партия вместе со всеми ее членами подавала в суд иск о непризнании тарифа 5 грн. И теперь, с февраля месяца, она очень рьяно отстаивает наши интересы. Я считаю, что это огромная победа вот тех общественников, которые этим занимаются. Они смогли переломить мнение одной из ключевых партий. Я говорю о том, что они сейчас, в данный момент, все-таки занимают ключевые позиции в политикуме».

(Учасниця 4)

Ентузіасти, серед яких були й учасники дискусії, відстояли свого часу «зелені легені» міста – 5, 5 га міської землі в парку «Дубки», які міськрада у 2007 році віддала в довгострокову оренду під будівництво ТРЦ «Амстор». Зокрема, активісти були проти вирубки 1100 сорокарічних дубів. Сім років тривала боротьба місцевих активістів. Врешті, влітку 2013 року цю землю внесли до Концепції розвитку та переліку парків і скверів саме як паркову зону, відмовивши таким чином забудовникам.

Саме цей протест, за словами херсонських експертів, познайомив їх один з одним ізгуртував

на початку 2000-х років. За словами активістів, до цієї боротьби вдалося залучити дуже велику кількість людей із різних груп населення: бізнесменів, представників ГО, юристів, пенсіонерів, жінок із дітьми, місцевих депутатів і політиків, які разом виборювали право парку на існування. У ході акцій протесту використовувалися численні засоби: висвітлення кожного етапу боротьби в місцевих ЗМІ, створення платформи для обговорення, для побудови стратегії захисту, залучили експертів – істориків, біологів тощо, влаштовували перекриття парку «живим парканом» – за допомогою простих мешканців тощо.

«Т. е. вот эта борьба нас сплотила. Это уже очень хороший показатель. Это показало, что мы можем добиваться справедливости. Очень много общественных организаций, с которыми мы подружались».

(Учасниця 10)

«Общественные организации, депутатский корпус, политики, представители власти, СМИ и простые граждане. Ведь это было... Ведь там были задействованы все абсолютно механизмы, все известные. Начиная от публикаций, с чего проблема поднялась, сделать прозрачным. Публикация профессиональная, без перегибов, без передергивания. Потом общественная

инициатива, объединение. И создание платформы для обсуждения, для выработки стратегии защиты. Куда вошли общественные организации, депутаты активные, малоактивные, политики, кто еще был? Бизнесмены были».

(Учасниця 6)

«Чиновники, которые вытаскивали документы. Эксперты. Историки, биологи, ученые... Местные жители, которые подвязывали каждое дерево».

(Учасниця 10)

«В результате нам все-таки удалось выводить на митинги большое количество людей. На митинги защиты, и это была наша конечная стратегия, чтобы самих жителей вдохновить. Когда мамы с колясками, пенсионеры выходят и просто не дают. Более того, ну, под водой осталось очень много, как бы, видов деятельности, которые должны были оставаться непубличными. Вот, чтобы не возникало противохода».

(Учасниця 6)

Проте, як виявилось під час дискусії, не всі учасники поділяють оптимістичний погляд на перебіг подій у Херсоні. Деякі з присутніх висловили думку, що всі вищеописані перемоги є точковими, нерегулярними,

а стан корупції залишається незмінним: «Коренним образом ничего не поменялось локально». Хоча й вони відмічають, що загальна ситуація в країні у порівнянні з 2013 роком змінилася на краще.

«Я говорил, что ничего не поменялось. Нет. Однозначно, после 2014 года, после того как победили прогрессивные силы, после того как стало большим влияние Запада, огромное влияние Запада на Украину. Меняются законы, проводятся реформы. Меняется ситуация. Наша роль лишь только сделать так, чтобы это было на повестке дня, и чтобы была нулевая терпимость».

(Учасник 7)

Активісти стверджують, що їхня антикорупційна діяльність фінансується за рахунок міжнародних грантів, конкурсів або власного фінансування.

«По финансовой независимости, стабильности – понятно, что, да, основной источник – это помощь международная, грантовая. Ни с местного бюджета, ни с городского, ни с областного из года в год нет никаких вливаний на проведение тех же конкурсов социальных проектов. Хотя было бы интересно посмотреть, какая организация подала бы антикоррупционный проект при той же областной администрации или горсовете по как раз их экспертизе. И как бы они на это отреагировали. На данный момент финансирования нет из местных бюджетов. Членские взносы, понятно, тоже у нас минимальные, не развиты. Поэтому только международная грантовая помощь».

(Учасник 5)

«Т. е. сейчас, на данном этапе, я зарабатываю себе абсолютно другой деятельностью – аналитикой. Которая не связана ни с коррупцией, ни с антикоррупцией, ни с чем. Мои антикоррупционные расследования, если выигрывают что-то, только за счет этого живет мой сайт. Если не выигрывают [конкурсы], значит, живет за счет моих заработанных денег. Т. е. мне за мои расследования не платит ни одна политическая сила. Ни один чиновник».

(Учасниця 4)

За словами херсонських активістів, вони не мають проблем із рекрутингом нових членів громадських організацій. Бажаючих допомагати їм досить багато, навіть доводиться «відсіювати».

«Они сами приходят. И надо наоборот еще отсеивать сильно. Потому что ломится куча людей. Вот, на объект приезжаешь, допустим, а куча людей появляется, которые, вроде, хотят с тобой дальше работать, все, и мы с Вами будем ездить. А ты видишь, что этот человек либо подослан кем-то, либо от него толку ноль. Он только все путает. Он начинает нето спрашивать милицию, он начинает не о том говорить. Тебе не надо такой партнер вообще. Это очень специфическая деятельность. Она и опасная, она и тонкая такая, там не надо много людей. Но это конкретно такое».

(Учасник 3)

Проблема для антикорупційників полягає саме в тому, щоб відібрати людей, які дійсно можуть допомогти, грамотних, кваліфікованих спеціалістів. За словами учасників дискусії, після 2014 року боротьба з корупцією набула статусу «модної діяльності», тому антикорупційними розслідуваннями почав займатись аби хто. І цим новоявлені борці з корупцією лише шкодять загальній справі, вважають експерти. Вони

стверджують, що просто робити розслідування мало, треба дуже ретельно розібратись у тій сфері, яку розслідуєш, і не робити завчасних висновків, публікацій тощо, бо інакше ці розслідування лише збивають населення з пантелику, заплутують та своєю некомпетентністю викликають недовіру, ставлять під сумнів боротьбу з корупцією взагалі.

«После 2014 года и законодательство стало другим, это стало дико модно. Поэтому, например, выпускники и не только выпускники журфаков, все активно идут в расследовательскую деятельность. Но при этом, почему-то учиться привыкли единицы. Даже имея 522 высших образования, необходимо постоянно учиться. Есть специфика деятельности определенной сферы, которую ты расследуешь.»

«Эти люди выходят в информационное поле, и начинается коллапс. Такие люди очень опасны. Их необходимо выявлять, попытаться донести до них, что они делают очень плохое дело. Потому что они фактически разваливают любое, даже самое лучшее начинание. Так было и с транспортом тоже. Сейчас так происходит с расследованием ремонта в школах. Это просто жуть. У нас «каждый суслик в поле агроном». Потому что все разбираются поверхностно, и пишут иногда такую глупость, просто с точки зрения организации финансовой деятельности школы и так далее. Т. е. тут проблема не в том, чтобы привлечь, а привлечь качественно. Потому что привлекаются в основном сами. Что потом начинается – это просто трэш!».

(Учасниця 4)

Експерти наполягають на тому, що для ефективної, грамотної боротьби з корупцією потрібна особлива освіта, «антикорупційна», заглиблення у сферу, в якій

досліджується корупція, вивчення досвіду інших антикорупційників, співпраця з ними.

«Необходимо знать базовые какие-то, иметь базовые знания, алгоритм построения того или иного расследования. И если ты не знаешь, пойти все-таки к специалисту, обратиться к нему. Взять или комментарий, или еще что-то. Но ни в коем случае не выдумывать, не додумывать. А такого сейчас очень много.»

(Учасниця 4)

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

За словами антикорупційників, найбільшою проблемою в Херсоні є **«розпил» бюджетних коштів міськрадою**. Під час дискусії йшлося про збагачення

чиновників на капітальних ремонтах (зокрема, ліфтів), державних закупівлях, під час яких замовники намагаються обійти систему ProZorro тощо.

«А самые большие деньги – это на сессии горсовета пилятся, я считаю.»

(Учасник 2)

«Т. е. номер один – это распределение бюджетных средств, да?».

(Модератор)

«Да, в любых вопросах.»

(Учасник 7)

«Городского совета.»

(Учасниця 4)

Другим за масштабом джерелом корупції на Херсонщині є **махінації обласної ради та держадміністрації навколо незаконної передачі землі в оренду та нецільового використання**

приміщень комунальної власності Херсонської облради. Відсутність єдиних прозорих кадастрів землі та комунальної власності створює широке поле для корупційної діяльності.

Під час дискусії був наведений приклад схеми, за якою приміщення та земля виводяться з власності громади у приватну власність. Йдеться про каховський

дендропарк та с. Коробки. В результаті махінацій місцеві громади втрачають вагому частину прибутку.

«Значит, есть два очень болезненных момента в Каховском районе. Там был раньше лагерь отдыха для детей. Часть акций принадлежала Каховскому райсовету. Часть была в частных руках. В конце концов, этот дендропарк стал, ну, там и все эти корпуса, значит, они стали частной собственностью. Там очень интересная схема махинации была.

И второе – это село Коробки. Там раньше арендовали орошаемые земли, по-моему, 19 гектаров, если я не ошибаюсь, крымская компания. Значит, из-за того, что она платила мало налогов, ее попросили оттуда уйти. Пока шел процесс, значит, в Киеве была создана общественная организация инвалидов. Значит, одна инвалид, по-моему, из Одессы, другая из Черкасс. Значит, они через суды выиграли право бесплатной, практически бесплатной – по 0, 8 ставки земельного ресурса, орошаемые земли. Значит, там эти земли сейчас возделывает компания «Барох». Собственно говоря, ее муж Матиос – самый главный военный прокурор. Честно говоря, наверное, сам участвовал в решении судебных вопросов. В итоге село, даже по минимальным, по 3%, вот минимальная ставка арендная орошаемых земель, да. Оно теряет 4 миллиона в год. Село очень маленькое. Это, собственно говоря, чуть ли не 2/3 их всех земель».

(Учасниця 10)

Махінації з землею за участі Держземагентства (колишнього Держгеокадастру) є головним боєм усіх регіонів України. Херсон не є виключенням. Користуючись недосконалістю земельного законодавства, обласні управління Держземагентства «дахують» місцевих чиновників або розподіляють

землі, які належать одним власникам / орендарям, на користь інших. Ця схема діє вже багато років, скандали, пов'язані з незаконною передачею землі, виникають постійно, проте ситуація не змінюється. Саме така схема була реалізована в селі Чулаківка, Голопристанського району.

«Люди получили свой земельный пай по 2 гектара и она [Голова селищної ради, зараз – Голова ОТГ] сформулировала поза їхніми дозволами цей аукціон на 62 гектара і зараз його виставляють на продаж. Цей геокадастр. Ну, як людям допомогти? Пішли до нашого землевпорядника, а він на камеру одне говорить. Камеру відключаєш: «Хер вони ту землю получать». Ми записали і показали і звернулися до прокуратури. А прокуратура ніяк не реагує. Що далі робити? Здавалось би, він сказав, зафіксували його на звук, віддали до прокуратури, будь ласка, це ж службовий злочин, так. Довести треба, щоб його покарали за це».

(Учасник 1)

Тиск на підприємців з метою вимагання хабарів є звичною практикою для бізнесменів Херсону. Для цього місцева влада використовує контролюючі органи, створюючи нестерпні умови для функціонування бізнесу.

«Но есть совсем другой вид коррупции, который является прямым вымогательством. Когда люди годами держат предпринимателей за жабры, тянут с них постоянно деньги, потом, в конце концов, когда они убеждаются, что за ними, за этими предпринимателями не стоят сильные силы, они вообще разрывают в хлам – отбирают все, что только можно. Это прямой рэкет наших людей здесь и сейчас в Херсоне сидящими во власти. Это страшная мафия».

(Учасник 3)

«Еще – это контролирующие органы. Их часто очень используют для того, чтобы задавить бизнес».

(Учасниця 10)

«Ну, сейчас меньше, слава Богу, стало. . . ».

(Учасник 8)

«МЧС, пожарные. Пожалуйста, [ситуація з] «ART HUB». Госпотребслужба. Нужно задавить? Все, нашли нарушение, не нашли нарушение – нарушение найдут, понимаете?».

(Учасниця 10)

Дозвільна система. За словами експертів, усе, що стосується дозвільних документів, стає для мешканців полем бою. Державні установи через третіх осіб вимагають кошти за надання своїх послуг.

«Так как есть разрешительная система – это коррупция».

(Учасниця 4)

«Такая схема есть, когда тебе не хотят давать разрешение на ту или иную деятельность, допустим, в горисполкоме, но они боятся тебе отказать напрямую, не имеют права. Они тебе дают, да, типа согласовывают схему. Но они позвонят прямо туда, допустим, в «Херсонгаз» Зангиеву и тебе там не согласуют. Т. е. они с себя убрали».

(Учасник 3)

«Т. е. дефицит, любой дефицит всего, что угодно. И там, где есть разрешение, нужно давать разрешение. . . ».

(Учасник 7)

«Биометрические паспорта, например, очереди. Уже есть схема: платишь 500 грн или 600 грн сверху постороннему человеку. И тебе все быстро делают».

(Учасник 7)

Крім цього експерти називали наступні особливі корупційні «ділянки»: **незаконна організація комунальних підприємств; підприємства-монополісти, зокрема ОБЛЕНЕРГО та ХЕРСОНГАЗ; непрозоре формування тарифів на проїзд у громадському транспорті; незаконна забудова; здирицтво на митниці; побори в навчальних**

закладах; вимагання хабарів у медичних закладах; махінації з допомогою учасникам АТО, зокрема, виділенням земельних ділянок тощо.

Кількість сфер і установ у Херсоні, де вирує корупція, за словами експертів, наразі є величезною, проте, як ми вже зазначили вище, їхня робота дає позитивні зрушення.

«Еще раз – повальная коррупция. Коррупционные схемы везде работают во всех сферах. Т. е. нельзя сказать, что важное, а что не важное. Оно везде работает».

(Учасник 7)

«Мы как бы так обсуждаем те спектры жизни, которые коррумпированы, но я бы по-другому сейчас подошел. Я бы попросил найти хоть один спектр, где нет коррупции. И мы не найдем».

(Учасник 3)

«Этот спектр сейчас весь здесь».

(Учасниця 4)

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ ТА ЗМІ

За словами херсонських активістів, про постійну налагоджену співпрацю з державними структурами, правоохоронними та контролюючими органами говорити не доводиться. Співпраця з органами влади, органами внутрішніх справ тощо є для них найбільшчим питанням.

До **правоохоронних органів** експерти відчують

переважно недовіру та зневіру. За їхніми словами, представники поліції та слідчих органів не хочуть або не можуть виконувати свої функції щодо корупціонерів. Правоохоронці усіх підрозділів, включно з поліцією, прокуратурою, СБУ тощо, саботують або відкрито відмовляються проводити антикорупційні розслідування.

«Значит, когда мы начали раскручивать эту схему, [...] собрал кучу документов, начал слать их в разные инстанции, мы тоже публикации свои слали до реагирования. Отовсюду приходил ответ, что это не их парафия. Т. е. ни СБУ, ни прокуратура, ни налоговая, ни генпрокуратура, ни НАБУ, это все не их парафия».

(Учасниця 10)

«Лично в НАБУ ездил, передавал документы, те посмотрели, поулыбались, сказали: «Матиос – не-е-е». Вот Вам НАБУ».

(Учасник 1)

Найбільше шансів на співпрацю є у випадку, якщо активісти самотужки проводять розслідування за повної відсутності допомоги з боку правоохоронних органів і приносять готові дані правоохоронцям.

«Если мы хотим довести какое-то расследование до конца, а антикоррупция – это все-таки расследование, куда не ткнишь – это аналитика и расследование. Если ты это хочешь довести до конца, то, к сожалению, нужно привыкнуть к мысли о том, что следователи сами ничего делать не будут. Что ты должен принести, я не знаю, но в большинстве случаев ты должен принести готовое расследование, опубликовать».

(Учасник 7)

«У меня довольно неплохо идет сотрудничество, но я понимаю, что это еще и личные связи. Потому что я работала в этой сфере. Это бывшее КРУ. Сегодня это государственная аудитслужба, это управление экономики, это налоговая. Они действительно идут на контакт, но только в том случае, если ты придешь к ним с конкретными цифрами, фактами того, что ты накопал. Если ты приходишь и говоришь: «Вот тут вот воруют». Это нужно всегда доказывать. Они не будут идти на контакт. Неплохо идет на контакт сейчас экономический отдел полиции – УБЭП».

(Учасниця 4)

Таку форму взаємовідносин навіть співпрацею складно назвати, це, радше, використання роботи антикорупціонерів правоохоронними органами.

«Полиция и СБУ как по мне, ну, явно следят и за публикациями, и за деятельностью организаций, которые ведут антикоррупционную работу. Да, следят, да, используют. Но по части помощи, лично по моей практике прокуратура, ну, худо-бедно комментарии какие-то вытягивались. Полиция иногда, крайне редко, СБУ – стена».

(Учасник 8)

«Принципиально не контактирую ни с СБУ, ни с прокуратурой. Но, судя по тому, как активно арестовывают счета там, где я расследовала, то, думаю, СБУ в этом работает направлении тоже».

(Учасниця 4)

За словами експертів, найменший спротив чинить поліція, зокрема, представники органів досудового розслідування, але вони часто є безсилими проти корупційної гідри. Максимум, що вони можуть

зробити – це затримати людину, що займається корупцією. Але згодом, під впливом певних чинників, вони часто змушені відпускати злочинців.

«Я недавно с участковым разговаривал. Он говорит: «Вот я по такому-то делу, по заявлению я насобирал, вот подозреваемый живет здесь, я его готов выводить задерживать. Я подал в прокуратуру документы, а мне прокурор говорит: «А я не вижу, в чем он это самое. . . Я не усматриваю, пусть человек исправится»».

(Учасник 3)

«А сам при этом в карман что-то кладет, да?».

(Учасник 7)

«Ну, 5 тысяч следак должен занести прокурору, чтобы он ему подписал эту санкцию на задержание. Все, вот на каком уровне».

(Учасник 3)

«Мы же понимаем, что такое правоохранительные органы. Вот задержали Романа Подопригору, известного нашего финансиста. Но задержали только лишь потому, что одна из чиновниц этого горисполкома публично оскорбила милицейского начальника. И вот произошла такая «ответка». Т. е. это какая же борьба с коррупцией? Это... «О, взяли человека». Ничего не взяли, никого не взяли. Или мы там знаем, были громкие задержания разные – задержали и отпустили. Не потому что будет судебное расследование, а потому что человек откупился».

(Учасник 7)

Органи місцевого самоврядування. Найскладніше, кажуть активісти, знайти порозуміння з представниками міської влади, бо саме вони чинять найбільший спротив.

«С городской властью очень сложно. Потому что те антикоррупционные расследования, которые мы делали, где я принимала участие активное, не очень активное, они сопряжены были с огромным противостоянием со стороны городских властей».

(Учасниця 4)

Але учасники наводили й позитивні приклади того, як підрозділи місцевої адміністрації можуть працювати прозоро та чесно. Щоправда, це є, радше, винятком із загального правила і наслідком конкуренції між різними політично-господарчими командами. За словами одного з активістів, який спеціалізується

в корупції в архітектурно-будівельній сфері, до 2014 року в Херсоні існувала відпрацьована роками, незмінна схема виділення землі під будівництво, видачі дозвільних документів, встановлення торгових об'єктів, МАФ тощо. Засобом для вирішення будь-яких питань був хабар.

«Все было четко поделено. Но это не давало возможности войти в бизнес кому-то, кто не имеет таких больших ресурсов. Т. е. заплатить, там, миллион, допустим, не каждый может. А у кого-то даже он и есть, но тебе же надо дальше строиться. Т. е. это была сфера только богатых людей».
(Учасник 3)

Проте у 2014 році чиновницька команда в мерії частково змінилась, і на керівні посади зайшли інші люди. За словами активіста, вони не є кращими, проте через конкуренцію зі «старою» командою почали

контролювати діяльність один одного, таким чином усунувши корупційну складову діяльності певних структурних підрозділів.

«Архитектура наша городская потеряла возможность самостоятельно давать разрешения, они стали бояться на себя брать ответственность и через себя пропускать деньги. Кроме того появилась группа депутатов горсовета, которые входят в комиссию по торговле и рекламе, вот которую сейчас Устинов возглавил. Которые тоже имеют свои интересы, они, как бы, сейчас не при власти. Они в других блоках. Но они хотят сохранить возможность контролировать эту сферу тоже. Еще в 2014-2015 годах часть полномочий была отдана комиссии. Т. е. ты получаешь пакет документов, но он обязательно проходит через комиссию. В принципе, это была отдана такая коррупционная составляющая. Потому что тебе надо было договориться с депутатами, чтобы они одобрили твой пакет документов. Сейчас это уже не коррупционная составляющая».

(Учасник 3)

Конкуренція в тих сферах, де може існувати корупція, є певним запобіжником її виникнення. Також певний профіт активісти отримують, коли конкурують різні правоохоронні установи. У такому

випадку зацікавлені «гравці» охоче співпрацюють із активістами або навіть самі звертаються по допомогу припошуку інформації один на одного.

«Но бывают очень хорошие вещи. Допустим, у нас вот сейчас в Херсонской области конкуренция двух СБУ – крымской и херсонской. Вы знаете, это очень приятно, когда подходят к тебе и говорят: «Мы этих ненавидим, помоги нам. Дай информацию». И даешь информацию, которая. . . Сейчас вообще проще, они уже даже не обращаются. Почему? Потому что все в фейсбуке есть. Они просто оттуда берут».

То есть, когда есть конкуренция среди правоохранителей или их экономический интерес, как это было еще недавно, то тогда конкретные факты становятся успешными».

(Учасник 7)

«Что касается налоговой, вот сейчас у них идет такой. . . конкуренция с полицией. Когда мы расследовали незаконное строительство АЗС, одно время их было очень много. . . К нам жители Шуменского обратились, и мы начали раскручивать эту схему. Ресурсы открытые, кто хозяин этой компании установили: бывший УБОП-овец, потом ОБХС-ник, пенсионер. Связи в полиции очень большие. Куда мы только не обращались. Мы достали документы, как-то подтвердили, что там это строительство действительно незаконное. Снесли за одну ночь эту заправку. Т. е. когда мы доказали, что она незаконная, ее снесли за одну ночь после публикации. Т. е. газета вышла в четверг, в пятницу утром остался один туалет... Когда мы писали в налоговую, что там вот проверьте, они говорили: «У нас нет информации, что там есть какая-то заправка». После того, как снесли эту заправку, тут же, буквально через неделю рейд налоговой по области больше 100 заправок за одну неделю незаконных они обнаружили».

(Учасниця 10)

Але, кажуть активісти, існує ризик того, що ці «гравці» — політичні сили або персони, або організації — використовуватимуть діяльність активістів на

свою користь, а не на суспільну, тому важливо бути насторожі, щоб не стати «маріонеткою» в чужих руках.

«Что касается контакта с партиями, некоторые политические силы, ... правильно сказал, пытаются использовать антикоррупционные компании в своих целях. Извращая их цели, сводя все это к популистским лозунгам».

(Учасник 8)

«Просто, если бы Вы взяли четко сторону БПП, как нас постоянно просто тянули, чтобы мы против Мангера просто. Т. е. это было бы просто. Это можно было представить как просто политические разборки. А мы просто марионетки».

(Учасник 9)

«Не только туда. Если втягивали, то куда только не втягивали».

(Учасниця 6)

«Дело в том, что общественников активно используют постоянно. Пытаются или использовать втемную, как-то, каким-то образом».

(Учасник 7)

Другим чинником успішної співпраці є її побудова на особистих стосунках із представниками влади, правоохоронних органів тощо.

«Я хочу сказать, что в нашей компании мы работаем с депутатами областного совета. Но только не по той формуле, которую чаще всего дают. Если против вашего объекта депутаты большинства, значит, идите к оппозиционерам, к текущей власти. Вот. А скорее, мы, по крайней мере, это поняли, что это не самая рабочая схема, а имеет смысл выбирать как раз таких центристов, которым конкретно интересно помочь в этом вопросе».

(Учасник 9)

Саме в цьому напрямку — налагодженні гарних особистих контактів із «притомними» представниками влади — активісти вбачають можливий шлях до співпраці. Одна з експерток акцентувала на тому, що активісти повинні шукати шляхи порозуміння з

представниками місцевої влади, доводити своєю діяльністю, чесністю, що вони варті довіри та хочуть допомогти громаді. Вона звернула увагу на необхідність ламати стереотипи, причому з обох боків.

«... А пока это все происходит, мы же общаемся с этими чиновниками, с депутатами. И мы друг друга больше начинаем понимать, кто, чем дышит. И с их стороны вырастает уважение и доверие к представителям общественных организаций. Вот этот момент мы часто забываем. Потому что кто такие в глазах чиновников общественники? До недавних пор — кто-то заплатил...».

(Учасниця 6)

««Коммерческая» общественность».

(Учасник 8)

«Или сумасшедшие городские».

(Учасниця 10)

«Или грантожеры».

(Учасник 7)

Учасники дискусії погодилися з такою позицією, підтвердивши, що певні механізми співробітництва та проекти можна реалізовувати спільно з чиновниками.

«Да, кстати, на чем сотрудничество с городским советом и с исполкомом получилось позитивное: я пришла и предложила: «Я подтягиваю ресурс от международных доноров и год я буду работать, ну, моя организация на город, чистый проект абсолютно, с бюджетом. И будут вот такие, такие результаты». Что нужно от Вас от властей? Нужно содействие Юридической службы, чтобы в правильном составлении документов наши юристы с вашими юристами. Условие было ко мне: «Только ты ходишь по депутатским комиссиям, не мы. И ты, как независимый человек, отстаиваешь эти позиции». «Хорошо, я, конечно, буду ходить». И от Вас, от власти, нужно помещение в горисполкоме. Херсонцы понимают, что получить помещение в горисполкоме – это почти невероятное дело. На данный момент мы имеем комнату. И, вот, будем в этом месяце открывать такой Центр в самом горисполкоме, где любой человек может получить бесплатную первичную правовую помощь».

(Учасниця 6)

Співпраця зі ЗМІ. Ставлення херсонських антикорупційників до місцевих ЗМІ є неоднозначним. Однозначної підтримки з боку ЗМІ експерти не спостерігають.

З одного боку, ЗМІ охоче співпрацюють у випадку, якщо активісти ГО виконали певну частину роботи та власноруч зробили якусь справу резонансною,

залучили експертів до своєї боротьби. В такому випадку ЗМІ готові підключитись і висвітлити проблему, але не раніше. Звичайно, мова йде про універсальні ЗМІ, а не про ті, які спеціалізуються ванткорупційних дослідженнях. Останні займаються висвітленням корупції повсякденно.

«Ну, определенно СМИ, ну, фейсбук плюс СМИ – это средство для некоторых проектов, как в нашем случае с «ART HUB». Если бы не внимание СМИ и общественных организаций, вот, то уже давным-давно уже бы все забыли про «Иллюзион». Сейчас бы уже строчка. Т. е. уже бы этого процесса не было.

А еще очень большое имеет влияние, как другие общественные организации подключаются к этому процессу. Т. е. , когда СМИ понимают, что большое количество авторитетных личностей, авторитетных людей в городе поддерживают этот проект, то тогда и они уже понимают, что эту тему имеет смысл дальше развивать. И что это не просто какой-то один человек или какая-то небольшая группа людей, вот, а что это действительно объективная какая-то проблема и СМИ в итоге помогают этой теме держаться на плаву и в дальнейшем уже есть возможность и с депутатами работать».

(Учасник 7)

«По поводу сотрудничества со СМИ, собственно я очень благодарна представителям нашего СМИ, тем, кто грязь льет, и тем, кто сотрудничает. Такой баланс выдержан. Потому что если бы не их поддержка и поддержка тех общественных деятелей, которые были рядом и остаются рядом. Не получил бы такого резонанса вопрос с лифтами, с троллейбусами, с той же «Вартой». Я уверена, что до сих пор не имеем карманные армии мэра только по причине вот этого взаимодействия общественников и СМИ».

(Учасниця 4)

З іншого боку, за словами експертів, у Херсоні існують «проплачені» ЗМІ, які протидіють громадським активістам, знецінюють їхню роботу, підривають репутацію.

«А другие СМИ, доказательств у меня нет, но есть предположение об определенной заинтересованности, стараются преподнести активистов, как городских сумасшедших, как иждивенцев, и так далее».

(Учасник 8)

Один із експертів зауважив, що класичні ЗМІ, зокрема, друковані видання «вмирають» як джерела інформації, втрачають свою аудиторію та, відповідно,

цінність. На заміну їм приходять соціальні мережі – платформи з необмеженим доступом як для носіїв інформації, так і для її споживачів.

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Цілеспрямовано учасники фокус-групи не обговорювали цю тему, але з того, що прозвучало під час дискусії, можна виділити наступне.

Високий рівень суспільної толерантності до корупції. Корупція – це частина загальної культури, і без системних змін і роботи з культурою та свідомістю

суспільства загалом цієї проблеми не здолати, бо люди толерують це явище на усіх рівнях. Часто громадяни просто не розуміють, що є корупцією, а що ні, або виправдовують її як єдиний можливий спосіб вирішити проблему.

«Участница 10 правильно говорит, что когда приходят и говорят: «Давайте проведем журналистское антикоррупционное расследование». Когда говорю, что опубликую все, многие отказываются. Почему отказываются? Потому что все повязаны, у нас страна полностью погрязла в коррупционных схемах. Все повязаны в схемах. И эту ситуацию нужно менять тем, что менять общественное мнение, нулевое отношение к коррупции, то, что сказал Участник 2, да. Во всех, как бы, нулевое признание коррупции».

(Учасник 7)

«Очень часто мы сталкиваемся с конфликтом интересов, непробойной стеной и выходит ситуация, при которой мы, с одной стороны, боремся с коррупцией, а с другой стороны, хотим, чтобы был кум, который все порешает. Ну, не мы, а общество в целом».

(Учасниця 4)

Іншою, тотальною перешкодою, за словами експертів, є **бездіяльність правоохоронних органів і відсутність адекватного покарання корупціонерів.**

Особливості та причини цієї проблеми ми детально виклали у **розділі III «Взаємодія з державними структурами та ЗМІ».**

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Експерти сходяться на тому, що займатись антикорупційною діяльністю у Херсоні досить небезпечно, злочинці чинять тиск на активістів через погрози, шантаж, забруднення репутації та цькування

за допомогою «кишенькових» ЗМІ, моральний тиск у вигляді ініціювання різноманітних перевірок, перешкоджання професійній діяльності. Активісти також говорять про численні спроби підкупу.

«И мне неоднократно говорили и продолжают говорить, что «если ты не закроешь рот, то не ограничатся катером [див. нижче] – раз, а во-вторых, не видать тебе должности в коммунальном учреждении областного совета».

(Учасниця 4)

«[...] вызывали на депутатскую комиссию из-за того, что он себя неприлично ведет. Причем аргументов нет. Требовали, чтобы он забрал свои заявления, свои депутатские обращения обратно из инстанций. И плюс он зарабатывает тем, что работал юристом в одной частной компании. Хозяин пришел и сказал: «Извини, пожалуйста, мне приходится тебя увольнять, потому что иначе у меня бизнеса не будет».

(Учасниця 4)

Але херсонські злочинці не обмежуються моральним і психологічним тиском, використовуються також фізичні методи примусу активістів замовчати або припинити свою діяльність: підпали автівок або інших

транспортних засобів (півтора місяці тому в Херсоні було спалено катер активіста «Самопоміч») або, ще гірше, – фізичне насильство та вбивства.

«За этот год сожжено около пяти машин активистов, и в том числе из моего ближайшего окружения. На некоторых покушения были».

(Учасник 5)

«Как бы, я считаю, самая маленькая угроза, что тебе создадут какие-то препятствия, где-то в твоём бизнесе, на твоей работе. Про тебя что-то плохое напишут, скажут «он там спит с мальчиками или девочка с девочками, . . . вот гад такой». Или просто будут под тебя писать всякую гадость. Ну, на это можно не обращать внимание и все. Если ты не сильно чувствительный.

Второй вопрос – это когда ты начинаешь создавать проблемы определенным коррумпированным людям и организациям, к тебе приходят либо сотрудники этих организаций, либо их коллеги из других. И начинают проверять тебя. Как правило, запросы на тебя пишут, вроде как, обычные граждане, на самом деле – стукачи тех или иных организаций. Они пишут, что «а проверьте, там от его торговой точки до просто его квартиры». Они напишут, что к тебе ходят люди. Ну, т. е. это повод, это отработанная схема...

Но если вопрос очень серьезный, договориться с тобой нельзя, то тогда пойдут методы прямого физического воздействия. Сначала тебе сожгут машину, просто, как бы, предупредят. Вот. Потом тебя где-то изобьют по дороге домой. А потом ты поедешь на рыбалку и утонешь. И это реальные вещи, они происходят у нас в городе».

(Учасник 3)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Декілька пропозицій щодо того, як треба здійснювати подальшу антикорупційну діяльність, стосувалися роботи з населенням. На думку експертів, антикорупційна стратегія, діяльність повинна

бути спрямованою на **залучення якомога більшої кількості людей, зокрема, підвищення громадської відповідальності й активності самих людей.**

«Только деятельность людей всех. Простых, обычных людей, которые будут контролировать. Привлечение как можно большего количества. Надо, чтобы люди жаловались, если есть какое-то нарушение, составляли жалобы. Потом уже, естественно, будет проще работать каким-то антикоррупционным организациям. Они могут брать на основании какого-то ряда обращений людей. Люди могут где-то, куда-то писать на фейсбук, что они чем-то недовольны. Ну, в общем, проявлять любую свою активность или потом присоединяться к таким компаниям. Но пока люди будут думать: «А, это крутые сильные люди, мы там ничего не сделаем с ними». Или там: «Та, там уже все решено».

(Учасник 2)

«Если мы будем больше работы показывать, люди будут где-то читать, где-то видеть, где-то будут сами принимать активные действия. И тогда быстрее мы разобьем эту коррупцию на маленькие составляющие и потихоньку будем от нее уходить».

(Учасник 1)

Треба працювати з населенням над **зведенням рівня толерантності до корупції до «0».**

«Я считаю, что сначала нужно преодолеть конфликт интересов на местах во всех сферах, а потом начинать бороться с коррупцией. Потому что иначе, то, что мы делаем – это либо борьба с ветряными мельницами, либо единичные случаи успеха».

(Учасниця 4)

«Но и более сложная проблема – ментальность, культура, изменение, повышение культуры. Мы же «несем» [гроші, хабарі] в школу, больницу, как с этим бороться, когда сами несем?».

(Учасник 3)

Інша частина пропозицій стосувалася змін «згори», на вищих — законодавчому та виконавчому — рівнях влади, через закони, правила, що регламентують різноманітні сфери життєдіяльності, законопроекти місцевих органів самоврядування тощо.

На думку експертів, треба створити такі **умови, за яких корупція стане неvigідною.**

«Пока коррупция будет выгодна, ну, можно, как бы, попытаться уменьшить ее объемы, попытаться, чтобы хотя бы на мелком уровне ее было меньше. Но она будет. Если создать в обществе такие условия, когда невыгодно заниматься коррупцией, только тогда она начнет терять темпы своего роста, я так скажу».

(Учасник 3)

Активісти тут знову згадали про **конфлікт інтересів**, але у тому сенсі, що він має бути не тільки усвідомлений людьми як неприпустимий, але й закріплений законом, а також повинен здійснюватися чіткий контроль за дотриманням цієї заборони.

«Максимальное разделение тех, кто работает с бюджетом, точнее, формирует бюджет, и тех, кто получает бюджетные потоки. Имеется в виду, чтобы главы коммунальных предприятий и бюджетники не голосовали за бюджет депутатских этих вещей. Чтобы они не получали, чтобы не было даже намека на конфликт интереса. Это третий момент. Ну, ясно, что активность людей, без которой никуда не деться».

(Учасник 7)

Мінімізація людського фактору, впровадження технологічних систем, які зможуть запобігати корупції.

«Мы еще не говорили о таком важном, как электронное управление. Предоставление электронных государственных услуг, минимизировать общение гражданина с чиновником по максимуму».

(Учасник 3)

Активісти наполягають на тому, що на законодавчому рівні треба ухвалити **зміни, які передбачатимуть невідворотність покарання за корупційні діяння на всіх рівнях**. Для цього потрібна політична воля та налагодження роботи правоохоронних органів.

«Має бути невідворотність покарання за корупційні діяння на всіх рівнях: судова система, правоохоронці. Це працює в інших країнах, досвіду багато. Але в нас це не працює. Ну, ми про це сьогодні говорили. Те, що корупціонери не страждають, на мій погляд, є однією з основних причин недовіри».

(Учасник 3)

Максимально можливе **спрощення різноманітних процедур** і системна законодавчому рівні також мінімізує можливість корупційної складової, вважають експерти. Зокрема, йшлося про спрощення дозвільних процедур і про податкову систему.

«Упростить налоговую систему. Создать там, как партия пять десять, я ее не очень люблю, но система-то правильная».

(Учасник 3)

«Чем меньше, тем лучше».

(Учасник 7)

«Да. Две налоговые ставки, там. 10% с дохода, и 5% пенсионный, все. Ты заплатил с дохода, и тебе будет выгодно платить, ты не будешь ничего скрывать. Ну, вот такие простые вещи».

(Учасник 3)

Ще однією лазівкою для корупції, на думку активістів, є пільги та субсидії. Тому **скасування пільг і субсидій**, вважають експерти, також зупинить певну частину тих, хто на цьому заробляє.

«Когда Парламент принял закон, Президент его подписал, и государство не выполняет этот закон. Оно должно каждый месяц перечислять деньги компаниям. И оно не перечисляет. Эти деньги где-то там есть, они крутятся, кто-то на них зарабатывает. И зарабатывает, мы знаем, как это делается».

(Учасниця 10)

Як повинна розроблятися стратегія. На думку херсонських активістів, антикорупційні заходи повинні розроблятися на загальнонаціональному рівні,

але стратегія повинна зобов'язувати, а діяльність контролюватися на регіональному рівні.

«Я вважаю взагалі, що державна стратегія має бути дієвою, базуватися на принципах і на практиці реалізовуватись однаково для всіх. Тобто однакова відповідальність для всіх перед законом. Але національна, на моє переконання, тому, що всі проблеми місцеві – це вже витікає з проблем на горі».

(Учасниця 6)

«Я тоже склоняюсь к национальному уровню. Хотя бы потому, что не совсем понимаю, как это будет на областном, региональном уровне. Т. е. программ будут разрабатывать, принимать те люди, которые при власти, которые, как мы слышали, участвуют в схемах. Может, на национальном уровне будут установлены дополнительно правила, процедуры, стандарты, которые вынуждены будут применять люди и на местном, региональном уровне».

(Учасник 3)

10. ЧЕРНІГІВ

16 листопада 2017 року у Чернігові була проведена фокус-група з представниками місцевих антикорупційних сил (місцевими громадськими активістами, представниками антикорупційних ГО, журналістами).

Завданням фокус-групи було з'ясувати:

- хто є активним учасником антикорупційної діяльності у регіоні та яким саме чином ці суб'єкти намагаються подолати корупцію у своєму місті;
- які корупційні проблеми є найактуальнішими у регіоні, хто є основним винуватцем цих проблем;

- особливості взаємодії активістів із органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, громадою;
- які перешкоди існують, хто та як чинить спротив антикорупційникам у регіоні;

У дискусії взяли участь 9 осіб (4 жінки та 5 чоловіків), які представляли чернігівські громадські організації, так чи інакше залучені до антикорупційної діяльності в масштабах міста, регіону та України в цілому.

I. ОСОБЛИВОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Переважає більшість учасників дискусії представляє ГО, діяльність яких зосереджено на вирішенні місцевих (локальних) проблем. Основними сферами діяльності, в тому числі антикорупційної, є всі рівні освіти, захист і відстоювання прав різних соціальних груп (підприємців, чорнобильців тощо), діяльність державного казначейства на всіх рівнях, прозорість прийняття та виконання управлінських рішень, підвищення рівня поінформованості громадян і взаємодія влади та суспільства.

Попри відмінності у цілях і методах роботи метою всіх ГО, представники яких брали участь у дискусії, є розбудова України на демократичних і правових

засадах, а також сприяння розвитку громадянського суспільства в регіоні та державі в цілому.

Для переважної більшості представлених громадських організацій основним джерелом фінансування є міжнародні донори в рамках грантів на реалізацію конкретних проектів. Наступним за важливістю джерелом фінансування діяльності організацій учасників дискусії є членські внески та власні кошти і ресурси членів ГО. Перспектива державного або муніципального фінансування, на думку учасників дискусії, є непрозорою, незначною за об'ємом і розглядається як спроба з боку влади підпорядкувати та підкорити діяльність громадських організацій.

«Ми працюємо з різними міжнародними фондами, які реалізують той чи інший проект – чернігівський чи всеукраїнський проект, до яких ми долучаємося, там закладені адміністративні витрати і так далі».

(Учасниця 3)

«В основному це у нас свої членські внески, свої кошти. На тому ж автомобілі проїхатися, завжди зі своєї власної кишені це фінансую і, як кажуть, роблю свою справу».

(Учасниця 2)

«Значить, перше, в Чернігові запустили програму фінансування громадських проектів, буквально в минулому році з подачі знову ж таки депутата місцевої ради від ДемАльянсу, хвилинка реклами. І це було дуже важко, насправді, Чернігів, місто, фінансує просто організації, так звані соціальні організації, які займаються людьми з інвалідністю, безпритульними і так далі. Довго в нас була дискусія про це, що це має бути конкурсна основа, хай вони займаються, але хай вони пишуть проекти, а не просто кожен рік їм дають гроші, тому що вони займаються правильною роботою з точки зору влади. Це одне, і якщо порівнювати бюджети конкурсів проектів і бюджети просто фінансування, то вони непорівнювані, так, мова йде про порядки».

(Учасник 3)

«Отримати фінансування від місцевої влади не так вже й легко, тому що там є комісія, яка складається з громадських діячів та державних службовців. Насправді, дуже часто роль відіграють особисті відносини або контакти».

(Учасниця 4)

Важливою **особливістю муніципального фінансування є корупційна складова:**

«Організації займаються питаннями людей з інвалідністю, але прихильність громадські організації мають, ну, і влада це теж може використовувати, створюючи «фейкові» громадські ради, і, очевидно, наповнюючи склад громадських рад такими організаціями, мер завжди буде мати «одобрямс» своєї роботи».

(Учасник 3)

«Один із членів комісії зустрівся з членом, який був записаний у проекті, і сказав, що така-така сума або я за неї голосувати не буду. Так, була така ситуація насправді, я думаю, що це було не дуже коректно, як мінімум, там бюджет не такий вже великий і взагалі. . . Як це? В голові не поміщається. І ця людина наче з громадського сектора».

(Учасниця 4)

Проте **існують альтернативні джерела фінансування** антикорупційної й експертної діяльності громадських організацій, які не передбачають ані державного (муніципального), ані грантового фінансування:

«Такі джерела, як у нас, ніхто не назвав. Що це? Я скажу – організації роботодавців, які фінансують діяльність нашої спілки, перераховують кошти на рахунок. Не членські внески, благодійні внески, які перераховуються на рахунок, які фінансують діяльність нашої організації, і ще є форма, ну, як сказати. Специфіка нашої діяльності полягає в тому, що ми не можемо оприлюднювати наших експертів громадських. Коли ця інформація стає оприлюднена, ми втрачаємо довіру до тих експертиз, які вони проводять, тому що на цих людей починають здійснювати тиск з боку корупціонерів, і вони перестають бути вже незалежними. Для цього роботодавці виплачують зі свого рахунку, з нарахуванням податків необхідних, нашим експертам винагороду за здійснення експертизи. Це не проходить через рахунок нашої спілки. Зрозуміло? Це фінансування нашої діяльності. Ми вимушені так робити. Ну і роботодавці нас в цьому підтримують. І ще стосовно питань бюджетного фінансування – ми на це не йдемо з ідеологічних підстав, тому що виникає конфлікт інтересів. Ми не можемо перевіряти діяльність влади, яка нас фінансує, і тому ми на це ніколи не погодимось. В нас ще серйозні були вагання щодо закордонної підтримки, отримувати чи ні. Тому що це теж могло статися і нарешті воно сталося, ми цього не очікували, а воно сталося – це позбавляє незалежності організації, бо якщо ми брали кошти грантів з-за кордону, то ми мали б вже розкривати свою діяльність перед усіма органами державними, які цього захочуть, згідно з новим законом, який діє. А так – не доведеться. Ми не беремо кошти з-за кордону».

(Учасник 2)

Незважаючи на наявність проблем в антикорупційній діяльності, учасники дискусії мають певні досягнення та результати у різних сферах суспільного життя на всіх його рівнях:

«Ми практично не дали можливості допустити конфлікт інтересів безпосередньо в департаменті соціальної політики. На сьогоднішній день ми досліджуємо матеріали виділення коштів обласним бюджетом безпосередньо розпорядникам коштів на утримання, наприклад, громадських організацій, які займаються соціальним захистом, і йде розподіл коштів, і явно є конфлікт інтересів, не всі громадські організації отримують ці кошти, а лише вибрані».

(Учасник 5)

«Ми в 2015 році реалізували цей наш проект і ми не боролися якимись, там, способами, не давали, там, хабарі, не дивилися, як і хто їх візьме, ми намагалися дивитися на психологічну сторону, тобто самі викладачі, самі студенти, самі працівники адмінперсоналу, вони говорили про ті проблеми, які є, чому вони беруть ці хабарі, це все ми записували на камери, це все висвітлювалося в засобах масової інформації, потім ми розробляли меморандум, який був таким собі знаком для того, щоб самі викладачі, самі студенти бачили. Ми вішали їх у навчальних закладах, роздавали також методичні рекомендації, флаєри роздавали, і ці рекомендації, вони були не наші рекомендації, їх давали викладачі, студенти, ректори, вони казали, як можна боротись з корупцією».

(Учасниця 4)

«Основні які в нас досягнення – може це не наше досягнення, це зараз відбувається у всіх містах України – це заборона збирати благодійні внески на ремонти навчальних закладів і на поточні витрати. Це не зовсім так, як то кажуть законно, тому що наш мер порушує закон про благодійну діяльність. Тобто, батькам не дають правильно зробити благодійність. Батьки хочуть, там, щось купити, наприклад, але забороняється, тому що керівник кричить “Мене звільнять за це”. Ця проблема є, і я думаю, що цю проблему будемо вирішувати. Ну, і ви знаєте, прислуховуються до нас, є результати. Наприклад, в школах зараз заборонено».

(Учасниця 2)

«Досягненням вважаю нашу участь в розробці положення про громадські слухання в місті Чернігові, яке нормувало більш-менш нормально, за виключенням кількох моментів, проведення цих громадських слухань. Далі ми займалися питаннями демократизації регламенту Чернігівської міської ради, і за висновками незалежної експертизи регламент цього скликання є одним з найбільш демократичних в усій країні . . . В нас там абсолютно безперешкодний доступ всіх громадян, організацій і так далі. Тобто, це напрямок, який збільшує прозорість, унеможлиблює корупційні ризики».

(Учасник 3)

«Ми звернулися до деснянського районного суду в місті Чернігові і виграли суд. Деснянський суд зобов'язав Чернігівську міську раду оприлюднити на сайті Чернігівської міської ради даний план та відкрити цю інформацію, відповідно до закону про доступ до інформації».

(Учасниця 3)

«Одна з експертиз стосувалася діяльності державного казначейства в питаннях виконання рішень суду стосовно повернення ПДВ підприємствам. Заборгованість держави по цьому була дуже значна, але за півтора місяці з початку нашої експертизи казначейство відшкодувало, виконало рішення суду на 4, 5 млрд грн. і ці кошти вернулись в обіг підприємцям і це сприяло».

(Учасник 2)

II. НАЙГОСТРІШІ МІСЦЕВІ КОРУПЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ

На думку майже всіх учасників дискусії, основною проблемою антикорупційної діяльності є **зневіра людей у владі на всіх її рівнях, з одного боку,**

та надзвичайно високий рівень толерантності (сприйняття / лояльності) до будь-яких проявів корупції в суспільстві:

«Я от, наприклад, знаю дуже багато людей, вони кажуть “я ліпше дам, ніж мені витратити час із цим боротися”».

(Учасник 4)

«Топ (корупційних проблем) – це і громада, і ГО, вони теж є агентами корупції».

(Учасниця 1)

Місцеву владу Чернігова на рівні мерії та особисто мера учасники дискусії вважають одним із основних суб'єктів корупції в регіоні.

«Я би сказала, що це наша місцева влада, яка висмоктує гроші незрозуміло куди».

(Учасниця 2)

«Перше, я вважаю – місцева влада очолює місто і область, бо навіть губернатор до нього на прийом потрапити не може».

(Учасник 4)

«Самая топ у нас находится в горсовете, по сути, он неформально владеет всей Черниговской областью».

(Учасник 5)

«В сравнении с коммунальным хозяйством и прочее – это незначительный мизер, в сравнении с тем, что творится непосредственно в центральных органах власти и местном самоуправлении. Куда далеко ходить, подарок Виктору Федоровичу кто подарил? Золотой батон. Наш мэр».

(Учасник 1)

Відмінними рисами корупції в області вважається нижчий по відношенню до Чернігова рівень хабарів і партійне квотування сфер впливу.

«В области, если говорить, просто в области меньше цены, там все между партиями».

(Учасниця 4)

Саме з бездіяльністю влади на місцевому та державному рівнях, а іноді й перешкоджанням з її боку, пов'язується відсутність результатів антикорупційної діяльності та подальший розвиток корупції.

«Проблема в тому, що відсутні дії з запобігання корупції, які мають виконувати державні органи, в тому числі й органи місцевого самоврядування».

(Учасник 2)

«Я думаю, що основна у нас проблема – це політична воля мера, якщо у нас буде політична воля мера, якщо він захоче».

(Учасниця 2)

Високий рівень корупції та значне перешкоджання ефективній антикорупційній діяльності спостерігається не лише серед представників органів місцевого самоврядування, але й судової та правоохоронної систем:

«Дело в том, что очень большая проблема с коррупцией в судебной системе».

(Учасник 1)

«Якщо б вона була, судова нормальна влада, то люди б пішли поскаржилися, прийняли справедливе рішення, але під судову владу підходять і правоохоронці, там всі і навіть ті, котрі відбирають квартири і все інше, в основному там колишня поліція. Нова поліція патрульна, я теж був у відбірковій комісії, на 80% вони не корумповані, вони хочуть щось змінити, вони прийшли від простих людей, але вони не досвідчені, а ті досвідчені, але на 90% корумповані».

(Учасник 4)

Узагальнюючи позицію учасників дискусії, можна сказати, що основні корупційні проблеми в Чернігові й області пов'язані з розподілом бюджетних коштів.

«У нас перше – розподіл бюджетних коштів».

(Учасниця 1)

Найменш прозорими та найбільш корумпованими вважаються:
- сфера житлового та комунального господарства;

«ЖКГ дуже проблематичне питання, там пробитися неможливо, тільки потрібно брати, як кажуть, на абордаж».

(Учасниця 2)

«Я работала ранее юристом коммунального предприятия, и я знаю как это все делается, как делятся квартиры, кому нужно».

(Учасниця 3)

- ремонт і будівництво доріг;

«Дороги, які ремонтуються по 5 разів в одному і тому самому місці».

(Учасниця 2)

- благодійність в освіті та медицині (система освіти й охорони здоров'я вважаються досить корумпованими в цілому);

«Є платні послуги у садочках і школах, ось у нас ця проблема стоїть, Управління освіти його не бачить, а кожного дня це проходить – збирається готівка і порушується законодавство».
(Учасниця 2)

«Образование, потому что там есть коррупция».
(Учасниця 4)

- громадський транспорт;

«У нас есть коммунальные предприятия и есть частники, которые непосредственно сотрудничают с депутатами местными, с мэром и лоббируют свои интересы, и предоставляют услуги».
(Учасниця 3)

Однією з особливостей Чернігова можна вважати політичну корупцію в міській раді:

«Мені казали, щоб провести якоесь рішення, 23 депутати стоять на зарплаті у нашого мера. Незалежно від політичного забарвлення оці 23 людини завжди приходять на це засідання і завжди голосують».
(Учасниця 1)

III. ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВНИМИ СТРУКТУРАМИ

У ході дискусії питання взаємодії громадських організацій і об'єднань з різноманітними державними структурами отримало різні, інколи кардинально протилежні, оцінки з боку учасників. Органи державної влади виступають як у якості опонентів, так і у якості партнерів. Це може стосуватися діяльності різних

організацій, але часто проявляється у рамках досвіду однієї організації. Існують певні стратегії формування партнерських відносин, які спираються на можливість впливу з боку громадських організацій чи інших державних органів або певної зацікавленості з обох боків.

«Ми впроваджували закон про доступ до публічної інформації, спочатку як було? Ми надсилали запити. Не відповідають. Знову надсилали, дзвонили, телефонували – нічого немає. Ми писали на офіс Уповноваженого, їм звідти. Завдяки нашій Київській Всеукраїнській організації – ми там дуже тісно співпрацюємо – їм давали по шапці. Так по області працювало, а потім ми пішли трохи далі, на управління і таке інше. І вже після того, як ми налагодили співпрацю, вони зрозуміли, що давати відповіді треба вчасно. Вони вже самі розповідали своїм управлінням. Коли вони розуміють, що це закон і він працює, то треба з ними співпрацювати».
(Учасник 5)

Загальною рисою взаємодії з державними установами можна вважати її ситуативний характер, на що й вказує більшість учасників дискусії.

«Чернігівська міська рада вона є і партнером і не партнером, одночасно. Коли ми уклали меморандум – ми партнери, в нас є порядок роботи, як взаємодіяти».
(Учасник 5)

«Ми співпрацюємо з контролюючими органами і в той же час вони є нашими опонентами. Міський голова, депутати, так, міська рада. Ми інколи співпрацюємо, коли співпадають наші інтереси. Інколи стаємо опонентами, бо вони нас не чують».
(Учасниця 1)

«Якщо Управлінню національної поліції потрібна моя присутність, вони дзвонять, кажуть, будь ласка, прийдіть, якщо мені щось потрібно, я йду на прийом і кажу, то мене або просто не приймають, кажуть, що не має часу, щось таке».
(Учасниця 3)

Однією з форм реакції на антикорупційну діяльність з боку органів державної та місцевої влади є **ігнорування та бездіяльність**.

«Мы не нашли языка общего с НАПК. Они отказываются выполнять те функции, которые им заложены законом, и саботируют. Мы с них требуем, что соблюдать надо, законы приняты без проведения антикоррупционной экспертизы, которая должна происходить, мы про это сообщаем НАПК, они имеют право делать, они "да, мы имеем право это делать, но не будем"».
(Учасник 2)

«Платні послуги у садочках і школах, ось у нас ця проблема стоїть. Управління освіти його не бачить, а кожного дня це проходить».

(Учасниця 2)

Партнерські стосунки в першу чергу пов'язані із дотриманням законодавчих норм представниками державних структур і відповідністю їхньої діяльності цілям і принципам громадських активістів.

«Наша діяльність розрахована на дитячі навчальні заклади, то я вважаю партнерами – це активні батьки, активні педагоги, активні керівники, законослухняні, тобто ті, які не порушують законодавство».

(Учасниця 2)

«Якщо ми хочемо працювати в громадському секторі, то ми маємо займатися інтеграцією та знаходити спільну мову з будь-якою структурою. Якщо говорити про державні установи, то з ними ми також, якщо це не суперечить нашій діяльності, ми з ними намагаємося налагоджувати контакт».

(Учасниця 4)

На фоні низької оцінки ефективності роботи правоохоронних органів і значного поширення в них корупції однозначно позитивну оцінку декількох учасників дискусії отримала Патрульна поліція та Управління патрульної поліції, як не корумповані та відкриті до діалогу/ініціатив громадськості.

«Щодо органів державної влади, то ми зараз дуже круто співпрацюємо з управлінням патрульної поліції, все ж таки реформа трошки позитивно вплинула на ситуацію».

(Учасниця 3)

Незважаючи на наявність прикладів взаємодії з органами влади, більшість учасників дискусії вказує не лише на **ігнорування звернень щодо корупційних**

проявів і бездіяльність, але й на наявність певного тиску з боку місцевої влади.

«Государственное давление все-таки присутствует, когда приходится вести судебные процессы с Черниговской облдержадминистрацией, с Департаментом социальной политики».
(Учасник 1)

«Заступник голови облдержадміністрації порушував справу проти мене особисто в зв'язку з тим, що на бланку громадської ради я використовував герб України, громадської ради при облдержадміністрації. Обладміністрація ігнорує і не впроваджує ту програму, що їй було запропоновано. Є ігнорування з боку влади, але засоби масової інформації без дозволу обладміністрації наші матеріали безкоштовно не публікують, тому частину ресурсу ми вимушені витратити на доведення тих фактів, які є».

(Учасник 2)

Вплив місцевої влади на певні ЗМІ в Чернігові й області є значним, тому побудова партнерських відносин із представниками традиційних засобів масової інформації є складним процесом, який передбачає не лише наявність певного фінансового ресурсу, що може забезпечити оприлюднення зібраної інформації, але й волі з боку місцевої влади та власників ЗМІ щодо цього оприлюднення. Проте,

на думку кількох учасників дискусії, відсутність навичок створення та розповсюдження текстів чи інформаційних повідомлень, брак навичок комунікації з журналістами та представниками засобів масової інформації часто стають на заваді успішному оприлюдненню наявної в антикорупційних активістів інформації.

«Лояльність ЗМІ до корупціонерів, нас не знімають і не пускають, якщо ніхто не телефонував».
(Учасник 2)

«Не все областные и телевидение, и радио, и другие интернет-издания, хотят браться за данный материал, що стосується безпосереднього порушення прав громадян зі боку органів влади. Так, безпосередньо за опублікування статті про проведення експерименту над чорнобильцями взявся один лише Челяйн. Все остальные издания открестились, сказали: звините меня, пожалуйста, нам надо работать, мы частично привязаны к органам власти і нас можуть звільнити з посади».

(Учасник 1)

«Сама комунікація зі ЗМІ – я приходжу, кажу, ось у мене такий проект, але допоможіть мені написати статтю, вони бачать, вони кажуть – це нам не цікаво, воно сухо якось, коли я навіть за минулий рік звіт, надав, він і сам мені не подобається, бо він отак – цифри, скільки людей, по яких категоріях, воно може не цікаво».

(Учасник 4)

«Бывает такое, в проектах есть такие вещи, которые необходимы не нам, это необходимо донору, который дает деньги для проекта. Им надо для отчета либо про запуск либо про еще что-нибудь. Оно, по сути, людям читать неинтересно. Вот эти вещи бывают неинтересны, их не печатают, а отчет потом надо давати какой-то».

(Учасник 5)

«Розумієте, дуже часто громадські організації не розуміють як правильно написати цю статтю, вони пишуть щось таке незрозуміле і тому ніхто не ставить їх на сайт, а потім вони кажуть "ЗМІ не хочуть з нами співпрацювати"».

(Учасниця 4)

Альтернативою завжди є інтернет-простір, який дозволяє громадським організаціям оприлюднювати будь-які матеріали, у тому числі й антикорупційні. Основним критерієм з боку інтернет-ресурсів є вірний

і цікавий формат подачі інформації, які забезпечують певний резонанс матеріалу як у регіональному, так і в національному масштабі.

«От ти пишеш, що місцева влада є такою і такою, то, очевидно, канали, які належать міському голові, не будуть про це писати, я думаю. І тут треба дивитися, але не можу сказати, що повний інформаційний вакуум, тому що є дуже сильне середовище в соціальних мережах, це виходить на інтернет-ЗМІ і інші ЗМІ, навіть кому б вони не належали, вони мають реагувати на якісь меседжі. Якщо у вас є дослідження і ви показуєте корупцію так чи інакше, вона доходить і на неї реагують, так скажімо».

(Учасник 3)

«Все зависит от того интересно ли это читателю именно этого сайта, газеты и так далее, или ему не интересно, то есть уже на этой стадии оно будет отсеиваться. Далее, есть у нас интересные статьи, расследования или что-то такое, которые мы разбрасываем по рассылке и в основном на 90% оно заходит на все СМИ».

(Учасник 5)

IV. ПЕРЕШКОДИ У БОРОТЬБІ З КОРУПЦІЄЮ

Однією з ключових перешкод у подоланні корупції є доволі високий рівень лояльності до неї з боку суспільства. Саме це підкреслюють як основну корупційну проблему учасники дискусії. Корупція не є явищем, яке виникає в державних установах чи пов'язане безпосередньо з владою. **Корупція стала**

буденним явищем, яке з легкістю сприймається людьми та розглядається в якості умов для дії.

Ця особливість проявляється майже у всіх сферах, де актуалізується корупція. **Люди пасивні у протидії корупційним проявам, але активно стають їхніми суб'єктами.**

«Є такі пасивно-активні батьки. Їм розкажеш – давайте зробимо в межах законодавства, підемо до директора, подамо там заявку, що нам потрібно для нашої дитини: фарба, наприклад, крейда, папір. Але батьки не хочуть чути цього, хочуть фінансувати зі свого гаманця».

(Учасниця 2)

У ході дискусії неодноразово згадувався **конфлікт інтересів, як одна з умов формування корупційних прецедентів у Чернігові й області**, що свідомо або не свідомо ігнорується представниками різних гілок і рівнів влади. Найчастіше це проявляється у сфері розподілу бюджетних коштів, утримання спрямованих

на соціальну роботу громадських організацій, а також виконання різноманітних робіт підрядниками комунальних підприємств. Нехтування наявністю конфлікту інтересів, як одного з корупціогенних факторів, суттєво перешкоджає боротьбі з нею.

«Ми працюємо зараз у напрямку виявлення в нормативно-правових актах унормування конфлікту інтересів і, зробивши аналіз в 3 областях, в містах обласного значення, ми побачили, що з цим у нас дуже погана ситуація, ми зараз пишемо рекомендації нашим містам, і кілька міст уже погодилося впроваджувати наші рекомендації, виправляти свою правову базу».

(Учасник 3)

«Виділення коштів обласним бюджетом безпосередньо розпорядникам коштів на утримання, наприклад, громадських організацій, які займаються соціальним захистом, і йде розподіл коштів, і явно є конфлікт інтересів, не всі громадські організації отримують ці кошти, а лише «обрані»».

(Учасник 1)

Стратегією легітимації власної діяльності та дискредитації громадської активності, зокрема антикорупційної, з боку органів місцевої влади,

є створення контрольованих завдяки прямому фінансуванню з місцевих бюджетів громадських організацій, які входять до складу громадських рад.

«Створюючи «фейкові» громадські ради і, очевидно, наповнюючи склад громадських рад такими організаціями, мер завжди буде мати «одобрямс» своєї роботи».

(Учасник 3)

Однією з ключових перешкод в антикорупційній боротьбі, на думку більшості учасників дискусії, можна вважати **невиконання чинного законодавства та бездіяльність** з цього приводу відповідних органів

державної та місцевої влади. За умов зменшення довіри до влади та розчарування в суспільстві це дозволяє різноманітним проявам корупції не лише зберігатися, а й поширюватися.

V. БЕЗПЕКА РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЙ І АКТИВІСТІВ

Антикорупційна діяльність, на думку учасників дискусії, не може передбачати цілковитої безпеки. У разі відсутності загроз для власної безпеки більшість присутніх могла навести приклади подібних ситуацій з досвіду своїх колег.

«Я хочу сказати, що займатися антикорупційною діяльністю не завжди безпечно».

(Учасниця 4)

«Наскільки, просто кажучи, ви взяли міцно за яйця отого, ну якщо це може чиновник. Бо, якщо дуже сильно, то може він і не буде нічого робити, якщо дуже легко, то він, як горобець вислизне, треба так тримати посередньо».

Модератор: «А ось ця посередність вона призводить до чого?»

«До корупції, в принципі, інколи, мабуть, і в більшості вони шукають безпеки. А загрози починаються тоді, коли, в основному це втрата коштів, або сфери впливу».

(Учасник 4)

«Треба розуміти, що якщо ти борешся проти схеми корупційної, то є такі люди, які зацікавлені в цій схемі, то будуть, звичайно, погрози».

(Учасниця 2)

Одним з основних методів залякування чернігівських антикорупційних діячів є **телефонні дзвінки з погрозами** чи натяками на потенційну небезпеку для рідних і близьких.

«До одного з наших співробітників, людини, яка займалася в нашому проєкті, дуже такий не малий чиновник подзвонив і спитав, як себе почуває його дружина і дитинка, чи нормально вона ходить по вулиці, чи є якісь проблеми. Це не завжди безпечно, однак, якщо людина йде вже на цей ризик, вона повинна розуміти, що вона йде на цей ризик».

(Учасниця 4)

«Були мені погрози. Це був секретар нашої міськради Голець, який телефонував мені, тоді я уже в лещата загнала завідувачку садочком і він мені дзвонив і казав, ми приїдемо і розберемось».

(Учасниця 2)

Правоохоронці не розслідують такі прецеденти і, в кращому випадку, приймають заяви від потерпілих, але покарання винних чи притягнення їх до будь-якої відповідальності не відбувається.

Іноколи **суб'єкти корупційних дій вдаються до використання адміністративного ресурсу** та залучають правоохоронні органи для здійснення тиску на антикорупційних активістів.

«Заступник голови облдержадміністрації порушував справу проти мене особисто в зв'язку з тим, що на бланку громадської ради я використовував герб України, громадської ради при облдержадміністрації. Справу було порушено, мене допитували, по листу заступника міністра енергетики і вугільної промисловості, жінка там, мене допитували, порушували кримінальну справу за те, що я, наша спілка, проводить в них громадську експертизу їх діяльності».

(Учасник 2)

Інші способи тиску на громадських антикорупційних активістів учасниками дискусії не наводилися, що не свідчить про їх відсутність. Проте антикорупційна та громадська діяльність учасників дискусії не припиняється, незважаючи на наявність загроз чи

прямого тиску з боку правоохоронних органів. Спектр реакцій на подібні ситуації доволі широкий і включає як просте нехтування загрозами, так і складання договорів страхування життя та здоров'я.

«Незважаючи на те, що було таке запитання, ми все-одно продовжували свою діяльність, бо якщо ми вирішили йти, то треба йти».

(Учасниця 4)

«Я навіть про свою безпеку вирішив: або «Правий сектор», або «Самооборона», і я знав, що якщо ми підемо до чиновників, високопосадових – вони мають зв'язки, в них є бандити і ОЗГ, яких я, наприклад, не знаю в Чернігові. В нас, в Чернігові, просто всі бандити – це влада. А влада – це бандити».

(Учасник 4)

«Стосовно дзвінків, мене захистили тим, що застрахували в страховій компанії на користь громадської спілки, яку я очолюю, на 10 млн. Якщо мені з боку третіх осіб буде нанесено якісь. . . «Украинский страховой капитал». . . Речь идет о жизни человека, и я прошу относиться серьезно. В связи с этим полисом я нигде не ем и не пью, в том числе, но мне нельзя по условиям страхования нигде принимать пищу, кроме как дома».

(Учасник 2)

VI. ОГЛЯД АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Про наявність державної антикорупційної стратегії учасники дискусії мають лише загальне уявлення, а з її змістом фактично не знайомі, тому основним побажанням щодо її реалізації є необхідність

потужнішої інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням і громадськими організаціями, які є активними в різних сферах суспільного життя.

